YENİ AÇILIM

23

MART-NİSAN 1990 4000 TL

AYLIK SİYASAL DERGİ

Amaç

amaç □ çatalçeşme sokak
15/1 cağaloğlu istanbul
522 11 96

BİTİRİLMEMİŞ DEVRİM
Tarık Demirkan
DEVRİM DEVRİM DİYE DİYE...
Tarık Demirkan

Sosyalizmde neler oluyor, stalinist gelenek nedir? Doğu Avrupa ülkelerinde partiler neden kendilerini, "misyonu tamamlanmış hareket"ler olarak ilan ediyorlar, neden yeni partiler için çalışılıyor?

Bu sorular elbetteki bugün yaşananlarla anlaşılabilir. Ama bugün olup bitenler, yalnızca uygulamadaki yanlışlardan mı kaynaklandı?

Bitirilmemiş Devrim ve *Devrim Devrim Diye Diye...* bu soruların yanıtlarını, doğrudan sorumlularından aktarıyor. Bitirilmemiş Devrim'de Ekim Devrimi'nin efsanevi kadrosuna, Devrim Devrim Diye Diye...'de yakın döneme yöneliyor.

Yaşananların ve stalinizm olgusunun bu kaynaklara ulaşılmadan anlaşılabilmesi de çok zor.

Bitirilmemiş Devrim (5000 lira)
Devrim Devrim Diye Diye (6000 lira)

FELSEFE NEDİR?
Kirilenko-Korshunova
KAPİTALİZM NEDİR?
Buzuev

Nedir? Felsefe, kapitalizm, ekonomipolitik, diyalektik materyalizm nedir? Hemen hergün kullandığımız, tartışmalarımızda yazılarımızda onlarsız edemediğimiz kavramların, hem bilim diliyle hem de günlük konuşmamız rahatlığıyla işlenebilmesi olası mı? Nedir? kitapları bu soruya olumlu yanıt veriyor.

"Kimi zaman okurlarım sorarlar: Ne okuyalım? Felsefe Nedir?'i elime alınca: İşte dedim, herkesin anlayıp sevebileceği, kolaylıkla okuyabileceği bir el kitabı..."
(İlhan Selçuk)

yeni basımları çıktı
Felsefe Nedir? (6000 lira)
Kapitalizm Nedir? (4000 lira)

Ödemeli istekler karşılanmamaktadır. İstekleriniz için ederinin yüzde 75'i kadar postapulu göndermeniz yeterlidir.
AMAÇ □ Çatalçeşme sokak 15/1 Cağaloğlu, İstanbul

Türk-Yunan İlişkilerine Bir Önsöz
TENCERE DİBİN KARA
Herkül Millas
4000 lira

Herkül Millas'ın **Türk Yunan İlişkilerine Bir Önsöz** adlı kitabının Türk ve Yunan halkınca okunmasını isterdim. Bu kitabı iki ülkede de yayınlamalı dersem inanın işi büyütmüyorum. Millas gerçekçi bir aydın, Türk-Yunan düşmanlığının ortadan kaldırılması için gerçeklerin tek yanlı olarak değil, çok yanlı biçimde ele alınmasından yana...
(**Oktay Akbal,** 9.9.1989, Cumhuriyet)

Herkül Millas, bana okuma ve kitap zevkini aşılayan lise arkadaşım. Kitaba, öğrenmeye, düşünmeye tutkun olduğu, TİP üyeliği yaptığı ve "Rum" sayıldığı için sevdiği Türkiye'de yaşatılmadı. **Türk-Yunan İlişkilerine Bir Önsöz** diye nitelediği **Tencere Dibin Kara** kitabında peşin yargıların nasıl oluşturulduğunun ilginç ve çarpıcı örneklerini sergiliyor.
(**Osman Ulagay,** 10.9.1989, Cumhuriyet)

DOSTLAR VE DÜŞMANLAR 1945-89
Cumhuriyetin Kısa Tarihi
Ali Faik Cihan
6000 lira

1960'ların sonunda yayınlanmış Sosyalist Türkiye kitabıyla okurların, basının, yargının yoğun ilgisini çeken Cihan'ın bu kitabı, yakın tarihimizin bir günlüğü işlevini görüyor. Yeni bir hukuk sistemi için tartışmaların oluştuğu, demokrasiyi kazanma çabalarının yoğunlaştığı günümüzde, tartışmalar için yararlı bir kaynak.

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi

Sahibi:
Su Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
adına Şefik Çalık

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Celal A.Kanat

Yönetim Yeri:
Çatalçeşme Sk. 15/1
Cağaloğlu-İstanbul

Kapak Baskı:
Kent Basımevi

İç Baskı:
Paşahan Matbaası

Dizgi:
Demet Dizgi

Dağıtım:
Etkin Dağıtım Ltd. Şti
Molla Fenari Sok. No 5
Tel: 513 77 10
Cağaloğlu-İstanbul

Abone Koşulları:
(Yurtiçi) 6 aylık 20.000 TL
1 yıllık 40.000 TL; (Yurtdışı) 6 aylık
20 DM, Tek Dergi 4 DM
B.Almanya Temsilcisi: Bahattın Erdem

Hesap No. 2933
Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi

Döviz Hesap No. 30100/30498
Türkiye Ziraat Bankası
Çemberlitaş Şubesi

İÇİNDEKİLER

YENİ AÇILIM

OKURLARINA, ARKADAŞLARIMIZA,

Dergimiz, 22. sayısından başlayarak yeni bir aşamaya girdi. Bunu, geçen sayıdaki açıklamamızda ve bu sayıdaki nasıl bir yayın yazımızda dile getirdik.

Bu aşamada, "yeninin daha güçlü bir taşıyıcısı"na ulaşabilmek, ona katkılarımızı aktarabilmek için yayınımızı sürdüreceğimiz dönem içinde, dergimizin satışlarından başka gelirimiz olmadığını, bir anlamda satılan her derginin bir sonraki sayının bir dergisi olduğunu, sizlere anlatmak istedik.

Olanaksızlıklarımızı burada sayarak sizlerin de yüreğini daraltmak istemiyoruz.

Dergiye kolayca ulaşamadığınızı, dağıtımda büyük aksaklıklar olduğunu düşünüyoruz.

Ama, aynı zamanda, 80 sayfası da okunmaya değer bir dergi çabası içinde olduğumuzu da biliyoruz.

Kısacası, satın alacağınız, alınması için önerici olacağınız derginin, okunur, okutulur olduğuna inanıyoruz.

Çağrımız sizlere:

Dergiyi dostlarınıza da önerin. Çevrenizde bulamıyorsanız bize yazın

Ve çağrımız yurtdışındaki arkadaşlarımıza:

Derginin satışlarından toplanan paraları, gecikmeksizin aşağıda tekrar yazdığımız banka hesabımıza iletin.

Yeni Açılım önündeki kısa dönemi elbirliğiyle sürdürecek.

Ve tabii ki, oluşturmayı amaçladığımız güçlü bir yayının da okurlarından başka desteği olmayacak.

Onun için, hep birlikte daha duyarlı olmaya . . .

NASIL BİR YAYIN ?

Yeni Açılım' ın 22. sayısında yayınlanan "Yazı Kurulu Açıklaması" derginin kendi işlevlerini tüketmeye başladığını, dolayısıyla bir sönümlenme evresine girdiğini dile getiriyordu. Kuramsal çalışmanın politik organlara, aparatlara bağımlı olarak yürütülmesi şeklinde tanımlabilen eski dergicilik anlayışıyla yenilenmeyi taşımak olanaksızlaşmıştı. Bundan böyle, daha farklı bir yayın anlayışı gündeme girmek durumundaydı.

Bu açıklama, geçmiş deneyimden kalkarak, yalnızca sürecin neden ve nasıl tıkandığına kısaca işaret etmekle yetinmekteydi.

Bu açıklamamızdan sonra geçen kısa sürede, gelen mektuplarda ve yapılan doğrudan görüşmelerde, açıkta kalan bir soru üzerinde durulduğu ortaya çıktı: Nasıl bir yayın, gelecekte bu işlevi yerine getirebilecek, marksist hareketteki yenilenmenin kuramsal ve ideolojik sorunlarını derinlemesine işleyebilecekti?

Bu sorunun yanıtı açıklamamızda yoktu ve şimdi de bu konuda bir yanıtımız yok. Kuşkusuz, düşüncelerimiz, öngörülerimiz ve beklentilerimiz var. Ama biliyoruz ki, bu sorunun yanıtını parti, grup, hareket, dergi çevreleriyle sınırlanmamış biçimde, yeninin arayışını sürdüren, sürdürmeyi amaçlayan tüm marksistler verecekler.

İşte şimdi, bu süreci bir parça kolaylaştırabilmek amacıyla, dergimizin çıkacak birkaç sayısında sürdürmeyi istediğimiz bir tartışma ve görüş alışverişini başlatmayı düşünmekteyiz. Bu düşünceyle, aşağıda, aklımıza gelen birkaç soruyu sıralıyoruz:

1) Her yönlü yenilenmenin politik, kuramsal, ideolojik ve kültürel sorunlarını derinlemesine çözümlemeyi amaç edinecek bir yayına günümüz koşullarında ne ölçüde gereksinim vardır? Dahası, bu amaç şimdiki koşullarda benimsenmeye değer bir amaç olabilir mi?

2) Böylesi bir yayının yayın ilkeleri ve öncelikle ele almasında yarar görülen ana temaları neler olabilir?

3) Bu yayının şekli, görünümü, periyodu, vb. konusunda neler düşünülebilir?

4) Bu yayın yeninin tüm taraftarlarıyla, kendi sayfaları dışındaki başka platformlarda nasıl buluşabilir?

5) Böylesi bir yayının taraftarlarının belirleyici süreçlere katılımları nasıl sağlanabilir ve bu bağlamda, yayının yönetimi (Yazı ve/veya Yayın Kurulu) nasıl belirlenebilir, nasıl denetlenebilir ve bu amaçla, hangi demokratik mekanizmalar kullanılabilir?

Bu tartışmaya, daha doğrusu, yenilenmenin güçlü bir taşıyıcısı, onun kuramsal ve ideolojik ekseninin daha net belirlenmesine, derinleştirilmesine katkı yapacak bir yayının temellerine özgül bir harç katmak isterseniz (ki biz, alabildiğince geniş taraflı bir tartışma olmasını düşlüyoruz), görüşlerinizi olduğunca kısa bir sürede ve (farklı görüşlerin de yer almasına olanak sağlamak için) üç daktilo sayfasıyla sınırlı bir şekilde, bizlere iletmenizi bekliyoruz.

Son bir not olarak, okurlarımızın, hem sönümlenme evresine girilmesini, hem de, sınırlı da olsa, derginin biçiminde düzeltme yapma girişimlerimizin çelişkili bir tutum olarak değerlendirmemesi için, bu arayış ve tartışmaya biçimi de katmak istediğimizi söylemek istiyoruz.

İKD KADIN ÖRGÜTÜ GÖRÜNÜMÜNDE "ERKEK" BİR ÖRGÜTTÜ

(İKD yöneticisi Gönül Dinçer'le röportaj)

■ **Bugün düne baktığınızda İKD'yi nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce İKD nasıl bir hareketti, kadınlara hangi temelde yaklaştı?**

■ Bir İKD kurucusu, yönetici ve sorumlusu olarak böyle bir değerlendirme yapma hakkım olup olmadığından kuşkuluyum. Bence aslında bu hak, ülkemizde güçlenen feminist hareketinindir. Zaten feministler de bu haklarını kullanıyor ve İKD'yi değerlendiriyorlar. Onun için benim İKD'ye ilişkin olarak söyleyeceklerimi, özeleştiri olarak ele almanızı isterim. Bana uzun bir süredir yapmak istediğim bir şeyi, özeleştiri yapma olanağı yarattığınız için ayrıca teşekkür ederim.

Bilebildiğim kadarıyla Şirin Tekeli'nin, Fatmagül Berktay'ın İKD'ye ilişkin değerlendirmelerine katılıyorum. İKD kadınların kurduğu, üye olduğu bir örgüttü, ama gerçek anlamda bir kadın örgütü değildi. Cinsiyetçi güç ilişkilerini sorgulamayı, teşhir etmeyi ve değiştirmek için mücadeleyi temel, asli görevi, dolaysız amacı olarak görmedi İKD. Zaten böyle bir amaçla da kurulmamıştı.

"Yolumuz işçi sınıfının yoludur", "Kadınların kurtuluşu işçi sınıfının kurtuluşundan geçer" ve benzeri sloganlarımız, İKD'nin cinsel değil, sınıfsal güç ilişkilerini değiştirme mücadelesini başa aldığını apaçık ortaya koyuyordu. İKD'nin amacı 70'li yıllarda sayısı giderek artan, işçi ve ücretli kadını, "sınıfsal kölelerin cinssel kölelerini" sınıfsal köleliğe son vermek için mücadeleye katmaya çalışmaktı. Sınıfsal güç ilişkilerinin ortadan kalkması, güç ilişkilerinin ortadan kaldırılması için ZORUNLU önkoşuldur diyorduk. Kapitalizm koşullarında cinsiyetçi güç ilişkileri ortadan kaldırılamazdı. Çünkü kapitalizm onu yeniden ve yeniden üretmek zorundaydı. Böyle diyerek, toplumdaki cinsiyetçi işbölümünü, kapitalist üretim tarzının mantığının kaçınılmaz, zorunlu sonucu olarak kabul etmiş oluyorduk. Oluyorduk, ama "ucuz ve uysal" olmak koşuluy-

la, sermayenin üretimde kullandığı işgücünün cinsiyetine, karşılığını ödememek koşuluyla yeniden üretimde kullanılan EMEĞİN CİNSİYETİNE karşı teknik olarak NÖTR konumda olabileceğini tartışma konusu bile yapmıyorduk.

"Kapitalizm koşullarında sınıfsal ve güç ilişkileri içiçe geçmiştir, çünkü "ucuz ve uysal" kadın emeğinden yararlanıyor" dedik. Ama patriyarkal'ın, cinsiyetsiz sistemin, kadın emeğini kapitalizme sürekli peşkeş çekmek gibi bir uğursuz işlevinin de olduğundan hiç söz etmedik.

Daha kurulurken, "biz işçi-emekçi kadınların örgütüyüz" diye ortaya çıkmamız da buna bağlıydı. Burjuva kadınların "kadın sorunu" yoktu, ya da bizi ilgilendirmezdi. Çünkü onlar, egemen sınıf olarak, işçi-emekçi kadınları sömürüyorlardı. Bu yaklaşımla, yalnız kadın sorunu sınıf sorununa indirgenmiş olmuyordu. Kadın işçi-emekçilerin, erkek işçi-emekçilerin cinsiyetçi temeldeki baskı ve sömürüsü karşısında sabretmeleri istenmiş oluyordu.

Bu, güç ilişkilerinden birinde ezen durumunda olanın, bir başka güç ilişkisinde ezilen konumunda olabileceğini yadsımak, insanı ve insan ilişkilerini tek boyuta indirgemekti. Erkek egemenliğini tek boyuta indirgemekti. Cinsiyetçi baskı ve sömürünün erkek- egemen ideoloji ve kültüre dayandığını yadsıyan ekonomist bir anlayıştı.

Sınıfsal sorunu temel alarak "kadın örgütü" olmak iddiası İKD'nin en büyük açmazıydı. Sınıf sorunu temel alınacaksa, kadınların ayrı örgütlenmesinin güçleri bölmek olduğunu savunanlar, kendi içlerinde daha tutarlıydı. Sınıf mücadelesi kadın-erkek elele verilir. İşçi kadınları sınıf mücadelesi vermek üzere ayrı örgütlemenin ne yararı olabilirdi? Sonuçta İKD, Saadet Özkal'ın deyimiyle ,"erkek" sınıf hareketinde yer alan çok sayıda yetişkin kadının "elinin hamuruyla erkek işlerine karışmasını" önlemeye yaradı. 12 Eylül'den sonra, böyle pekçok kadının kocalarının "politik hizmetini" yapmak durumunda kalması, İKD ile kamufle edilmiş olan erkek egemen, cinsiyetçi işbölümünü bütün çıplaklığıyla ortaya serdi. Belki diyorum, İKD olmasaydı, kadınlar 12 Eylül sonrası öfkeyle farkettikleri bu "işbölümüne" daha erken tepki gösterebilirlerdi.

Öte yandan, "kadın örgütü" olmamız, bizi "kadın sorununu" ele almaya da zorluyordu. Kadınlara gidip, "ikinci sınıf yaratıklar" olmadıklarını, haksız bir cinsiyetçi baskı, ezgi ve sömürüye uğradıklarını söylüyorduk. Ama erkek egemenliğinin taşıyıcısı olan işçi-emekçi kocalarına, babalarına, erkek kardeşlerine, özel yaşamlarındaki, ailedeki cinsiyetçi baskıya pek değinmeden, işyerinde, "erkek" sınıf kardeşleri tarafından uğradıkları cinsiyetçi baskı, ezgi ve tacizin üzerinden atlayarak. Suçu, özel mülkiyetin varlığına ve sahiplerine yükleyerek. İşçi kadınları, onları "uysal ve ucuz" işgücü ve yedek işçi ordusu olarak kullanan kadın-erkek kapitalistlere ve düzene karşı mücadeleye çağırırken, özel ve kamu yaşamının diğer alanlarındaki, "erkek" işçi ve sınıf hareketindeki cinsiyetçiliği teşhir etmekten, sorgulamaktan özenle kaçındık. Cinsiyetçiliğe karşı bilinçlenmeyi ve mücadeleyi, sınıf bilinçlenmesi ve mücadelesi adına feda etmek, ertelemek değildi de neydi bu?

■ Peki, bu yoldan geniş işçi-emekçi kadın kitlesini sınıf hareketine aktif olarak kazanmak mümkün olabildi mi, olabilir miydi?

■ Bence İKD'nin deneyimi bunun olamayacağını gösterdi. İKD'ye kimler geldi? Daha önce değindiğim gibi sol politik hareketin "kadın işi" ile görevlendirilmiş kadın üyeleri. "Erkek" sendikalarda aktif olmaya yeltenip de, bu hak ve olanağın tanınmadığı kadınlar. "Erkek" sol politik ve sendikal hareketin aktif erkeklerinin eşleri. Bu sonuncular, çoğunlukla, kocaları tarafından getirildiler. Aile yaşamında "erkek" sınıf öncülerince uğradıkları cinsiyetçi sömürü ve ezgiye karşı çeşitli biçimlerde tepki gösteren bu kadınların İKD'de "ıslah edilmesi" istendi. İKD, kocalarının verdiği yüce sınıf mücadelesinin önemini kavrayamadığı için "kocalarına saygıda kusur eden" bu kadınları "bilinçlendirmeliydi". Yukarıda sayılan kesimlerin dışında kalan, İKD'yi, iddia ettiği gibi gerçek bir kadın örgütü sanıp gelen kadınlar da oldu. Ama onlar ya bir süre sonra "yanlış" bir yere geldiklerini anlayıp ayrıldılarya da biz onları daha başından İKD'ye almadık.

Kocaları tarafından İKD'ye getirilen kadınlara, veya bizim doğrudan gidip "bilinçlendirmeye" çalıştığımız işçi-emekçi kadınlara sınıf bilinci de verebildiğimizi hiç sanmıyorum. Çünkü, sömürüye, ezilmeye, baskıya, haksızlığa karşı aktif bir tutum alabilmektir bilinçlenme. Bilgilenmeden ibaret olmayan, duygusal ve kültürel boyutları olan, somut yaşam pratiği ile kanıtlanması gereken karmaşık ve KİŞİSEL bir süreçtir. 24 saat, en somut biçimde etleriyle kemikleriyle duyarak yaşadıkları cinsiyetçi ezgi ve sömürüye karşı mücadele vermeyen kadınları, çok daha gizli, örtülü sınıfsal sömürüye karşı propaganda ile bilinçlendirmek olanaksızdır. Eğer kadınların ezildikleri çeşitli güç ilişkilerine karşı mücadeleye girmelerinin adımları, aşamaları olacaksa, herhalde cinsiyetçi ezilme ve sömürüye karşı mücadele nesnel ve öznel koşulları açısından önce gelir.

İKD toplumdaki, cinsiyetçi değerleri ve işbölümünü sorgulayan, değiştirmeye yönelen eylemlerden özenle kaçındı. Kadının bedenine sahip olma hakkını kabaca yasaklayan "kürtaj" sorununu bile gündeme getirmedi. Ama "kadın örgütü" olarak, "kadınlar adına", toplumdaki cinsiyetçi işbölümünü onaylayan, pekiştiren bir dizi "kadın talebi" öne sürdü. Kreş, çocuk bakmak için izin, vb. istemleri, "boş tencere" kampanyaları, gecekondularda su, yol vb. için eylemler, bunların hepsi çocuk bakımını, ev ve mutfak işlerini, "kadın işi" olarak gören cinsiyetçi işbölümünü kadın-erkek herkesin bilincinde pekiştirmeye yaradı. Bu istemler ve eylemler, sendikalar, politik partiler tarafından "kadın-erkek elele" yükseltilmeliydi. Kadın örgüt ve hareketinin görevi ise, bu istemlerin cinsiyetçi işbölümünü onaylar ve yeniden üretir bir biçimde formüle edilmesine karşı, sendikalar ve partilerin içinden ve dışından mücadele vermek olmalıydı.

"Analık toplumsal bir işlevdir", "analar-bacılar faşizme ve savaşa karşılar", vb. derken yine erkek egemen toplumun bizi ezmek için yücelttiği "analık" rolünü, sorgulamaksızın öne sürdük. Kadınların biyolojik ve psikolojik özelliklerini öne sürerek erkek egemenliğini aklamaya çalışan anlayışa destek vermiş olduk. Çocuk bakımının öncelikle toplumun temel hücresi durumundaki ailede "toplumsallaşması" gereğini öne sürmedik. Dahası, İKD'lilerin, çoğu "her türden sömürüye karşı" "öncülük" savındaki kocalarını çocuk bakımını paylaşmaya zorlamak yerine, kadınları çocuk doğurmamaya ikna etmeye çağırdık. Örnekler çoğaltılabilir. Ancak, bu kadarı İKD'nin işçi-emekçi

olanlar da dahil, kadınların cinsiyetçi güç ilişkilerine karşı bilinçlenmesine, erkek egemenliğinin sorgulanmasına ve teşhirine katkısı olamadığını göstermeye yetebilir. Dahası, İKD'nin cinsiyetçi güç ilişkilerinin, işbölümünün yeniden üretilmesine katkıda bulunmuş olduğunu söylemek bile mümkündür.

Tam da burada şu soruyu sormaktan kendimi alamıyorum: Pekİben ve benim gibi İKD'liler bizi de ezen cinsiyetçi güç ilişkilerine ve değerlere karşı mücadele etmeyi neden başa alamadık? Neden içinde bulunduğumuz "erkek" partilere karşı mücadele etmek yerine, onların "erkek" politikalarına, değerlerine boyut eğdik, hatta onayladık?

Çeşitli açıklamalar yapılabilir. Ben kendime dair iki noktaya değineceğim. Birincisi, kadınlara ve sorunlarına erkek-egemen gözlüklerle bakıyordum. Kadınlık bilincim gelişmemişti. Kadınların kurtuluşunu, eşitlikçi bir anlayışla, erkeklere yetişmek, onlar gibi olmak, onlara benzemek olarak anlıyordum. Böyle bakınca da, kendimi diğer kadınlara göre daha "erkek", dolayısıyla üstün ve hayli KURTULMUŞ görüyordum. Erkeklerle daha fazla eşitlenmemin, yani nihai kurtuluşumun önündeki engel ise kapitalist düzendi. Kendime, diğer kadınları ve emekçileri bu düzenden kurtarmak için KURTARICI misyonu biçebilirdim. İkincisi, toplumsal gelişmenin yasalarına, kadın sorununun nedenine ve çözümüne ilişkin olarak marksist teoriyi tartışmasız, bir çeşit doğma gibi kabul edişimdi. 70'li yıllarda yükselen ikinci dalga feminist hareketin öne sürdüğü görüşleri, marksist teoriye yöneltttikleri çok köklü soruları ve eleştirileri, kendi pratiğimizde yaşadığımız açmazları, marksist teoriye imanla bağlı kalarak görmezlikten gelebildim. Dahası, feminist hareketi sınıf savaşımını bölmeye ve zayıflatmaya çalışan bir hareket olarak, feminist görüşleri teoriyi sulandırmaya çalışan görüşler olarak mahkum ediyordum.

Kuşkusuz, bu anlayış ne İKD içinde benle sınırlıydı, ne de İKD'nin serüveni Türkiye ve dünya klasik marksist sol hareketi içinde bir istisnaydı. Cinsiyetçi güç ilişkileri ile sınıfsal güç ilişkileri arasında NEDENSEL ve/veya İŞLEVSEL kimi argümanlarla tek yönlü bağımlılıklar, tek boyutlu önkoşullar belirleyen şemalarla yola çıkan tüm "sol" kadın örgütleri üç aşağı-beş yukarı birbirine benziyordu. "Öncü", "kurtarıcı" misyonu olduğuna inanan sol politik örgütlere ait bütün yapısal hastalıklar, onların "kadın kolu" durumundaki İKD benzeri örgütlerde aynen tekrarlanıyordu: Hiyerarşik, merkezi ve monolitik yapı, demokratik olmayan iç işleyiş. "Erkek sol" tarafından "satın alınmış", kendini kurtulmuş sayan bir "kadın aristokrasisinden" oluşan yönetici ve kadrolar. Yaşadıkları cinsiyetçi baskı, ezgiye karşı birbirleriyle dayanışmaya , birbirinden güç almaya gereksinimi olan üyelerinin bu gereksinimini karşılamak bir yana, onlara diğer kadınları bilinçsizlikten kurtarma misyonu yükleyen çalışma anlayışı.

Burada hemen Latife Tekin'in **Gece Dersleri**'nde getirdiği bir eleştiriyi hatırlatayım. Okuduğumda en çok kafama takılan yeriydi bu kitabın. Ezilmişliğine çare ararken, kadın örgütüne sığınan genç kadına ne önermiştir, "karanlık odalarda" toplanan "kırk kadın"? Hızlı bir ajitasyon eşliğinde, geldiği yerdeki, kendi gibi kadınları kurtarma görevi. Neresinden baksan yanlış. İKD içinde "kırk kadın", üyelere; İKD üyeleri de emekçi kadınlara, kimi dogmaları, şemaları ÖĞRETMEYE yeltendi, ama onlardan öğrenmeye, dertleşmeye, paylaşmaya yanaşmadı. Grev çadırlarına, sınıf bilinci götürme-

ye gittiğimizde, cinsel sorunlarını, biz KURTULMUŞ kadınların aklının alamayacağı bir açıklık ve cesaretle tartışır bulduğumuz kadınları küçümsedik. Hatta sözlerini kestik, grev ajitasyonu çektik. Kadınlara, "erkekçe" yukardan, üstten, baktık. Kısacası İKD, kadın örgütü görünümünde "erkek" bir örgüttü. "Erkek" Türkiye solunun "travesti" bir üyesiydi.

Geriye dönüp baktığımda, İKD hakkında ne bir "kadın örgütü" olarak, ne de bir kitle örgütü olarak olumlu bir şeyler söyleyemiyorum. Yapılan yanlışlardaki kişisel sorumluluğumu çok iyi biliyorum. Bu gecikmiş özeleştirisel değerlendirmeyi, özeleştirinin ve yenilenmiş görünmenin moda olduğu şu günlerde "günahlarımdan affedilmek" ve yenilendiğimi kanıtlamak için de yapmıyorum. Çünkü bu işin o kadar kolay olmadığını düşünüyorum. Ancak deneylerinden ders çıkarmayı bilmeyen, tarihsiz ve talihsiz bir toplum ve sol olma çemberini kırmamız gereğine inanıyorum. Bizim yaptığımız yanlışları yeni kuşaklar bilsin, aynı çıkmaz yollara girilmesin istiyorum.

■ İKD'yi değerlendirirken günümüz kadın hareketine taşıyabildiği olumlu yanlar buluyor musunuz?

■ Bence, günümüz kadın hareketine İKD deneyinin taşıyabileceği en olumlu şey, bu deneyin olumsuz dersleridir. Kuşkusuz bir de, bu dersleri özümseyerek feminist harekete katılan eski İKD'li kadınlardır.

Kimi İKD'liler, yukardakine benzer bir değerlendirmemi "aşırı insafsız" bulduklarını belirtmişlerdi. "İKD'nin yaptığı ya da kadınlara kattığı olumlu hiçbir şey yok muydu?" "En yanlış kadın örgütü bile, hiç olmamasından daha iyi değil miydi?" gibi görüşler öne sürmüşlerdi. Kuşkusuz, hiçbir deneyim mutlak anlamda olumsuz, ya da mutlak anlamda olumlu olamaz. Ancak, olumlu yönlerle, olumsuz yanları cebrik olarak toplayıp, olumsuzlukları eksiltmek gerekli derslerin çıkmasını engellemek de doğru olmaz. İKD'den söz edilince, geriye dönüp düşününce, hepimizin aklında ve yüreğinde buruk bir lezzet, garip bir kıpırtı duyduğu da galiba doğru.

Peki nereden kaynaklanıyor bu? İKD herşeye karşın, erkeklerin doğrudan bulunmadığı, doğrudan egemenlik kuramadığı bir örgüttü. Politikasına, hiyerarşik yapısına damgasını vuran "erkek" egemen anlayışın, bu dolaylı varlığı bile çok önemli bir farklılık doğuruyordu. Erkeklerin doğrudan bulunduğu örgütlerde, ortamlarda kadınlara tanınmayan pek çok hak ve fırsat İKD'de doğal olarak vardı. Erkeklerin bulunduğu örgüt ve toplantılarda, kadınların söz almaktan bile çekindiği, aldıklarında ise gülümseme ve küçümseme ile karşılaşmayı sineye çektikleri bilinir. Bir bildiriyi kaleme almak, gazete çıkarmak, eğitim gibi "önemli" işler erkeklerin tekelindedir. Her düzeyde yöneticilik de öyle. İKD'de her düzeyde yöneticilik, bildiri, gazete çıkarmak, eğitim vermek gibi "önemli" işler de dahil tüm görevler ve işler doğal olarak kadınlar tarafından gerçekleştirildi. Üstelik kadınlar bu işleri, en az benzeri örgütlerdeki erkekler kadar iyi, çoğu kez onlardan daha büyük bir yaratıcılık, özveri ve sorumlulukla gerçekleştirme fırsatı buldular.

Kuşkusuz, İKD'nin hiyerarşik, merkezi örgüt yapısı daha çok sayıda üyenin, özgüvenlerini daha büyük ölçüde geliştirmesini sınırladı. Duyduğumuz burukluk da bura-

dan geliyor olmalı... Öte yandan İKD, özel yaşamdaki, ailedeki cinsiyetçi ilişkileri sorgulamaktan ve teşhir etmekten kaçınsa da, kendine özgüveni artan kimi İKD üyeleri, özel yaşamlarındaki cinsiyetçi baskıları, ailedeki cinsiyetçi işbölümünü sorgulamaya ve mücadele etmeye başladılar.

Bence bunlar, herşeyden önce söz konusu İKD'lilerin kazanımıdır. Onlar yoluyla da ülkemizde boy veren gerçek kadın hareketine her halde taşınmıştır, taşınacaktır.

■ **Ülkemizdeki kadın hareketinin bugünü ve geleceğine yönelik görüşleriniz nedir?**

■ Ülkemizin 80'li yıllardaki en önemli kazanımı feminist bir hareketin boy atmış olmasıdır, diye düşünüyorum. Feminist hareketin 80'li yıllarda ortaya çıkması ve güçlenebilmesi hiç de rastlantı değil. Çünkü böyle bir hareket için yeterli nesnel ve öznel koşullar oluşmuştu. Batı Avrupa ülkelerinde ikinci dalga feminist hareketin ortaya çıkmasına neden olan en başlıca nesnel ve öznel koşullarla 80'li yıllar Türkiye'sinde olgunlaşan koşullar arasında paralellikler kurmak mümkün. Nedir bunlar? 60'lı yıllar Batı Avrupası ve 80'li yıllar Türkiye'si, kadınların göreli olarak en yığınsal bir biçimde ev dışında toplumsal üretime katıldıkları dönem oldu. İzlenen ekonomi-politika, hızlı şehirleşme, kapitalist ilişkilerin vardığı gelişkinlik düzeyi bu sonucu üretti. Çalışan kadınlar yalnızca ekonomik bağımsızlığa kavuşmuyorlar. Ailede, özel yaşamlarındaki patriyarkal sömürü ve baskıyı haklı göstermekte kullanılan "erkeğin ekmek parası kazanması" gerekçesini sorgulamaya da başlıyorlar. Buna, artan işsizlik koşullarında, eve ekmek parası getiremeyen erkeklerin çoğalmış olması gerçeğini de ekleyebiliriz.

Öte yandan hızlı şehirleşme ailenin yapısını, ekonomik ve toplumsal koşullarını hızla değişime uğratıyor. Onu cinsiyetçi baskı, sömürü ve kültürün feodal biçimleriyle artan bir çatışma alanı haline getiriyor. Hızlı göç sorunu şehirlerde boy atan "arabesk" ve dinsel erkek egemen kültür şehirli kadınlar üzerindeki cinsiyetçi baskıyı daha da arttırıyor. Kadınların ev dışında daha yığınsal çalışmaya başlaması, nüfus patlamasını önlemek üzere doğum kontrolunu teşvik eden resmi politika ile birleşerek, kadınların bedenleri üzerinde eskiye oranla daha çok söz sahibi olmaları sonucunu verdiğini de düşünüyorum. Bu da kadın hareketinin gelişmesi açısından olumlu bir nesnel temel sayılabilir.

Bence olgunlaşan öznel faktörler içinde en önemlisi, "erkek" sol hareket içinde yer almış olan kadınların, bu hareketin "erkek" yüzünü, 80'li yıllarda tüm açıklığıyla farkedip, yeni bir kimlik ve mücadele arayışı içine girmeleridir. Bu kadınlar, 80'li yıllarda,yalnızca oluşturulmasında söz ve karar sahibi olmadıkları politik eylemlerin hesabını vermek zorunda kalmadılar."Erkek" sol hareketteki cinsiyetci işbölümünü,bu baskı ve zorbalık döneminde bütün çıplaklığıyla yaşadılar ve sorgulamaya başladılar. Bu nedenle,ülkemizde boy atan feminist harekette yer alan kadınların önemli bölümünün sol kökenli olmaları ne raslantıdır,ne de kimilerinin dediği gibi,80'li yılların yılgınlığının ürünüdür. Batı Avrupa'nın ikinci dalga feminist hareketi de '68 olaylarında sol ve radikal hareketlerde yer alıp, bu örgütlerin "erkekliğini" farkeden kadınlarca başlatılmıştı.

Ülkemizdeki feminist hareketin, büyük şehirlerde, belirli kesimden kadınlar arasın-

da boy atmış olması, onun geçici, kısmi ve etkisiz olmaya mahkum olacağını hiç göstermiyor. Dünyanın her yerinde, feminist hareket böyle başlamış, adım-adım binlerce yıldır cinsiyetçi ilişkileri kader bellemiş geniş kadın yığınlarının, toplumun aklını ve yüreğini geri dönülmez bir biçimde etkileyebilmiştir. Türkiye'nin "erkek" solu, ne yazık ki, değişmemekte ısrar ediyor. Ya gelişmeyi küçümseme, önemini kavramama yolunu tutuyor, ya da feminist hareketin gelişmesinden duyduğu ürküntüyle, birbiriyle çelişkili iki tutum alıyor. Bir yandan, feminist hareketi destekler görünerek, onu kontrol etmeye, akıl vermeye, içine sızmaya çılışıyor. Öte yandan, marksist teoriyi öne sürerek, feminist ideoloji ve pratiğin "kara kaplı" kitaplara sığmadığını göstermeye, özellikle marksist kadınları feminist hareketten uzak tutmaya uğraşıyor.

Bu koşullarda ülkemizdeki feminist kadınlar, "erkek" solla tartışmaya, marksizm ve feminizm arasındaki ilişkiyi kurcalamaya ağırlık vermek durumunda kalıyor. Bu da doğal. Dünyada feminist teorinin, ideolojinin gelişmesi de zaten benzeri çabaların ürünüdür. Kadın sorunu ve çözümü üzerine söz söylemiş tek teori olarak marksizmin, feminist soruları yanıtlayıp-yanıtlayamadığı irdelenmeden, feminist teori ve ideoloji gelişemezdi. Ayrıca bu, marksist teorinin geliştirilmesi ve aşılması için yürütülen teorik çabalar için de itici bir güç olmuştur ve oluyor.

Türkiye feminist hareketi, ikinci dalga feminist hareketinin ürettiği teori ve pratik deneylerden yararlanma şansına sahiptir. Bence bu şansı kullanıyor da. Feminist teorik ve pratik çalışmanın sürekli gelişen, zenginleşen bir süreçte ilerlediğini, çok çeşitli feminist, hatta marksist-feminist teorik yaklaşım içinden bir tanesinde anlaşmak gerekmeden, feminist bir harekette (örgütte değil) güçlerin birleştirilebileceğini kavramış görünüyor. Bence bu kendi başına çok önemli ve umut verici bir gelişmedir, ülkemiz kadın hareketi açısından. En büyük tehlike ise, bu pluralizmi, bu zenginliği yitirmek, cinsiyetçilikle değil de, birbiriyle mücadele eder duruma düşmek olurdu.

Bence, ülkemiz kadın hareketinin, "erkek" soldan beklediği tek yardım, "gölge etmemeleridir". Türkiye solu, feminist hareketi yönetmek-yönlendirmek sevdasından, ondan ürkmekten vazgeçip feminist teori ve pratikten öğrenmeye çalışmalıdır. Solun eğer, her türden güç ilişkisinin ortadan kalkacağı bir topluma dair ütopyaları hâlâ varsa, bunda samimi iseler, cinsiyetçi güç ilişkilerine karşı feminist hareketin verdiği ve vereceği mücadeleyi sevinçle karşılamalıdırlar. Bugün, toplumun demokratikleşmesini gerçekten istiyorlarsa, bunun siyasi iktidarın ve yasaların değişmesiyle gerçekleşemeyeceğini artık kavramalıdırlar. Toplumun hücrelerinde, ailede, ideoloji ve kültürel alanda, cinsiyetçi güç ilişkilerinin en kaba biçimde sürdüğü toplumun, bırakalım radikal demokratik dönüşümleri, sınırlı politik hak ve özgürlükleri bile koruyamayacağını görmelidirler. Feminist hareketin varlığının ve güçlenmesinin, toplumun demokratikleşmesi için vazgeçilmez yerini ve rolünü kabul etmelidirler.

Sol örgütler ve işçi hareketi içindeki feminist kadınlar bu "erkek" örgütlere egemen cinsiyetçiliğe karşı zorlu bir mücadele yürütüyorlar. Acaba sol hareket feminist hareketten ve içindeki feminist kadınlardan öğrenmeyi becerebilecek mi? Bilmiyorum... Ancak, eğer "güneşin altında" herhangi bir yerleri olacaksa, öğrenmeye mecburlar, diye düşünüyorum. Türkiye Solu, ÖRGÜTLENME, POLİTİKA ANLAYIŞI VE PRATİ-

Ğİ, BİLİNÇLENME alanlarında, feminist teori ve pratikten öğrenmeyi başaramazsa, bırakalım yenilenmeyi ve güçlenmeyi eskisi kadar bile etkin olamaz. Feministlerin "özel olan politiktir" belgisi, yukarda belirttiğim üç alanda, sınıf hareketi için de gerekli yeni yaklaşımlar ima ediyor. Dönüşümün öznesine, bir araç, taşıyıcı olarak değil de duygusal, kültürel ve entelektüel yönleriyle karmaşık bir birey-insan olarak yaklaşmayı öneriyor. Örgütlenmeye, politik pratiğe, bilinçlenmeye kişisel yaklaşmak gerektiğini vurguluyor. Evet, hele yenilenmek isteyen sol, feministlere akıl vermekten vazgeçip, bir an önce onlardan öğrenmeye başlamalıdır.

Son olarak, ülkemiz feminist hareketine ilişkin bir noktaya değinmek istiyorum. Bunu, feminist hareketimizin, "bebeklik" aşamasını aşmakta olduğunu sevinçle gözlediğim için gerekli görüyorum. Ülkemizde, cinsiyetçi güç ilişkilerinin, neredeyse tarihte görülen tüm biçimleri, aynı anda varlığını sürdürüyor. Üstelik islami ideolojinin etkin olduğu bir ülkeyiz. Bu durum, feminist hareketin gelişmesi açısından karmaşık sorunlar doğuruyor. Öte yandan, bu feministlerin eline eşi bulunmaz bir laboratuvar da sunmuş oluyor. Cinsiyetçi güç ilişkilerini çeşitli biçimde yaşayan kesimlerin bu koşullarda var olabilmek için çok çeşitli direnç biçimleri, mücadele stratejileri üretmiş olabileceğini düşünüyorum. Bunların çeşitli araştırmalar, gözlemler yoluyla ortaya çıkarılması, hem Türkiye feminist hareketi, hem de diğer ülke feministleri için önemli bir teorik ve pratik katkı oluşturabilir. Ayrıca bu, örgütlenmeye, politik pratiğe ve bilinçlenmeye kişisel yaklaşımı temel alan feminist anlayışımızın da bir gereğidir, diye düşünüyorum.

GEÇMİŞE BAKIP GELECEĞİ DÜŞÜNÜRKEN

Ayşe COŞKUN*

Ocak ayının son günlerinde, Türkiye'den henüz dönmüş Berlin'deki bir arkadaştan **Yeni Açılım** dergisinin özel kadın sayısında yer alacak olan İlerici Kadınlar Derneği hakkındaki yazının haberini aldım. Katkı yapmam isteniyordu -bu beni çok sevindirmişti- ancak hemen ertesi gün de İstanbul'dan "yazın hazır mı?" telefonu aldım. Evet, dünyanın hızı almış başını gidiyordu ama benim öylesi bir hıza ulaşmam için daha epeyce fırın ekmek yemem gerekiyordu. Bu nedenle İstanbul'daki arkadaşlarımdan süre iştemek zorunda kaldım. Bu arada şunu da belirtmem gerek ki, sorular yazılı olarak elime ulaşmadı ve telefonda bana hızla okunan soruların ana noktalarını not edebildim. Dolayısıyla soruları tam karşılamayan bir cevap olduysa, biliniz ki bu iletişim hatlarındaki eksikliklerdendir.

Önce bu yazıdaki değerlendirmeleri yaparken kullandığım metodlar hakkında kimi açıklamalar yapmak istiyorum. Herhangi bir şey hakkında değerlendirme yaparken evvela onun ortaya çıkmış olduğu zaman diliminin tüm özellikleri içinde ele alınması gerektiği inancındayım. Böylesi bir yaklaşımla o şeyin kendi devrinin özelliklerine cevap verip vermediğini analiz edebiliriz. Ancak bunun hemen arkasından da bugün yaşadığımız zamanın özellikleri açısından o şeye yaklaşmalıyız. Bu yoldan da geçmişte yer alan şeyin bugüne taşıdığı dersleri -olumlu, olumsuz- ortaya çıkarabiliriz.

İşte bu nedenle ben İKD'yi değerlendirmeye, onun kurulduğu 1975 ve takip eden yılların özelliklerinden başlayacağım. Bilindiği gibi 1975 yılı Uluslararası Kadın Yılı'ydı ve Dünya Kadın Onyılı'nın da ilk yılıydı aynı zamanda. Eğer hatırlardaysa, dün-

*(*İ)KD Merkez Yönetim Kurulu üyesi*

yada ve Türkiye'de 70'li yıllar önemli derecede tırmandırılan gerginlik yıllarıydı. 12 Mart'ın karanlık yılları ardından Türkiye solunda başlayan yeniden hareketlenme kendini her alanda gösteriyordu. Bu hareketlilik içinde başladı İKD'nin kurulma çalışmaları ve 3 Haziran 1975'te İKD'nin kurulmasıyla da meyvasını verdi. Kuruluşundan sonraki dönemde İKD hızla tüm yurda dağıldı. Kısa sürede üye sayısı onbinleri buldu. Neydi buna yol açan?

Bu soruya cevap verirken herhalde en başta İKD'nin çeşitli sol örgütlerden aldığı desteği belirtmek gerekiyor. Çeşitli şehirlerde, ilçelerde İKD'nin şubelerine, temsilciliklerine ilk adım atanlar, onların kuruluşu için emek verenler kendi yakınları tarafından bu konuda teşvik gören kadınlardı. Ancak bu saptama kendi özgün tercihi ile gelen kadınları yok saymamaktadır. Bu "ilk hareket" ten sonra İKD'nin örgütlenmesi başdöndürücü şekilde hızlandı. Çünkü İKD yaşanılan günün istemlerine cevap veren talepler etrafında bir çalışma ortaya koyuyordu.

Türkiye'nin çok çeşitli yerinde kadınların olağanüstü sahiplenmesiyle İKD örgütleri boy attı, gelişti. Elbette bu pürüzsüz, sorunsuz bir süreç olmadı. Kadınlar genel olarak ülkedeki var olan durum çerçevesinde yükselen faşist nitelikli saldırılara karşı, demokrasiyi savunma konusunda aktif oldular. Ancak değerlendirmeyi sadece böyle yapmak bize yanlış yaptırır. İKD'nin kısacık yaşamını iyice incelediğimizde şaşırtıcı derecede bir çeşitlilik görürsünüz.

Okuma-yazma, biçki-dikiş kurslarından, çok değişik konularda yapılan eğitimlere, çocuk ve kadın sağlığından, değişik konulardaki toplantılara uzanan bir çeşitliliktir bu. Meşhur "kadınlar ikinci sınıf yaratıklar mıdır?" diye başlayan eğitim dizisinden işçi, emekçi ve ev kadını yüzlerce kadın geçti. Ve eminim ki , bunların bugüne taşınan olumlu etkileri vardır. İKD üyeleri salon toplantıları, mitingler, yürüyüşlerden piknikler, ev toplantılarına kadar çok çeşitli eylemlerin de içinde yer aldılar. Grevlerde onlar en başta gelen dayanışmacılardı ve pazar yerlerinde bu dayanışma için tezgah açıp, çeyiz satan kadınları kim unutabilir? Böylesi geniş bir eylemliliğin içinde yaşamış olan kadınlar şüphesiz bugünlere çok değerli şeyleri taşıyıp getirmişlerdir.

İKD, küçümsenmeyecek sayıda diğer kadın örgütleriyle ortak eylemler gerçekleştirmiştir. Ünlü eylem birliği toplantılarının en sadık katılımcısının İKD olduğunu kim unutabilir? Söylenmesi her ne kadar kızgınlığa sebep olsa da, İKD'nin kuruluşu, hedefleri ve çalışmaları pek çok kadın örgütünün kurulmasında esin kaynağı olmuştur. Bu göz kapanamaz bir olgudur. 8 Mart kutlamaları İKD'nin eylemleriyle kamuoyuna mal olmuştur. Kadın işçilerin ve emekçilerin kendi fabrikalarındaki, işyerlerindeki, ev kadınlarının İKD lokallerindeki ve nihayet binlerce kişinin, uluslararası konukların katılımıyla yapılan 8 Mart toplantıları, sanırım hâlâ belleklerdedir.

Ve abartmasız, dünya kadın hareketi tarihinde benzeri olmayan Büyük Kadın Yürüyüşü! Ülkenin o gün içinde bulunduğu koşullarda beşyüz kadın yürüyüşçü ve binlerce destekçisiyle birlikte gerçekleştirilen bu yürüyüş unutulmaması gereken bir eylemdir. Yürüyüşçülerin geçtiği yerlerde gösterilen olağanüstü desteğin, konukseverliğin bugünlere kadar geldiğine eminim.

Yukardaki satırlarım "sararmış paşa baba resimleriyle" avunduğum anlamına gelmiyor. Sadece önemli bir noktayı açıklığa kavuşturmak istiyorum: Belli başlı noktalarıyla kısaca ele almaya çalıştığım İKD'nin dört yıllık yaşamı reddedilemez bir gelenek yaratmıştır. Bu dört yıl içinde kadınlar kendi örgütleri aracılığıyla, bizzat kendi fikirsel ve fiziksel eylemleriyle ülkenin sorunlarında taraf olmuşlardır. Taraf olmayı, örgütlenmeyi, birlikte ürün vermeyi, birbirlerine güvenmeyi öğrenmişlerdir. Gelenek işte budur.

İKD kendi örgütü çerçevesinde bir kadın hareketi yaratmıştır ve daha önemlisi kendi döneminde var olan toplam kadın hareketi içinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak bugün bu hareketin bir kadın hareketi olmadığı iddiaları vardır. Biraz yukarda değindiğim gibi, İKD tüm üyeleriyle birlikte ülkenin sorunlarında taraf olmuştur. Yadsınmaz bir biçimde demokrasi için mücadele etmiştir. "Peki, kadınların kendi sorunları etrafında ne yapmıştır" sorusu geliyor önümüze. Bu soruya cevap "hiç bir şey yapmamıştır" değildir. İKD, yaşadığı dönemin özelliklerinden dolayı tüm çalışmalarında ağırlığı belli bir yana verdi. Kadının kadın olmasından kaynaklanan sorunlara-konulara çalışmalarında az yer ayırdı.

Ancak bu saptamanın hemen arkasından önemli bir noktaya işaret etmek istiyorum: O yıllarda Türkiye'de tartışma platformunda böylesi konular var mıydı? Özellikle Avrupa'da o yıllarda süregelen feminist kadınların tartışmalarından haberimiz var mıydı? Feminizmin aldığı yoldan, tartışma konularındaki değişme ve gelişmelerden haberdar mıydık?

Cevap kısa ve açıktır: Böylesi bir şey söz konusu bile değildi. Varsa da son derece sınırlı bir çevreyi aşmıyordu. Ancak asla buna sığınmak istemiyorum. Burada sadece İKD'de değil, geneldeki bir "tekyanlılığa" işaret etmek istiyorum. Bu arada, bu eksiklikten kalkarak İKD'yi kadın hareketinin dışına atan, yaşanılan o dönemin tüm olumlu deneyimlerini görmezlikten gelen ve hatta mahkum eden yaklaşımlara da karşıyım.

İKD'nin ana eylem alanı emekçi kadınlardı, ancak o tüm kadınlar içinde en başta emekçi kadınları kendine çalışma alanı olarak seçmişti. Kaldı ki, İKD'nin onbinlerce üyesi içinde ev kadınları en büyük orana sahipti ve bu da Türkiye'nin kadın nüfus yapısına bakılınca doğaldı. Ne ki, İKD çeşitli kesimlerden aydın kadınlarla bağlanmada başarısız kaldı. Bu incelenmeye değer bir konudur. Burada tek sorumlu, aydın kadınlarla "bir türlü ilişki kuramayan" İKD değildir. Çeşitli kesimlerden aydın kadınların İKD'ye yaklaşımlarında da belirgin sorunlar vardır. Bu konu dönemsel bir özellik taşıyor. Ancak bu özelliği bugün bizlerin incelemesi gerektiği kadar, çeşitli kesimlerden, kadın konusuna ilgi duyan, aydın kadınlar da incelemelidir. Kadın konusunda çokyönlü ortak çabalar ve hele aydın kadınların katkısı olmaksızın kısmi ve nihai çözümlere ulaşmak bana olanaksız gibi görünüyor.İKD'nin bu yıl 15. kuruluş yılıdır. Bana bu sorular ulaşmadan önce, bu 15. yılı değerlendirmek gerekir diye düşünüyodum,hâlâ da böyle bir düşüncem var. Türkiye'deki arkadaşlarımızın eline geçmeyen, (şimdi olmayan) İKD Dış Bürosu'nun 1985 yılında yayınladığı bir küçük kitapçık vardır: "İKD 10 Yaşında." Bu kitapçığın hazırlanmasına, çeşitli Batı Avrupa ülkelerinde politik göçmen olarak yaşayan İKD üyeleri anılarıyla katıldılar. Çok sayıda anı elimize ulaştı ve biz bun-

ların ancak bir kısmına kitapçıkta yer verebildik. Anıların hemen hepsi büyük bir sahiplenmeyi, sevgiyi taşıyordu. Ne yazık ki, o günün koşullarından dolayı, imzaları koyamadık anıların altına, eminim ki, bu bir reddetme nedeni olmaz. Çünkü o anıların hepsi aynen öyle yaşandı ve bugünkü bakış açısıyla da yoksayılmaları ya da mahkum edilmeleri için hiç bir neden yok. (Eğer bu kitapçığı okumak istiyorsanız, büyük bir sevinçle sizlerin eline ulaştırabilirim.)

Şüphesiz, o günden bugüne çok şey değişti. Öyle değişiklikler ki, bunlar herşeyi yerinden oynatıyor, sarsıyor. Ancak burada önemli olan öze iyice sarılmak, sahip çıkmaktır diye düşünüyorum. Özü gözden kaçırmazsak, sallansak da yuvarlansak da bu bizi olumluya doğru geliştirecektir. Kimi satırlarım okuyucuya duygusal gelecektir. Ama ben herşeyi olduğu gibi yazmaya gayret gösterdim. Her ne kadar 68 gençlik hareketi içinden gelsem de, ben İKD'nin içinde pek çok şey kazandım. Özellikle çalışma ortamındaki o unutulmaz güzel ilişkilerimizin bana verdiklerini bugün daha iyi anlıyorum. Şüphesiz ki, bir "kız kardeş" örgütü değildik ama derin, olumlu ilişkiler geliştirmesini bildik. Bugün kimi ilişkilerimiz zedelendiyse de, bunun sürgit devam etmeyeceğini de iyi biliyorum.

Bir komünist olarak bugün, elbette, daha değişik bakıyorum kadın örgütlenmesine ve hareketine. En başta tekboyutluluktan kurtulmak gerekir diye düşünüyorum. Kadın konusu da, her konu gibi çok boyutludur. O ne sadece cinsiyet boyutuyla, ne de sadece ekonomik boyutla ele alınabilir. Kadın konusunun ekonomik-sosyal-politik-cinsselırksal ve burada belki de unuttuğumuz boyutları vardır. Bu bütünsellik içinde ele alınmalıdır kadın konusu ve 1985'de Nairobi'de kabul edilen "Nairobi-Kadınların İlerletilmesi İçin İleriye Yönelik Stratejiler" bizler için mükemmel bir kaynak teşkil ediyor. Bu nedenle, bu belgenin türkçeye kazandırılması bir görev olarak bizleri bekliyor.

Bunun yanısıra, yurtdışında olsam da, özellikle İstanbul'da süren tartışmalar büyük ilgimi çekiyor. Bunca yıl sonra, gecikmeyle de olsa, feminist görüşler, eylemler ağırlık kazanıyor. Bu sevindiricidir. Kadın konusuna yaklaşım tekboyutluluktan kurtuluyor. Ancak, feminizmin "tek çözüm" olarak gösterilmesine katılmıyorum.

Şu sıralarda her konu nasıl yeniden değerlendiriliyorsa, kadın konusu da öyledir. Sadece marksistler değil, feministler de kendilerini yeniden değerlendiriyorlar. Kendilerine yeni perspektifler arıyorlar. Nairobi'de en çok ilgi çeken work-shoplardan biri de "feminizm ve yeni global prespektifler" olmuştu. Bugün İstanbul'da feminist tartışma platformunda olan pek çok konu şu sıralarda feminist hareketin tartışma platformunda değildir. Kimi yaklaşımlar terkedilmiştir, kimileri de geliştirilmektedir.

Bu noktaya işaret etmemin nedeni, hep geriden gelmekten kurtulma isteğidir. 1979'lardaki"tartışmalardan habersizlik" yine sürüyor gibi. Oysa, sayısı az da olsa, çevrilen kitaplar var. Ancak bu konuda çabayı daha da artırmak gerekiyor. Dünyanın neresinde olursa olsun deneyimi değerlendirmek zorunludur. Elbette, sadece feministlerin tartışmalarını izlemek yetersiz olacaktır. Bildiğim kadarıyla Sovyetler Birliği'nde de kadın konusu üzerinde ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda çıkan çok yayının yanısıra Progress Publisher'ın 1992 yılında çıkarmayı planladığı **Sovyetler Birliği'nde**

Kadın Sorunu Üzerine adlı kitap son yılların deneyimlerini de taşıyacaktır. Bu arada 1989 yılında yayınlanan Sheila Rowbothan'ın **Geçmiş Önümüzdedir** adlı kitabı 60'lı ve 70'li yıllardaki feminizm tartışmaları ve vardıkları sonuçlar hakkında değerli bilgiler içeriyor. Ayrıca son yıllarda çıkan feminist yayınlarda İstanbul'da kimi arkadaşlar tarafından kadın konusunun kapsamından çıkarılan konular ele alınıp inceleniyor. Örneğin, ırza geçme, cinsel taciz, insest doğrudan ülkelerin-İngiltere ve ABD- karar alma mekanizmaları, adalet sistemleri açısından ele alınıp inceleniyor ve bu mekanizmalarda kadınların yer almaları tartışılıyor. Bir diğerinde uluslararası politikadaki değişmeler ve yansımaları, yayılmacı politikalar , askeri üsler, üst düzey yöneticilerin rolleri ele alınırken, kadınların hükümet politikalarına doğrudan katılımları tartışılıyor, öneriler geliştiriliyor.

Şimdi geçmiş tüm deneyimlerden yararlanma zamanıdır. Ne feminist hareketin deneyimlerini, ne de komünist hareketin deneyimlerini küçümsemeden yapılmalıdır bu. Böylesi bir yaklaşım bize sürekli bir tarihsel etkileşimi de gösterecektir. Feminizm tartışmaları dikkatle incelendiğinde marksizmden nasıl etkilendiğini görmemek olanaksızdır. Bunun tersi de doğrudur. Komünist hareket de kendini gözden geçirmekte ve marksist teori yeniden ele alınmakta ve yeniden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Ve elbette, kadın konusunda bütünsel bir yaklaşım temelinin var olduğu marksist teori bu yönden de geliştirilmek durumundadır. Bu teorik çaba konuya ilgi duyan kadın-erkek her marksistin görevidir. Ancak burada dikkat edilecek nokta, bu teorik çalışma sırasında feminist görüşlerin eklektik bir birleştirilmesinin ortaya çıkmamasıdır. Marksizmin dışında geliştirilen görüşler teoriye dahil edilirken diyalektik yöntem esas alınmalıdır. Tersi bir yöntem marksist teorinin bu alandaki bütünselliğini bozar, yaşamla bağlarını keser. Eklentiler yaşamın çokyönlülüğü ve çokyanlılığına yanıt veremezler.

Buradan çıkarak, bana göre önümüzde çokyanlı bir çalışma durmaktadır. Kadın konusunu tüm boyutlarıyla ele alan, kadınların yaşamın her alanındaki katılımlarını artırmayı sağlama hedefi güden bir çalışmadır bu. Böylesi bir çalışmada, ülkemize özgü, kadın alanında "somut durumun somut analizi"ni yapma görevi önümüzde duruyor. Katılanlar sadece İstanbul'da yaşamıyor ki! Türkiye'de kadınların demografik durumu nedir? Ekonomik, sosyal alanlarda elde edilenler, edilmeyenler nedir ? Kadınların politikleşmesi nasıl bir eğilim göstermektedir? Kadınlar hakkında toplumsal değer yargıları ne yönde değişmektedir? Erkeklerin bilinçlerinin dönüştürülmesinin yanısıra kadınların bilinci hangi yollarla dönüştürülebilir? Hangi psikolojik ve sosyopsikolojik faktörler öncelikle ele alınmalıdır? Toplumda giderek yaygınlaşan cinsel taciz, ırza geçme olaylarının sosyoekonomik temelleri nelerdir? Nüfusun büyük bir kısmının müslüman olduğu bir ülkede kadın konusuna yaklaşım, hangi gözardı edilmez özellikleri taşımaktadır? Bir türlü seslenmeyi beceremediğimiz kırsal alan kadınlarına nasıl seslenebiliriz? Kırsal alan kadınları son yıllardaki değişmelerden ne derecede etkilenmiştir? Büyük şehirlerin çeperlerinde yığılan milyonlarca nüfus içindeki kadınlar ne cins bir transformasyonla karşı karşıyadır? Bunlar hemen aklıma geliveren sorular. Dikkat edilirse, bu sorulara verilecek cevapların hepsi de cinsiyet boyutunu içinde taşımaktadır. Nairobi belgesinin temeli işte budur.

Ülkemizde kadın sorununa çözümler arayacak olan çeşitli görüşler olacaktır: Komünistler, sosyal demokratlar, feministler, müslümanlar ve diğerleri. Bunların birleştiği ve ayrıldığı noktalar olacaktır elbette. Burada önemli olan kimsenin kimseye karşı üstünlük çabası içine girmeden, karşılıklı anlayış ve saygı temelinde bir ortak çalışma ortamının yaratılmasıdır. Kaldı ki, bunun değerli adımları atılmıştır. Bu çeşitlilik içinde çok değişik kadın örgütlenmeleri de olmalıdır diye düşünüyorum.

Şüphesiz bugünün görgüt biçimi İKD tipi olmayacaktır. Ancak belli çalışma hedefleri, yaklaşımları etrafında bir örgütlülük de gereklidir. Aynı hedefleri, yaklaşımları benimseyen çeşitli kesimlerden kadınların biraraya gelmelerinin olanağı vardır. Bu açıdan sadece komünistlerin örgütlerinden bahsetmediğimi belirtmek istiyorum.

Daha önce **Adımlar** dergisine gönderdiğim fakat nedense yayınlanmayan yazımda Danimarka TV'sinde Ağustos 1989'da yapılan bir kadın yuvarlak masasına değinmiştim. Buraya katılan feminist kadınlar "Gelecek İçin Kadınların Görüşü"nü tartıştılar. Kadınların Bilgilenme ve İletişim Servisi ISIS'in kurucularından biri olan Marilee Karl pek çok sayıda küçük küçük kadın örgütlerinin ortak iş yapabildiğine işaretle şöyle demişti:"Kadınlar global olarak düşünmeli, yerel olarak hareket etmeli ve diğerleriyle bağlanmalıdır." Ben bu görüşe katılıyorum, bunun bize uygun biçimi elbette ülkemizin özelliklerini taşıyacaktır. Ama ilk yaklaşım olarak, yerel kadın örgütlerinin birbirleriyle bağlantılı, birbirinden haberli bir çalışma ağı kurulabilir gibime geliyor.

Kadın konusuna Helen Caldicott'un bakış açısıyla yaklaşıyorum: "Biz kadınlar olarak çok hızlı hareket etmeliyiz, önümüzde 20 yıl daha yok, dünya ölüyor, mane' ; değerleri korumak önemlidir ve yaptığımız tüm işlerde yaratıcılık gerekmektedir." Nükleer denemelerin kuşaklar üzerindeki etkisinin araştırılmasında uzman olan, çocuk doktoru Avustralyalı Caldicott kadın konusuna feminist bakış açısıyla yaklaşıyor ama görüşlerimiz bu denli de üst üste düşüyor.

Sistemlerarası karşıtlar bile tartışılıyor ve kaldırılması için ilk adımlar -ki bu insanlığın yaşamı açısından zorunludur- atılırken iki cins arasında var olan karşıtlığı derinleştiren yaklaşımlar bana doğru gelmiyor. öylesi bir yaklaşım marksizmde yoktur ve feminizm bu görüşünü yeniden değerlendirmekte ve yepyeni yaklaşımlara ulaşmaktadır. Dünya çapında insanın yaşamını sürdürüp sürdüremeyeceği noktasına gelip dayanan sorun, yaşamın her alanında karşılıklı bağımlılığı ortaya çıkarmıştır. Kadın sorunu da bunun dışında değildir ve sorunun çözümü cinslerin birbirine üstünlüğünü değil, karşılıklı bağımlılığını talep etmektedir. Kadın konusunun çözümü de iki cinsin derinleştirilmiş ve genişletilmiş, birlikte hareketini gerektiriyor. Böylesi bir çaba kadın-erkek ilişkilerinde yepyeni değerler yaratacaktır.

Son olarak, Hintli feminist Kamla Bhasin gibi, benim için de"saldırgan bir anaerkillik" çözüm değildir.

İKD KADIN HAREKETİNİN BİR PARÇASI OLMUŞTUR

İKD yöneticisi **Beria ONGER** ile röportaj

■ Kadın hareketinin bir yöneticisi olarak İKD pratiğine şimdi nasıl bakıyorsunuz?

■ 1980'den önce Türkiye'de henüz feminist bir hareketin varlığını gösteren kıpırdamalar yoktu.Örneğin 60'lı yıllarda kadınların siyasal gücünden, cinsel özgürlüğünden söz edildiğinde,feministlikle ya da komünistlikle suçlamak kolay geliyordu insanlara Bir yanda gerici, dinci çevreler, öte yanda sosyalist toplumcular feminist düşüncelerin filizlenmesinin önünü kesmeye çalışıyorlardı.

70'li yılların, toplumsal yaşantımızda özel bir yeri vardır. 1975 yılının, BM Genel Kurulu'nda "Dünya Kadın Yılı"olarak kabul edilmesinin de katkısıyla, bir grup kadın tarafından sürdürülen örgütlenme çalışmaları hızla sonuçlandırıldı. İKD 4 yıl gibi kı- sacık ömründe, son derece aktif bir kadın hareketi olarak o döneme damgasını vurdu. Kadınların, özellikle işçi kadınların haklarını savunmayı amaçlıyan İKD, kısa sürede yığınsallaşarak, demokratik kitle örgütleri arasında kendine özgü, onurlu yerini aldı. Ortam, faşist saldırılara karşı etkili bir biçimde, birlikte savunmayı gerektiriyordu. Barış, demokrasi, özgürlük, ilerleme yolunda kadın-erkek omuz omuza savaşım vermek zorundaydık. "Olmak ya da olmamak" savaşımı . . . Bu savaşımda kadın-erkek ayrımı gözetilemezdi.

İKD, toplumsal savaşımda işçi sınıfı saflarında yer almakla bağımsızlığını yitirmiş gibi görünmekle beraber, kadın hareketinin bir parçası olmuştur yine de. Türkiye'nin en uç köşelerine kadar her yerinde binlerce aktif üyesi -ve daha da çok sempatizanı- olan örgütün, kadınları yığınsal olarak, fiilen toplumsal alanlara (miting, yürüyüş, kültür geceleri vb.) çekebilmesi yadsınamaz bir başarıdır. Toplumsal mücadelede kendi gücünü gören, deneyen bir kadının bilinç dünyası artık sınır, engel

tanımıyacaktır. Giderek her alanda hakkını, özgürlüğünü arayacak, bunun için çaba göstermeyi bilecektir. Bu alan tabularla dolu aile içi yaşamı, cinsel ilişkilerin gizemi de olsa . . .

■ İKD pratiğinin günümüze taşıdığı olumlu yanlar var mı?

■ Toplumsal, tarihsel kökenden gelen geleneklerin, dinsel baskıların altında, ezilmişliklerinin bile farkında olmayan, kendi içine kapanık kadınların, birdenbire özyaşamlarını sorgulamaya başlamaları beklenemez. Bu bakımdan İKD'nin kadınlara yaklaşımı, o günün koşullarına uygun düşmüştür. Üstelik tepeden inme, despotik bir yaklaşım da değildir bu. Kadınlar İKD çatısı altında çok canlı, istekli, coşkulu bir bilinçlenme sürecinden geçmişlerdir. Bu bilinç öncelikle toplumsal, demokratik bir bi-linçtir, kendi gücünü görme, algılama, ezilmişliğinden kurtulma, kendi benliğini kazanma, gücünün ve değerinin bilincine varmadır. Bu bilinç, toplumsal ve özel yaşamlarında erkek egemenliğine karşı eşit haklılık, özgürlük, bağımsızlık istemlerini de gündeme getirecek cesareti ve gücü vermektedir onlara. Nitekim, bugün giderek seslerini daha çok yükselten, çeşitli kanallardan örgütlenmeye çalışan, birlikte eylem yollarını arayan ve bulan feministlerin, 80'den önceki, içinde İKD'nin yer aldığı kadın hare-ketinden, kadınların toplumsal, demokratik hareketinden hiç etkilenmediği savunulabilir mi?

Tarih yinelenme değildir. İKD tarihsel görevini yapmıştır.Yurtdışında yaşayan İKD'liler tarafından yapılan özeleştiride, kadınların kadınlıklarından gelen özgül, cinsel yaşam sorunlarıyla ilgilenilmediği genelde kabul edilmiştir. (O günkü koşullarda buna olanak bulunmadığı yolunda tezler ortaya atıldığı gibi, İKD'nin kadın hareketine hiç bir katkısı olmamıştır diyenler de vardır.)

Ben İKD'nin bağımsız olduğunu savunmakla beraber, kadın hareketinin bir parçası olduğu kanısındayım. İşyerlerinde kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işyeri kazalarının önlenmesi, doğum öncesi-doğum sonrası izinlerinin birleştirilmesi, işyeri ve belediyelerde kreşler, emzirme odaları, mahallelerde çocuk bahçeleri açılması, kadınların en önde gelen (cinsellikten de önce gelen) yaşam hakları, dirlik, güvenlik içinde çalışma vb. hakları, kadınların kadın olmalarından yani cinselliklerinden ayrı düşünülebilir mi? İnsan bir bütündür. Toplumsal, yaşamsal, kişisel, cinsel haklarıyla insan, insandır.

■ Ülkemizde kadın hareketinin geleceğine yönelik düşünceleriniz neler olabilir?

■ Tarihsel gelişim içinde feminizmin çeşitli hedeflere yöneldiğini görüyoruz (burjuva kadınların siyasal hak, eğitim hakkı, işçi kadınların sendika hakkı için mücadeleleri gibi). Son çözümlemede, feminizm bir demokratikleşme hareketi, demokrasi ölçüsüdür, diyebiliriz.

Türkiye'de feminist hareketin 80'li yıllarda yeşermeye başlaması bir rastlantı değildir; devlet mekanizmalarının kişilere ve örgütlerine vurduğu kıyasıya, ölümcül darbelerin yarattığı sindirilme, pasifleştirilme durumuna/olgusuna karşı bir "başkal-

dırı" dır bu. Kadınların kendi sorunları çevresinde örgütlü ya da örgütsüz birleşmeleri, -ki aslında bu da bir çeşit örgütlenmedir bence- birlikte eylemler düzenlemeleri doğal ve gereklidir. Örgütsüzlük, içinde bilinç yokluğunu da taşıdığından, hareketin başarıya ulaşmasına engeller.

Kadın hareketinin bağımsızlığına gelince, bu harekete çeşitli ideolojileri taşımak, kadın sorunlarının çarpıtılması sonucunu getireceğinden tehlikeli buluyorum. Bu bakımdan feministlerin ısrarla "bağımsız kadın hareketi"ni savunmalarına katılıyorum.

Feminizm kısaca "kadın haklarını" nın korunması ise, dünyada -ve Türkiye'de- feminist erkeklerin bulunduğunu da kabul etmeliyiz. Feministler kadınların kurtuluşu için savaşırken, aynı zamanda toplumun, toplumu oluşturan kadın-erkek bireylerin kurtuluşunu, özgürleşmesini, bağımsızlaşmasını, insansal haklarına kavuşmasını, kişiliklerini bulmasını sağlayacak demokratik ortamın hazırlanmasına da katkıda bulunacaklardır. Bu ortam ancak kadın ve erkeklerin birlikte savaşımlarıyla elde edilir.Feminizmin bir erkek düşmanlığı olarak algılanması doğru değildir. Feminizm, insanlık tarihinde erkek egemenliğinin yarattığı despotizme karşı bir isyandır... Bu nedenle, feminist kadınların, kadın haklarından yana olan erkeklere söz vermemelerini yanlış bir davranış olarak nitelendiriyorum.

Öte yandan, solda feminizme karşı çıkanların da marksizm-leninizm paravanası arkasında, stalinist çemberden (bu kısır döngüden) hâlâ kendilerini kurtaramamalarını üzüntüyle karşılıyorum. Çünkü onlar, ruhlarına -bir dostumun deyimiyle- "hücrelerinin yapısına işleyen" egemenlik, baskı, dikta heveslerinin -bilinçli ya da bilinçsiz- köleleri olmaktan kurtulamamışlardır. Marksizm-leninizmin, yapay olarak kendine giydirilen ve artık iyice eskimiş, limelenmiş olan bu kefeni yırtması, gerçek, insansal (hümanist) ruhuna kavuşturulması gerekir. Bağımsız kadın hareketi, bu amaca ulaşmanın bir aracı, olmazsa olmaz koşuludur.

PARTİ ÖRGÜTÜ - KADIN ÖRGÜTLENMESİ

Yüksel SELEK- Nermin COŞKUN

Günümüz dünyasındaki yeni gelişmelerin ışığında politik stratejisini ve programını gözden geçirerek ülkemizin somut koşullarına yanıt verebilecek yeni bir politika belirleyen Partimiz, her alandaki faaliyetini barış ve demokratik yenilenme hedefiyle bağlamak ve örgütsel yaşamını hedefiyle uyumlaştırmak gibi bir yükümlülükle karşı karşıyadır.

Bu yükümlülük kuşkusuz en başta geçmişteki faaliyetlerimizin nesnel bir eleştirisini gereketirmektedir. Yanlışlarımızdan ve başarılarımızdan öğrenmeye çalışırken, eski yaklaşımlarımızı, kanılarımızı ve koşullanmalarımızı gözden geçirdiğimiz bir süreci hep birlikte yaşıyoruz. Örgütsel olarak içinde bulunduğumuz bu yenilenme sürecinin de inleşmesi tek tek partililer olarak kendimizi de yenilememize, düşünce ve davranışla ımızı gözden geçirmemize, özellikle koşullanmalarımızı aşabilmemize yakınd ın bağlıdır.

Bil ndiği gibi bu çerçevede, yığınsal demokratik hareketlere yaklaşımlarımızı, bu hareke.ler içindeki yer alışımızı da tartışıyoruz. Barış, kadın, çevre, sendikal hareket dikkat alanımızda önemle yer alıyor. Ne var ki, bu konudaki görüş ve yaklaşımlarımızı yeterince yenilemiş, netleştirmiş değiliz. Bu yüzden de henüz ortak kabullerden söz etmek kolay olmuyor.

Nitekim kadın sorunlarına, kadın hareketine yaklaşımlarımız konusunda da son zamanlarda yoğun bir tartışmanın içinde bulunuyoruz. Gerek dünya kadın hareketinin, gerek 80 sonrasında gelişen feminist hareketin, gerekse İKD'nin deneyimlerinden yararlanmaya çalışarak: bilincimizin cinsiyetçi koşullanmalarıyla boğuşarak tartışıyo-

ruz. Bu alanda dar bir grup partili kadın olarak tartışıp oluşturduğumuz, ama sürekli geliştirmeye açık tuttuğumuz kimi yaklaşımlarımızı Parti kamuoyuna sunarak kollektif bilincin mihengine vurmak ve tartışmayı genişletmek üzere dergi sayfalarında açmak istedik.

Konuya ilişkin sorunları şöyle sıraladık:

Partinin kadın üyelerine yaklaşımı ve kadınların Parti içindeki konumları,

Partinin kadının kurtuluşuna ve kadın sorunlarının çözümüne yaklaşımları

Partinin kadın üyelerine yaklaşımı ve kadınların Parti içindeki konumları (Partideki cins ayrımcılığı da denebilir):

Dünyada ve bizdeki tüm sol kuruluş ve partilerde olduğu gibi Partimizde de kadınlara genellikle erkek yoldaşların önemli çalışmalarını kolaylaştıran; daha az önemli işlerin kendilerine bırakılabileceği, nadiren de kendilerine yardımcı olunduğunda bazı önemli işleri başarabilecek yedek güç olarak bakıldığını söylersek abartma olmaz sanırız.

Doğuştan başlayarak yaşamın her alanında erkek egemenliğinin baskısı altında, artı, sınıfsal eşitsizliğin baskısı altındaki kadın devrimcinin politik mücadeledeki ve kendi örgütü içindeki geri, yedek güç konumunu aşabilmesinin ne kadar zor olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sosyalist örgütlenmeler içinde kadınların erkeklerle aralarındaki gelişkinlik mesafesi sürekli açık kalıyor.

İkinci olarak, gerek yukarda değindiğimiz örgüt içi ayrımcılığın, gerekse kadın sorunlarının toplumsal çözümüne ilişkin geleneksel yaklaşımımız nedeniyle kadınların, kadın sorunlarının çözümü için ya da kadınlar arasında örgütlenme amacıyla birarada tutulmalarına, yani kadın birimlerine değinmek isitiyoruz. Bileşimi yalnızca kadınlardan ve yalnızca erkeklerden oluşan yapılarda çalışma tarzı, hem örgüt içi ayrımcılığı sürekli yeniden üreten, hem kadınların politik faaliyette gelişmesini engelleyen, hem de yalnızca erkeklerden oluşan çalışma birimlerinin gündemindeki konulara kadın bakış açısıyla da bakılabilmesi olanağını ortadan kaldırıp o konuda, o alanda var olan cinsiyetçiliğin gözden kaçmasına yol açan bir tarzdır. Bu cinsiyetçi çalışma tarzının değiştirilmesi son derece önemli. Çünkü ayrıca kadın-erkek birarada sürdürülen faaliyetin her iki cins için de psikolojik, moral yararları; cinsiyetçi koşullanmaların değişmesindeki olumlu etkileri sayılmayacak kadar fazladır.

Bizim İKD deneyimimiz, olumlu kazanımları bir yana, "kadınlar kadın alanında çalışır" alışkanlığını pekiştirmiş oldu. Bugün ilgi duysun duymasın çok sayıda kadın arkadaşımızın görev almak için kadın hareketi içinde nasıl yer alacağımız beklentisine girmiş olması kanımızca daha çok buradan kaynaklanıyor.

Sonuç olarak, cins ayrımcılığı aşağı yukarı toplumdakinin izdüşümü olarak örgütsel yaşamımıza yansımaktadır. İşin ilginç yanı, bugüne kadar yaşanagelen bu ayrımcılığın herkes az çok farkında olmakla beraber yüksek sesle ve önemseyerek dile geti-

rilmemiş olmasıdır. Bu da bir bilinç sorunu olsa gerek.

Açıktır ki, örgütlerimiz hemen hemen tamamiyle erkekler tarafından yönetiliyor. Kadınların parti yönetimine katılımları partili kadın oranını yansıtmak bir yana, burjuva partilerindeki gibi sembolik bir katılımdan bile söz edilemez. Gizlilik koşullarında bu ayıbımız da gizli kalıyordu. Ama ya şimdi! Bir toplumda sosyalist bilince ulaşmış kadın oranının ne kadar düşük olduğu dikkate alınırsa sosyalist yapılardaki kadınların yönetime katılmayı en az erkekler kadar hak edecek niteliklere sahip olduklarını söylemek yanlış olmaz. Üstelik kadın üyelerin gelişmesi gerçekten isteniyorsa onlara hak ettikleri fırsat eşitliğini sağlamak herkesten önce sosyalistlerin görevi değil mi? Kuşkusuz örgütsel hiyerarşinin alt düzeylerinde bulunmanın vebalini sadece erkeklere yüklüyor değiliz. Kadınlar bilinen nedenlerle kendilerini yönetim sorumluluğu almaya yeterli ve yetenekli görmüyorlar çoğunlukla.

Sosyalist kadınların ve tabii erkeklerin de koşullanmalarını aşarak eşit konumlara ulaşmaları toplumun normal gelişme seyri içinde söylemeye gerek yok ki, uzun zaman alacak. Bu nedenle kadınlara olumlu ayrıcalıklar tanımak gerek. Kota sisteminden başlayarak incelikle, pek çok ayrıntıda somutlanabilecek pozitif ayrımcılık yöntemleri geliştirilebilir.

Sosyalist erkeklerle ilgili diğer bazı erkek egemen kusurlara değinmeden geçemiyeceğiz. Bunların başında kadın erkek eşitliği konusunda çifte standart uygulamaları geliyor. Teorik olarak eşitlik konusundaki yetkin bilgi düzeyleri "nedense" davranışlarına pek yansımıyor. Özellikle de kendi yakınları olan kadınlara karşı. İstisnalar kaideyi bozmaz. İnsan haklarını bayrak yapmış insanların kendi yakını olan kadınların haklarına özen göstermemeleri kabul edilebilir mi?

Bu kadarla kalınsa neyse. Dahası, çoğu sosyalist erkek kendi gelişmesini politik bilinç sahibi kadın yakınının üstüne basarak yapmayı kendine hak olarak görmekte fazla tereddüt etmiyor. Gelişmesi gereken kişi öncelikle erkektir çünkü. İşin acıklı yanı birçok aydın, sosyalist kadın da bunu pek yadırgamadan kendini geliştirme hakkından kocası, kardeşi, nişanlısı vb. yararına özveride bulunmayı kabulleniyor. Çünkü verili durumda erkek en azından bir adım ilerdedir. Ama bu ona kadını ezerek gelişme hakkını vermemelidir.

Partinin kadının kurtuluşuna ve kadın sorunlarının çözümüne yaklaşımı:

Partimiz bugüne kadar, dünya komünist hareketinin genelinde olduğu gibi, kadının kurtuluşunu toplumun kurtuluşuna bağlamış, sosyalizmin kadının kurtuluşunun sadece maddi temellerini sağlayacağını, kurtuluşun ancak kadınların kendi bağımsız mücadeleleriyle gerçekleşebileceğini görememiştir. Feminizme ise geçmişte nasıl inanılmaz bir önyargıyla yaklaştığımızın ayırdına bugün varıyoruz.

Şimdi biz, marksist kadınlar olarak ülkemizde filizlenmekte olan gerçek bir kadın hareketinin içinde yer alarak ondan öğreniyor ve ona omuz vermek istiyoruz. Çünkü kadın hareketi ayrı bir egemenlik ilişkisinin, erkek egemenliğinin, başka bir deyişle cinsiyetciliğin sorgulanmasını ve dönüştürülmesini hedefler. Bu hareket kadının gerçek

kurtuluşuna kadar bağımsız/özerk bir mücadele olarak devam etmek zorundadır.

Kadının kurtuluşundan, cinsiyetçiliğin ortadan kalktığı, erkek egemenliğinin son bulduğu, daha doğrusu her iki cinsin birbirine üstünlüğünü dışlayan bir kültürün, bir yaşam tarzının yaratılmasını anlıyoruz.

Bu nedenledir ki, kadın hareketi sadece eşitlikçi, reformcu taleplerle yetinemez. Sadece, kapitalist sistemin, kendinden önceki toplumsal oluşumlardan devraldığı ve ona eklemlenmiş olan bu özgün ezme-ezilme ilişkisini derinleştirerek yeniden üreten görünümlerine (kadın emeğinin ucuz işgücü olarak sömürüsü, ev içi hizmetlerin sermaye için ek bir sömürü kaynağı olması vb.) vurarak binlerce yıllık erkek egemenliği, cinsiyetçi sistem dönüştürülemez.

Nitekim, sosyalist devrimle üretim ilişkilerinin değiştirilmesi, özel mülkiyetin kaldırılması da cinsiyetçi sistemi dönüştürmeye yetmemiştir, yetemezdi. Sosyalizm de kendinden önceki toplumsal oluşumdan devraldığı, cinsiyete dayalı işbölümü ve patriyarkal aile içinde kadının sömürülmesi, kent-kır, kafa emeği-kol emeği ayrımı gibi özgün çelişkilerle birlikte yaşamak ve onları çözmek durumundadır ama henüz bunları çözebilmiş değildir. Kanımızca reel sosyalizmi yaşamış ve onun kazanımlarıyla toplumsal eşitiğin maddi temellerini, fırsat eşitliği düzeyinde de olsa atmış olan ülkelerde sosyalist demokrasi geliştikçe kadınların bağımsız kurtuluş hareketi de gelişecektir.

Bütün bu nedenlerle kadın hareketinin talepleri toplumsal bilinçaltımıza itilmiş pek çok koşullanmayı, tabuları sarsacak denli radikal talepler olacak ve kimi zaman yadırganarak ,tepkiyle karşılanabilecektir. Ama bu talepler öylesine yaşamdan çıkmaktadırlar ki, süreç içinde hiçbir kadın yaşadığı gerçekliği uzun süre yadsıyamayacağından, bu özgürleşme hareketine kayıtsız kalamıyacaktır.

Denilebilir ki, kadının kurtuluş mücadelesi insanlığın tümünü yanlış bilincin zincirlerinden kurtararak özgürleştirecek, Marks'ın deyimiyle "insanlığın tarih öncesinin" aşılması yolunda güçlü bir toplumsal dinamiği oluşturacaktır.

Marksist kadınların kadın kurtuluş hareketi içinde yer almaları, bütünsel bir ideoloji olan marksizmin bu alandaki teorik ideolojik yetersizliğinin aşılması, marksizmin kadın kurtuluş perspektifini de eksiksiz içermesi için zorunluydu. Ayrıca feminizmin burjuva orta sınıf kökenli tarihsel geleneğinin sistem karşıtı özünü marksist yöntemle temellendirmek için de marksist kadınlara çok fazla sorumluluk düşmektedir.

O halde kadın hareketi içindeki sosyalist kadınların ikili bir görevi bulunuyor. Biri sistemi, diğeri erkek egemenliğini, cinsiyetciliği dönüştürmek. Bu ikili görev bir yandan kadın hareketinin ikili bir stratejiye sahip olması için çaba harcamayı, diğer yandan kadın hareketinin bağımsızlığını korumaya özen göstermeyi gerektiriyor.

Kadın hareketinin bağımsızlığından ne anlaşılmalıdır? Kadın kurtuluş hareketi kadınların ezilmişliğinin bütün tarihsel toplumsal oluşumları, bütün sınıfları kestiğini kabul ediyor. Her sınıfın kadınının, sınıfı kadar özgür olabileceği belirlemesi bu tarihse gerçeği değiştirmez. Kadın hareketi siyasal, ideolojik, sınıfsal farklılıkları ne olursa ol-

sun, komünist, sosyalist, sosyal demokrat, demokrat, hatta dinci ya da apolitik kadınları kadın olmak ortak paydasında birleştirebilir. Bu nedenle de politik, örgütsel, ideolojik bakımdan bağımsız olmak zorundadır.

Politik bir partide örgütlü her kadının kadın hareketi içinde kendi politik kimliğini saklamadan yer almasının ; harekete herhangi bir politik oluşumun damgasının vurulmamasının; herhangi bir politik kuruluşun politika ve programlarının, kadın hareketinin politika ve programlarının önüne geçmemesinin tek güvencesi hareketin politik bağımsızlığı değil midir? Kadın hareketi kendi politikalarını, programlarını kendi hedefi doğrultusunda özgürce üretmelidir. Örgütsel bağımsızlığın zorunluluğundan söz etmek bile sanırız gereksizdir.

Hareketin içinde yer alacak kadın kesimlerinin çeşitli ideolojilere sahip olmaları eğer yaşamın çeşitliliği gereği ise, ideolojik bağımsızlık da kaçınılmazdır. Kadın hareketinin bir ideolojisi yok mudur? Vardır ve bunun adı feminizmdir. Dünyaya, toplumsal ilişkiler ve kurumlar sistemine "kadın bakış açısı"yla, "kadın bilinci"yle bakmak, ve toplumsal gerçekliği bu bilinçle, yan tutarak analiz edebilmektir.feminizm.

Kadın hareketi yaşamın, toplumun tüm çeşitliliğini, renkliliğini yansıtan, çok çeşitli, çok parçalı, çok sesli bir hareket olacak ve örgütlenme modellerini bu karakterine uygun olarak yaşamın içinden kendisi üretecektir. İnsan aklının icat ettiği hiçbir biçim dışlanamaz, ama hiçbir tek model de önerilemez kadın hareketi için. Ancak yukardan aşağıya örgütlenecek merkezi yapıların kadın hareketi için uygun bir model olmadığı yolundaki görüşler birçok nedenle haklılık taşıyor. en başta hareketin daralmasına yol açacağı, kadınlar arası hiyerarşi yaratacağı, merkez yönetiminde çeşitli görüşlerin egemenlik kurma alışkanlıklarına alan yaratacağı gibi nedenler ilk ağızda sayılabilecek sakıncalardır. Buna karşı gevşek örgütlenme modellerinin ideal modeller olduğu savı ise pek çok haklılık payı taşımaktadır. Bir çekirdek kadro örgütü, demokratik merkeziyetçi bir ya da birkaç örgüt yerine yaşamın her alanında milyonlarca kadının kendini hareketin içinde tanımlayabileceği, ülke çapında yaygın bir örgütlenme en ideal model olarak görünüyor. Ülkemizdeki gelişme de bu doğrultuda. Böyle bir model önermek örgütsüzlüğü savunmak değil, aksine daha fazla örgütlülüğü istemek anlamına gelir.

Örgütlü, partili bir kadın bağımsız kadın hareketi içinde partisi, örgütü kendisine görev verdiği için değil, kadın bilincine sahip olduğu için gönüllü olarak yer alır. Amacı cinsinin özgürleşmesi, kurtuluşu için macadele etmek, kadın hareketinin hedefleri doğrultusunda çalışmaktır.Kuşkusuz o, kadın hareketi içinde açık politik kimliğiyle yer alacaktır. Bağlı olduğu politik kuruluştaki sorumluluk ve görevleriyle bağımsız kadın hareketi içinde yer almak hiçbir şekilde çelişmez. Önemli olan, özellikle bir marksist, sosyalist kadın için, her iki sorumluluğunu uyumlaştırabilmektir.

Partimiz açısından bakıldığında, kadın hareketinin toplumun demokratik yenilenmesinde oynayacağı rol çok yaşamsal görünüyor. Bu nedenle de Parti programında feminist hareketin desteklenmesi öngörülmüştür. Şimdi kadın bilincine sahip partili kadınlar olarak bize düşen görevin bağımsız kadın hareketi içinde, onun hedefleri doğrultusunda yer almak ve en yaratıcı katkıyı yapmak olduğu görüşündeyiz. Ne var

ki, bu bir parti direktifi olarak değil, yeni politik yaklaşımlarımızın özümsenmiş olmasıyla ve kadın bilincine sahip bir marksist olarak yerine getirilebilecek bir görevdir.

Özetlemeye çalıştığımız yaklaşımlar gereği olarak parti yapısı içinde yukardan aşağıya bir kadın örgütlenmesini doğru bulmadığımız ekleyerek, kadınların partide politik faaliyet içinde erkeklerle eşit olarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yer alımını hedeflemenin kurulacak yeni parti ve birlikteliklerde de göz önünde bulundurulması gereken önemli ilkelerden biri olduğunu belirtmek isteriz.

KOTA KADIN POLİTİKASIDIR

Saadet ÖZKAL

Feminizm, "özel olan politiktir, kişisel olan politiktir" diyerek kişiyi politik sorun haline getirdi ve erkekle kadın arasındaki egemenlik (iktidar) ilişkisini sorgulayarak "politika" kavramına yeni bir genişlik kazandırdı.

Bu, çeşitli burjuva politikalarıyla çeliştiği gibi sosyalist politikalara da ters düştü. Çünkü sağda olsun solda olsun, bugüne değin politika, yalnız kamusal alandaki ilişkileri tartışma (ya da tartıştırmama) ve bunlar karşısında tavır alma demekti. Bu erkekegemen politikalar, kamusal yaşamla özel yaşam arasına kalın bir çizgi çekmiş,gerçekte iç içe olan bu iki alanı yapay bir biçimde birbirinden koparmış, özel yaşamı tartışılmaz ilan etmişti. Çünkü onlara göre, kadının sırtına yüklenmiş olan yeniden-üretim, iktisadi bir kategori değil, "biyolojik özelliği"nden ötürü kadının yapması gereken "doğal bir görev", bir "değişmezdi". (Sosyalistler ise bunu ancak, yine kamusal yanıyla tartışmaya razıydılar, cinsiyetçi işbölümü ve kadın-erkek ilişkileri onlar için de tabuydu.)

Bu gerçekte, özel alanın iddia edildiği gibi politika dışı değil, ne kadar politik olduğunu açığa çıkaran bir tutumdur. Erkeklerin düzeni, toplumun birimi olarak kurumlaştırıp övgüler düzdüğü ailenin tartışılmasını yasaklarken, "kadınla erkek arasındaki ilişkiler kişilere kalmış bir şeydir" derken, hatta koca dayağını "aile içinde olur böyle şeyler" diyerek hoş gösterirken, tam da politik bir tutum sergiliyor, erkek iktidarını koruyup sürdürmek için "politik baskı" uyguluyor. Böylelikle, emeğine, bedenine, kimliğine el konan, erkeğin çocuk bakıcısı, çorap yıkayıcısı ve destekçisi rolüne mahkûm edilen kadının bu bağımlı ve tabi konumu gizlenmiş oluyor. Böylelikle, kadın, en başta kendisi, sonra da dünya üzerine söz söyleme hakkı gaspedilerek özel alana hapsedil-

miş, erkek, kadın üstündeki, özel alandaki ve dolayısıyla kamusal alandaki, toplumdaki iktidarını korumuş oluyor. Yaşadığımız toplumun tüm ideolojik üstyapısı bu erkek-egemen sistemi koruyacak biçimde düzenlenmiştir, feminizm ise bu erkek ideolojisine karşı kadın ideolojisi, kadınlar üstündeki bu politik baskıya karşı bir politik akımdır. Daha açık söylersek, bizler bugün dayaktan, cinsel tacizden, aile reisliğinden söz ederken, bize biçilmiş kadınlık rolüne karşı çıkarken, erkek düzenini değiştireceğimizi söylerken politika yapıyoruz, başka bir şey değil.

Ve cinslere ilişkin olarak düşlediğimiz nihai düzen, kadının emeğine, bedenine, kimliğine artık el konmayan, bunlar üstünde yalnız ve yalnız kadının söz sahibi olduğu, cinsiyetçi işbölümünün ve baskıcı aile kurumunun ortadan kalktığı, yenidenüretimin yeniden düzenlendiği, toplumun bireye göre örgütlendiği bir düzen. Bu tam anlamıyla bir altüst oluştur. Ama istediğimiz, erkek egemenliği yerine kadın egemenliği değil, her iki cins içinde özgürlük, cinsler arasında bireysel ve toplumsal eşitlik ve - bugün çoğu feministler bu kavramı yalnız kamusal alana özgü bir kavram olarak görse de- *demokrasi* 'dir.

Bunu özellikle vurgulamak istiyorum, baskının olduğu yerde demokrasi yoktur, cinslerden biri diğerini eziyorsa o toplumda demokrasiden söz edilemez, başka bir deyişle *cinsler üstü demokrasi olamaz.* Bugün herkesin sözünü ettiği ve çevresinde onca kavga koparılan demokrasi ise, aslında, kadınların kadınlık durumunu doğrudan hiç ilgilendirmeyen, "erkeklerin kendi aralarındaki" demokrasidir. Gerçek demokrasi mücadelesi ancak, kadın cinsinin kurtuluşu da hedefleniyorsa söz konusudur. Bu nedenle, kadın mücadelesinin demokrasi mücadelesiyle iç içe örülmesi gerektiğini söyleyen kadın ve erkeklere anımsatmak istiyorum: *Kadınların kadınlık durumu için verdiği mücadele zaten demokrasi mücadelesidir, demokrasi mücadelesinin ta kendisidir.*

Ancak feminizm "toplumda demokrasiyi yerleştirme" kaygısıyla yola çıkmadı, kadınların böyle bir iddiası yok (bu, olmayacak, olamaz ya da olmasın anlamına gelmiyor elbette); o nedenle de feminizm "neden diğer alanlarda demokrasi istemiyor" diye sorgulanamaz. Oysa toplumda bu iddiayı taşıyanlar var: Marksistler, demokratlar, insan hakçıları. Toplumda demokrasiyi isteyenler asıl onlar ve asıl sorgulanması gereken de onlar. Soru kadınlara değil, onlara sorulmalı: *Siz, marksistler, demokratlar, insan hakçıları; demokrasiden ne anlıyorsunuz, demokrasi mücadelenizi niçin "kadınlar için de demokrasi" talebiyle örmüyorsunuz?*

Niçin örmüyorlar? Hiç kuşkusuz "erkek" oldukları için. Ya, gerçek erkekler olarak, kadınların kurtuluşu çıkarlarına aykırı düştüğü ve buna içgüdüsel veya bilinçli tepki gösterdikleri için; ya da erkek ideolojisiyle beyinleri yıkanmış "erkek kadınlar" oldukları için. Bunu bir zamanların "erkek kadını" olarak rahatlıkla söyleyebiliyorum. Toplum biz kadınları erkek ideolojisinin taşıyıcıları olarak yetiştiriyor; sosyalist hareketse, her şeyi bilen parti liderleriyle, sürekli hiyerarşiler üreten antidemokratik yapısıyla, sorunları önemlilik kategorilerine bölme ve kendini, kendi düşüncesini her şeyin üstünde tek bilgelik kaynağı olarak görme geleneğiyle, erkek egemenliğinin kalelerinden biri oldu. Biz kadınlar için bu kalenin içinde var olmanın tek koşulu da "erkekleşmek"ti. Bunu içimizdeki "kadınlık sezgisi" ni alt ederek yaptık ve yaptığımızın doğru-

luğuna kendimiz de öyle içten inandık ki, kraldan fazla kralcı kesildik.

Bugün sosyalist hareketin erkek-egemen politikalarında hiç kuşkusuz biz kadınların da büyük sorumluluğu var, hatta belki erkeklerden de çok. Şimdi içimizde acıyla bunu telafi etmeye çalışıyoruz. Sosyalist kadınlar için feminizm ideolojisini benimseme,sade bir kadının kadınlık bilincine ulaşmasından daha zor; sosyalist hareket bize, kendimizi unutup, başkaları için, yüce amaçlar için çalışmamız gerektiğini söyledi, özgecilik en yüce erdemdi, bizler birer kurtarıcı gibi ortalarda dolaşırken ve başkalarına da bunu öğretmeye çalışırken aslında kendi seçimimiz doğrultusunda, kendi düşüncemiz için, yani yine kendimiz için bir şeyler yaptığımızın farkında bile olmadık; dünyadaki açlar için savaştığımızı sanırken, gerçekte, açların olduğu bir dünyada yaşamak istemeyen "ben"ler için, kendimiz için savaştığımızın bilincine varamadık, bu bizi kendimizden uzaklaşmaya götürdü; şimdi, yeniden kendimizi bulmaya çalışırken, yüce amaçlar uğruna, bilim adına içselleştirdiğimiz erkek ideolojisini her hücremizden söküp atma sürecini yaşıyoruz. Ama sonuçta kadınız ve yanlış bilincin altındaki doğru sezgi bize sonunda kadınlığımızı bulduruyor. Erkekler için durumun çok daha zor olduğunu kabul ediyorum, ezilen biziz, onlar değil;belki onlar da dolaylı bir bağımlılık yaşıyorlar ama erkekliğin keyfini de sürüyorlar, tabi olan biziz; onlarda bizdeki gibi kadınlık sezgisi değil, tam tersine, çıkarını koruma dürtüsü var, yine de , bugün bu dürtüyü yenme çabasına girişen, erkeklik durumunu sorgulamaya başlayan erkekleri görüp seviniyoruz. Eğer bizler özgürlüğümüz için erkeklerle birlikte bir şeyler yapacaksak bu bize değil, erkeklere bağlı. Kadınlar ancak, erkeklik durumunu sorgulayan, kendisi için yola çıkan erkeklerle birlikte olabilir, kendisi hiçbirşey yapmadan kadınlara politika veya örgütlenme modelleri öneren, hatta dayatan erkeklerle değil. Şunu söylemek istiyorum: Kadın-erkek el ele belgisi kadınların belgisi olamaz, kadınların "ezen erkek" konumundan hoşnut erkekleri kurtarma gibi bir kaygısı olamaz, kadınların onlarla ortaklığı değil, onlara karşı mücadelesi vardır. *Erkekler ve erkek-egemen sosyalist hareket, kadınlara belgi, politika ve örgütlenme modeli önermeyi bırakıp önce kendi durumunu sorgulamalıdır.*

* * *

Yazının başlığına dönersek: Biz kadınların sosyalist hareket içindeki kadınlık durumumuzu sorgulamamız da politikanın ta kendisidir. Sosyalist hareket (ya da genelinde siyasi hareket) erkeklerin tekelinde değildir; feminizmin özel alana hapislikten kurtulma istemi, doğal olarak, erkeklerin gasp etmiş olduğu kamusal alanda yer alma, toplumdaki diğer ilişkiler üzerinde söz sahibi olma istemini de içeriyor. Dahası, bizim biçimlemediğimiz bu alanı ve ona özgü politikaları dönüştürme, yeniden biçimleme, özel alanla kamusal alan arasındaki yapay ayrımı ortadan kaldırma istemini de.

Kadınlar bunu nasıl yapabilir? Birincisi, kendileri siyasi partiler kurarak. İkincisi, grup biçimi örgütlenmelerinde diğer siyasi tavırlarını da dile getirerek ve sözgelimi seçimlerde bağımsız listeler çıkararak. Üçüncüsü, mevcut siyasi yapılar içinde var olmaya çalışarak. Bunların hepsi, kadınların tüm dünyada benimsediği çeşitli politikalar. Yani kota da bir kadın politikası, kadınlara erkeklerce bağışlanmış bir şey değil. Kadınlar kota hakkını elde ettilerse, yüzyıllardır süregelen bir mücadelenin ürünü olarak

elde ettiler; erkekler kota ile kadınlara bir lütufta bulunmuyor, kendilerine ait bir şeyden feragat etmiyorlar, tam tersine, kadınlara ait bir hakkı geri vermek zorunda kalıyorlar. Bunu kolayca geri vermek istemedikleri de ortada. Yine politik baskılar uygulanı - yor ve başlıca iki itiraz var:

"Kadınlar siyasi hareketteki yerlerini hak etsin." Üstelik bu, **Yeni Açılım'ın** 22.sayısında Metin Servet Pozan tarafından da yapıldığı gibi, "erkek partileri" gibi feminist deyimler kullanılarak, kadınlardan yanaymış gibi görünülerek de yapılabiliyor (ya da gerçekten kadınlardan yana olunduğu sanılarak). Kimse şunu düşünmüyor: Birincisi, kadınlar erkeklerle eşit koşullarda mı yarışıyor? İkincisi ve bence daha da önemlisi, hak edilecek olan ne? Erkeklerin yürüttüğü teori ve pratik çok mu üstün ki, kadınlar bunu beceremesin?

Eğer dünya güllük gülistanlık olsaydı, sosyalistler bugüne değin çok iyi şeyler yapmış olsalardı, erkekler bu söylediklerinde belki haklı olabilirlerdi. Oysa ortada öyle bir durumyok. Tam tersine, sosyalist hareket öyle bir aşamada ki ancak kendini düzeltebilirse yaşayabilir,sosyalizm düşüncesi ancak gerçekten yenilenebilirse yeniden alternatif olabilir. Bu düşünsel yenilenmenin bir ucu politikayı feminizmin yaptığı gibi kişiye indirmekse, diğer ucu da örgütsel yenilenme. İçinde kadınlar için demokrasi olmayan bir parti demokratiklikten söz edemez. Bunun yolu da işi zamana ve kendiliğindenliğe bırakıp ertelemek değil, erkek egemenliğini radikal önlemlerle, kota ile hemen kırmaktır. Kadınlar erkeklerin alanında da çok iyi politika yaptıklarını çoktan kanıtladılar, bunun en iyi örneği İKD'dir. Üstelik bugün o politikalar (erkek politikaları) iflas etmiştir, onların yerine konacak yeni politikalarda kadınların gerçekten büyük katkısı olabilir.

İkinci itiraz noktası: "İyi ama, kadınlar kendileri politikaya ilgi duymuyor, kota hakkı tanınsa bile, bakalım o kadar kadın çıkacak mı?

Bu soru tam bir aldatmacadır, kadınların kamusal alana ilgi duymaması için elinden gelen her şeyi yapan erkek toplumunun ve partilerinin bunu söylemeye hakkı yoktur. Kadının başına bir reis getiren, çalışmasını kocasının iznine bağlayan, çocuk bakımını kadının sırtına yükleyip yalnız kadın çalışan işyerlerinde kreş zorunluluğu getiren yasaları kim yaptı; sosyalist erkekler bugüne kadar bu yasalara karşı ne yaptılar? Kadını annelik ve eş rolüyle tanımlayan kim? İlkokul kitaplarına, sofra kuran anne, gazete okuyan baba resimlerini kim çizdi? Reklamlarda falanca hanımın en büyük eseri diye bir yığın çamaşır gösterilirken niçin itiraz etmiyorsunuz? Kadınlara her gün her saniye açıkça, "siz politikaya ilgi duymayın" denirken, bunu değil, sorunun özünü değil, kotayı tartışmak tam erkek politikasıdır. Siyasi partilerin, sendikaların, parlamentonun vs.'nin salt kadın sorunlarını ele alabilmesi için bile, kadınların bu örgütlerde bulunması, hem de aktif ve organik bütünlük içinde bulunması gerekiyor. Bugün bütün Türkiye topu topu 450 milletvekili tarafından idare ediliyor. Türkiye'de orada olabilecek, bunu hak etmiş ve bunu isteyebilecek 225 tane kadın olmadığı mı iddia ediliyor?

Kadınlar kolay yoldan hiçbir şey elde etmek istemiyor, her alanda politika yapmak istiyor; biz, kimi sosyalist kadınlarsa her alanda yenilenme istiyoruz. Ama bunun bizim için, *önce özel alanın politikası* anlamına geldiğini nihayet anladık.

KENDİMLE KONUŞMA

Munise SÖKMEN

Bir zamanlar, ah, evet, bir zamanlar... Bir zamanlar diye başlamak ve ne kadar da kolaydı, herşey cümlesi ile devam etmek... Sanırım herkesin düşüncelerinden geçiyordur, böylesi cümleler. Ama benim kafamda niçin bu kadar büyüyor? Herşeyin ,her davranışın karşılığı ne kadar da kolay bulunuyordu. Bugün de bazılarımız herşeyin karşılığını bulmaya çalışmıyor mu? Elbette herşeyin bir karşılığı vardır. Ama ne? Cevabı o kadar basit mi? Belki de çok basit.. Belki de bizim düşünce sistemimiz onları karmaşıklaştırıyor, sorunlar büyüdükçe büyüyor, bilinçaltımızda. Kimliğimizi yeni kimliğimizi oluşturabildik mi? Ben... Hayır. Başkaları... Sanmam. Dünyada ve toplumdaki bu kadar karmaşada bu mümkün mü? Mümkün diyenler, sorunlarının altını fazla deşelemeden nedeni, niçini fazla sorgulamadan geçenlerdir, sanırım. Sonuçta, en büyük sıkıntıyı onlar yaşayacaklar, herhalde.

Kadın hareketi... Yaşamı çokyönlü sorgulamamın başlangıç noktası. Kalıplardan kurtulmanın... Kurtuldum mu? Henüz belki tam anlamıyla değil. Ama bana göre önemli gelişmeler kaydettim. Peki mutlu muyum? Şimdilik hayır. Neden? Çünkü şimdiye dek alışıp gittiğim pek çok şeyin beni edilgenleştiren, içe kapayan, kimliğimi sürekli başkalarına göre belirlememe neden olan pek çok şey olduğunu görmeye başladım. Bu, insanı pek de mutlu etmiyor.

Bunları çözebilmek, kendimle barışık olabilmek... Karamsar olmaktan kurtulmak, kuvvet dolu olabilmek. Bireysel gelişmenin koşullarını yaratabilmek ve bunun için de gerçekten kahraman kadınlar olmak gerek. Kahraman kadın olmaktan bahsetmek önce tuhaf geliyor. Sorunları yaşamaya başlayınca ise hiç de küçümsenmeyecek bir kahramanlığın gerektiği ortada. Kuvvetli olmayı ise içinde bulunulandan farklı bir duru...

doğurabilme potansiyeli olarak tariflemek mümkün. Bu potansiyel ise, karamsar olunmadığında yeterince mevcut. İyileşme ise pasif bir konumdan gerçekleşmez. İyileşme, insana yapılan bir şey değil, insanın yapılmasına katıldığı bir şeydir. Bu da insanın görmesini, anlamasını, çözmesini daha iyiye ulaşmanın yollarını aşmasını sağlar. Oysa sıkıntı, bunalım, rahatsızlık için herhangi bir katılım gerekmez. Sıkıntı, bunalım, rahatsızlık mı, iyileşen, değişen, güzelleşen bir yaşam mı? Biri seyirciliği, diğeri katılımcılığı gerekli kılıyor. Yaşamı seyir mi edeceğiz, yaşama katılacak mıyız? Ben, katılmayı seçtim. Ama bazen geri adım attığım, vazgeçtiğim, hani derler ya "kilimin dört ucunu suya saldığım" zamanlar da olmuyor değil. Bu umutla umutsuzluğun savaşımı. Karamsarlıkla iyimserliğin...

Sanırım, herkes için aynı şeyler olmuştur. İnsan sorgulamaya en yakınından başlıyor, kendi somutundan. En tepki duyduğum davranış ise, karşıdan karşıya geçerken eşimin kolumdan tutması oldu, ilk başlarda. Hâlâ da aynı davranışa korkunç tepki duyuyorum ya.. Dikkat edince tüm erkeklerde aynı davranışı gördüm. Koruma içgüdüsü mü? Kim kimi koruyor, neyden, ne için? Koruma vb. derken aşağılama, ayırma vb.'ne varılmıyor mu? Farkında olmadığımız, giderek kanıksadığımız, normal davranışlar olarak gördüğümüz pek çok davranış, bizleri edilgenliğe, geride kalmaya, başkalarının arkasında olmaya itmiyor mu? Bütün yeteneklerimizi erkekleri "adam" etmeye harcamıyor muyuz? Erkeklerin koltuk değnekleri olmaktan kurtulsak acaba ayakta nasıl dururlar? "Her başarılı erkeğin arkasındaki kadın" olmaktan kurtulup, kendisi başarılı kadınlar olsak, acaba ne olur? Düşüncede oluşturmak bile ne kadar ilginç.

Yalnızca erkeklerin kuracakları hiçbir toplum, adil, demokratik, katılımcı, vb. olmayacaktır. Gelecekte eğer adil, demokratik, katılımcı, vb. bir toplumda, herkesin yeteneklerini sunabileceği bir toplumda yaşamak istiyorsak, bugünden yapacak ne çok şey var. Gelecek düşleri ile yaşamaya alıştık senelerdir. Oysa gelecek düşünülmez, istenir. İstemler, ona uygun davranışları da gerekli kılar. Hissetmediğimizde, gelecek geçmişten bile değersiz ve tali bir duruma düşecektir. Hissetmek ne demek? Geçmişte herşeyi içimizde, hücrelerimizde hissetmedik mi? Ah, evet, elbette hissettik. Bugün hissettiklerimizin karşılıkları boşaldı. Yenileri ise eskilerle büyük çatışma içinde. İstemler, değerler, yarınlar, umutlar...

Kadın kurtuluş hareketi, bütün topluma, bütün örgütlere yeni değerler sunuyor. Bu kadınların kendilerini sorgulamaları ile başladı. Yeni insan ilişkileri, yeni örgüt anlayışları, arayışlarını da içeriyor. Henüz ülkemizde çok yerine oturduğunu söyleyemeyeceğim, ama dünya pratikleri ortada. Kadın kurtuluş hareketi, başkalarının kendilerini yetersiz ve işin dışında hissetmelerine yol açan işleyiş ve önderlik biçimlerini reddediyor. Gönüllü, bağımsız, insiyatifleri geliştirebilen, kadınların tüm yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri her türlü biçimi içeriyor. Sosyal ve kültürel ilerlemenin koşullarını hazırlıyor. Bunun hazır reçeteleri yok. Değişik biçimler, yaratıcı çalışmalar, kadınların kafalarındaki duvarları yıkmaları ile giderek artacak. Yeni değerler, tutumlar ve örgütlenme biçimleri insanların bir araya geliş biçimleri ve içeriği ile birlikte yeniden oluşacak. En başta ise düşüncenin özgürleştirilebilmesi geliyor, tabii.

Erkeklerin belirleyeceği koşullarda ise özgürleşme mümkün olabilir mi? Bugüne

dek var olan örgüt anlayışları içerisinde, hiyerarşilerin tüm insanları sınırlaması kadınlar üzerinde katmerli olmadı mı? Denecektir ki, kimse zaten kendi yeteneklerini ortaya koyamadı. Peki ya kadınlar. Mevcut örgütlenmelerde kadınların oranı komik değil mi? Bu komiklikleri neye bağlı acaba? Sadece zaman, çocuk, ev işi, vb.'ne mi? Benim kişisel olarak bu tür sorunlarım yok. Senelerce örgütlü mücadele içersinde yer aldım. Hiç de erkeklerden daha az çalışmadım. Onlardan daha geri zekalı olduğum kanısında da değilim.. Hatta bütün bu sorunları bildiğini sanan bir insan olarak, çok daha fazla emek sarfettiğimi söyleyebilirim. Ne yazık ki, düşüncesine en son başvurulan ya da söyledikleri fazla dikkate alınmayan bir insan olmaktan kurtulamadım. Bana öyle gelmiştir belki de, diyeceğim; ama ne yazık ki söyleyemiyorum. Kadın hareketinin çeşitli kesimlerindeki en azından düşündürücü etkisine rağmen, bu böyle.

Her kadının bulunduğu her yerde, bulunduğu alanın özgüllüğüne ilişkin mücadeleye de katılmak zorunda olduğunu düşünenlerdenim. Peki önümdeki engelleri ortadan kaldırmadan nasıl katılacak? Bu aynı tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar hikayesine benziyor. Katılmadan engelleri kaldırmak, engeller kalkmadan katılmak mümkün değil. Eğer sorunların muhatapları uğraş vermeden sorunlar çözülmeyecekse, kadınlar uğraşmadan, erkek egemenliğinin ortadan kalkmasını beklemek hayalcilik olacak.

Kurtuluş engellerin üstesinden gelebilme gücüdür. Engeller ise var olan eğitsel, dinsel, ırkçı ve kültürel bağlardır. Tüm bunlara karşı gelmek gerekiyor. Ne yazık ki, herkese yetecek hiçbir politik çözüm de yok. Gerçek diktatörler suçluluk duygularımız, tabular ve eğitim miraşımızdır. Gerçek düşmanlar bize öğretilenlerdir. Maalesef çoğu anne ve büyükannelerimiz tarafından öğretildiler. Biz de çocuklarımıza öğretiyoruz. Erkek-egemen toplumun değerlerinin bizim üstümüzden yeniden üretilmesine karşı koymak gerek. Düşmanlarımız bunlardır ve biz bunları ortadan kaldırabiliriz.

İlk yapmamız gereken de artık sesimizi çıkarmaya başlamak olmalı. Her yerde, her zaman. Duygularımızı, düşüncelerimizi konuşmak, anlatmak, yazmak. Küçümseneceğinden, beğenilmeyeceğinden çekinmeden. Pek çok toplantıda kadınlar konuşmuyor. Genellikle izleyici oluyorlar. Ben de tabii. Söyleyecekleri sözleri olmamasından mı? Elbette ki hayır. Sadece erkekler gibi anlamsız ve uzun konuşmalar yapamamalarından. Böyle konuştukları zaman mı konuşmaya başlayacaklar. Aman sakın başlamasınlar. Kültür birikimi gibi sunulan bu hayattan kopuk konuşmalar yerine, en basit gibi görünen ama en derin olan konuşmalarını yapsınlar, yeter. Belki erkeklere de örnek olur. Kendi dışlarında akıp giden hayatın derinliklerini yakalayabilirler.

Kendimle konuşurken bile benler bizlerle karışıyor. Bir yanı tekil düşünmeye alışamamış olmam. Diğer yanı ise, kadın dayanışmasının sorunları aşmaktaki gerekliliği. Bundan sonraki pratiklerimiz nasıl gelişeceğinin de ipuçlarını veriyor.

BİLİMSEL-TEKNOLOJİK DEVRİM VE KADIN

Sevgi YAZICI-Jale MİLDANOĞLU

Kısaca bilimsel-teknolojik devrimin (BTD) tarifini yaparsak; üretici güçlerin tüm sisteminin nitelikçe yeni bir biçime kavuşmasına yol açan ve üretimin teknik dayanaklarının tamamen yenilendiği, tekniğin en yüksek gelişim basamağına ulaştığı, bilimin toplumun dolaysız bir üretim gücü haline geldiği, insanın üretim süreci ve üretim güçleri içindeki konumunun değiştiği toplumsal bir süreçtir diyebiliriz.

İnsanlık tarihi üretim güçlerinin evriminin ve özellikle de üretim aletlerinin sürekli olarak değişmesinin hükmü altında ilerlemektedir. En kaba taş aletten modern, mükemmel makinalara kadar üretim aletlerinin tarihi, toplumun mükemmelleşme doğrultusunda sürekli dönüşümün tarihidir.

İlk insanın baltayı bulup kullanması sonucunda avcılık ve ilkel ticaret olan takasın gelişmesi ile başlayan süreç 16. yy.'da pusulanın, barutun ve matbaanın bulunması ile büyük toplumsal değişmelere neden oldu. Saat yapımı ilk otomasyon ve otomatik hareket fikrini doğururken, su değirmenleri de buhar makinasının ortaya çıkmasının temelini oluşturdu.

18. yy.'da mekanik fizik ve matematik alanlarındaki ilk gelişmeler temelinde biçimlenmeye başlayan makina üretimi, bilimin teknolojiye uygulanması bakımından gerçekten sınırsız olanaklar sağladı. Kısaca, bilimsel teknolojik devrimi el aletleri kullanımından makinalaşmaya geçiş olarak tanımlayabiliriz.

Bu gelişmeler üretim güçlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bilim, üretime ve tekniğe daha çok girmiştir, artık dolaysız bir üretim gücüdür. İnsan da üretim güçleri arasındaki yerini almıştır.

İlk za ıanlarda işçi, teknik sistemlerin işletilmesinde, makinanın yaptığı işlemlerin temposuna, hızına ve karakterine bağımlı bir öğe olarak yer alırken günümüzde belli bir teknik düzeye ulaşıldığında, denetleyici ve yönetici olarak yer almaktadır..

Bugün işçi ile makina arasında yepyeni bir görev bölüşümü meydana gelmiştir.İnsan el emeği ile çalıştırdığı aletleri kullanma işlevini makinaya aktarmış, kendisi otomatik sistemlerin donatılması, düzenlenmesi, programlanması, genel denetimi gibi yeni görevleri üstlenmiştir. Yani kol emeğinin yerini kafa emeği almıştır.

Bilimsel-teknolojik gelişimi (BTG) kısaca özetledikten sonra, bu gelişim sürecinde kadını, kadının gelişimini şöyle ele alabiliriz..

Sanayi toplumuna kadar geçen süre içerisinde kadının toplumsal görevi erkeğin rahatını, ırkın üremesini ve ev içi üretimini sağlamak; Erkeğin görevi de aile işvereni olarak, k .dını iş gücü karşılığında ömür boyu korumaktı. Yani dünya erkeğin evi, ev kadının · ünyası idi.

Bu şartlar altında kadının kendini geliştirmesi mümkün değildi.

Ev içi üretimi öyle yorucu, zaman alıcı ve az verimliydi ki, kadının bütün güç ve zamanını alıyordu. Kadın ev kölesi olarak eski çevresine zincirli kalmak zorundaydı. Mekanik aletlerin, buhar gücünün, elektriğin kullanılması ile gerçekleşen sanayi devrimi olmadan kadın sorunundan söz etmek mümkün değildi.

Gelişen sanayi, ev idaresinin tüm ihtiyaç maddelerini öylesine ucuz fiyatla sunuyordu ki, kadının ev içi üretimini gereksiz kılıyordu. Yüzyıl önce tanınmayan birçok sanayi dalı, mekanik alet kadının yaşamında önemli değişmelere neden oldu. Ev içi üretiminden kopan kadın, artan işgücü talebini karşılamak üzere, sanayide yer almaya başladı.

Burjuvanın kadını ev idaresinin eskisi gibi zengin içeriği kalmayınca, boş kalan zamanını yalnızca eğlence ve zevk için harcadı. Orta tabakanın kadını da eski yaşam koşulların n değişmesi ile çalışmaya yöneldi. Böylece kadının faaliyeti kesin olarak ev içinden toplum içine kaydırıldı. Başlangıçta kadını fabrikaya çeken şey göreceli yüksek kaz :nç, daha kolay iş umudu idi.

Fak t kadınlar bu konuda yanılıyorlardı. Bunun nedeni, kadınların bugüne kadarki kazanç ağlayamayan ev içi üretimi ve bu emeğe biçilen düşük değerdi. İşgücü pazarına girdiği zaman işgücü arz fazlası yarattığından kapitalistler genel olarak ücretleri düşürdüler. Sonuç olarak, kadınlar yalnız ucuz işgücü olarak kalmadılar; eğitimsizlikleri nedeniyle daha az kavrama, dayanışma duygusundan yoksunluk, daha az kendine güven, kanaatkar, zahmetsiz ve söz dinleyen bir işgücü oluşturdukları için, tercih edilir hale de geldiler.

Her yeni buluş, her ilerleme, kadının fiziksel güçsüzlüğünü ortadan kaldıran ve daha az işçiye gereksinim duyan makinaların üretimini sağladı. Bilimsel-teknolojik ilerleme ürünü olan ü.etim araçlarını kullanmak için daha çok eğitime, daha çok uzmanlığa gerek duyuldu işte da artık üretimin her alanında çalışabilen kadının daha çok eğitil-

mesine neden oldu. Artık üretimin her alanında yer alan kadın alışagelmiş eski aile yaşamının yok olmasına neden oldu.

Kadın, ekonomik bağımsızlığını kazanıp, cinsinin kurtuluşunun toplumlaşmasına neden olmuştur.

BTG'nin ve bu gelişme sürecinde kadının konumunu bir inceledikten sonra, günümüz koşullarında bu örnekle neler yapabiliriz? Günümüzde BTG'yi incelersek, bu konudaki çalışmaların insanlığın daha rahat koşullarda yaşamasına, gelişimine yönelik olması gerektiğini görürüz. Oysa dünya paneline bakıldığında BTD'nin sonuçlarının hiç de böyle olmadığı gözlenmektedir.

İş yaşamında BTG'yi ele alırsak, otomasyonun ve sibernetiğin geliştirdiği üretim araçlarının, üretimi maksimum düzeye çıkartması ve daha az emekle, daha kısa çalışıp ailemize, kendimize, bilime, sanata, kültüre ve politikaya, daha fazla zaman ayırma olanağı sağlaması gerekmektedir. Ama pratikte incelediğimiz zaman, kapitalist ülkelerde bu gelişmeler üretimi artırdığı halde, buna ters orantılı olarak işsizliği de arttırmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar da kendilerine düşen payı almaktadır. Amaç insanlığın daha rahat yaşaması değil, kar olduğu için işsizlik BTD'nin yarattığı bir ürün değil, kapitalist düzenin bir sonucudur. Çünkü sosyalist sistemde BTD yeni iş olanakları doğurmuştur, işsizlik sorunu yoktur.

Kadının günlük yaşamını bilimsel teknolojik gelişimin ürünleri olan pek çok ev aleti girmiş durumdadır. Bazılarının evinde , bazılarının ihtiyaç listesinin en başında, bazılarının da maddi yetersizlikten dolayı hayallerinde yer alan ev araçlarının sayısı günden güne artmaktadır.

Merdanelisinden otomatiğine, otomatiğinden full-otomatiğine kadar boy boy çamaşır makinaları, çok gelişmiş buzdolapları, bulaşık makinaları, mikserler, mikrodalga fırınlar, çeşitli tencereler tüm albenisiyle vitrinleri süslemiş, kadınları beklemektedir. Bu ev aletleri gerçekten kadınları rahatlatmakta, ev işlerinin kısır döngüsünden biraz olsun kurtarmaktadır.

Bireysel tüketime yönelik olarak üretilen bu araçlar, eşitsiz gelir dağılımından dolayı toplumun her kesimi tarafından alınamamakta, bu rahatlığı toplumun her kesimindeki kadın yaşıyamamaktadır.

Ev işlerinin toplumsallaşmasını sağlayacak olan merkezi çamaşırhaneler, yemek fabrikaları, ev temizleme kurumları oluşmadan, kadınların bu gereksinimlerinin karşılanması mümkün olamayacağı gibi, kadınların bireysel tüketimden de kurtulmaları mümkün olmayacaktır.

Bireysel tüketime yönelik olan bu ev aletleri, bizim gibi az gelişmiş ülkelerde geri teknoloji transferi olarak ortaya çıkmakta, asrın son harikaları olarak kadınlarımıza sunulmaktadır. TV, radyo, vb. yayınlar aracılığıyla şartlandırılan kadınlar bilinçsizce, geri teknoloji tüketiminde aktif rol oynamaktadırlar.

Bu konudaki isteğimiz, insan sağlığının zararlı olduğu tesbit edilen araçların, mad-

delerin denetim altına alınmasını ve satışının yasaklanmasını sağlayacak kurum ve kuruluşların oluşturulmasıdır.

Bu konuda çok zengin örneklemeler yapılabilir. ABD ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde yasaklanan mikrodalga fırınlar, teflon tavalar, DDB'nin LAB'lı deterjanlar, CFC'li spreyler vs...

Kadının cins olarak en belirgin özelliği doğurganlığıdır. Bu özelliği yüzyıllar boyu kadın için sorun olmuş, denetimsiz, kontrolsüz doğurganlık kadının bedensel olarak güçsüzleşmesine, çağımıza kadar geçen sürede eve hapsolup, üretimden uzaklaşarak, zihinsel ve toplumsal geriliğine neden olmuştur.

Bilimsel araştırmalar sonucu bulunan ve geliştirilen doğum kontrol yöntemleri bilimsel-teknolojik gelişimin bir ürünüdür. Kadın işgücüne olan gereksinim sonucunda erkekler tarafından bulunup geliştirilmiş; "erkekler nasıl korunur?" düşüncesi olmaksızın, yalnız kadınlar için düşünülüp geliştirilmesine, bu tek-yönlülüğüne rağmen, kadınlar açısından büyük rahatlama sağlamıştır.

Doğum kontrol yöntemleri sayesinde kadın, evin dışında bir yaşamın varlığından haberdar olabilmekte, çocuk bakıcılığından kurtulup çalışma alternatifini düşünebilmektedir.

Bu konudaki dileğimiz araştırmaların yalnız kadınlar açısından değil, erkekler açısından da ele alınıp her iki cins içinde yapılmasıdır.

ÇAĞIMIZIN YENİ DURUMU VE SENDİKALAR

Şefik ÇALIK

Bilimsel teknolojik devrimin yarattığı olanakların kullanılması ve üretimin toplumsallaşmasının vardığı uluslararası düzey ile birlikte, kapitalizm yeni gelişme olanakları elde etmiştir. Aynı zamanda, kapitalizm bilimsel-teknolojik devrimin yarattığı yeni durumlara kendini uyarlama becerisini de göstermiştir.

Bu gelişmelerle birlikte çağımızda ortaya çıkan ve tüm insanlığı ilgilendiren olağanüstü sorunların varlığı, toplumsal ilerlemenin özünün, doğrultusunun ve biçiminin yeniden ele alınmasını gerektiriyor. Bir toplumsal formasyondan diğerine devrimci geçişe dayalı dönüşümler çağımızda gelişmenin ana yönelimi olmaktan çıkıyor. "Niteliksel dönüşüm" olanakları giderek daha evrimci dönüşümlere yerini terkediyor. Sosyalist sistemin içine düştüğü bunalım nedeniyle, politik partiler uzun bir süre yakın bir sosyalizm alternatifini yığınların önüne koyamayacağa benziyor. Söz konusu koşullar işçi sınıfı partilerini devrim beklentilerine dönük politikalar izlemekten alıkoyuyor, demokratikleşmeyi ve katılımı artıracak somut programların üretilmesine yöneliyor. Bu durum, uluslararasılaşmanın ve birbirine olan bağımlılığın arttığı dünyada bütünsel ilerlemeyi sağlayacak yollar, araçlar, mekanizmalar yaratılması konusunu tartışma gündemine sokuyor. Sınıfsal görevlerle insanlığın ivedi sorunlarını çözecek ve aynı zamanda ilerlemeyi sağlayacak görevlerin içiçe geçmesi tüm çevreleri eski kalıplarla düşünmekten uzaklaştırıyor.

İnsanlığın içine düştüğü bunalımı aşacak, daha adil, güvenlikli ve demokratik bir dünya düzeni yaratacak ilerlemenin sınıf savaşımının bilinen yöntemleriyle sağlanması koşullarının giderek azaldığı bir dünyada, [illegible]ksistlerin sendikalara bakışında da

değişiklikler olması kaçınılmazlaşıyor. Günlük ekonomik mücadelede işçilere sınıf bilinci kazandırmak ve devrime hazırlamak olarak marksistlerin sendikalara yükledikleri görevler de çağın yeni durumuyla bağlantılı düşünüldüğünde değişmek zorunda kalıyor. Sendikaların, kendi üyelerinin hak ve çıkarlarını korumak olan asıl görevleri daha fazla bilince çıkıyor.

Vurgu Yitiren Sınıfsallık

İşçi sınıfı partilerinin sömürüyü ortadan kaldırma mücadelesinde sendikalarla kurdukları "yakın" ilişkiler de, bununla bağlı olarak değişiyor. Sendikalar "devrim için bir kaldıraç" olmaktan çıkıyor. Komünist partilerinin sendikalarla bu amaç için kurdukları sıkı ilişki biçimi günümüzde sendikaların yığınsallaşmasının engeli durumuna geliyor. Bunun ötesinde, üyelerinin hak ve çıkarlarının korunması ve toplumsal ilişkilerin demokratikleştirilmesi yanında adil, barışçıl bir dünyanın yaratılması, insanlığın global sorunlarının üstesinden gelinmesi gibi görevlerin de asıl görevler durumuna gelmesi, sendikaların benzer sorunların çözümünde diğer partiler ve örgütlenmelerle ilişkilerini artırıyor. İnsanlığın ortak kültürünü geliştirecek, onu bunalımdan çıkaracak güçlerin daha çok çeşitlenmesi sendikaların ilişki alanının genişletiyor. Benzer bir alan genişlemesi komünist partiler bakımından da söz konusu oluyor. Sendikalar çağımızda ilerlemenin en temel, en önemli gücü olma niteliklerini yitiriyorlar. Hatta, bazı örgütlenmelerin toplumsal gelişmedeki önemi sendikalardan daha fazla öne çıkıyor.

Çağımızda sendikaların sömürünün ortadan kaldırılması doğrultusunda kendilerine yüklenen "kaldıraç" olma görevi gibi sınıfsal bir görevin değişmesi, sınıf sendikacılığı kavramının da vurgu yitirmesine neden oluyor. (1) Demokratikleşmeyi ve toplumsal ilerlemeyi sağlayacak görevlerin artması ve çeşitlenmesine bağlı olarak, demokratik ve çağdaş (çağın görevlerini yüklenmeye uygun) sendikacılık kavramı öne çıkıyor.

Bunun ötesinde, bilimsel-teknolojik değişimlerle birlikte, sendika üyeliği kapsamına "proleter" tanımı içine girmeyen kesimlerin de eklenmeye başlaması, sendikaların yanlızca, dar anlamıyla işçi sınıfının bir örgütü olma özelliğinin değişmesine yol açı

(1) Marks, sendikaların yığınsal niteliğinin onların kuruluş amacından, yani işçiler arasındaki rekabeti ortadan kaldırma amacından kaynaklandığını, tüm işçilerin çıkarlarını korumak hedefinin de onları yığınsal kıldığını belirtir. Ancak, bu amaçtan ötürü gözetilmesi gereken yığınsallık yanında, işçilerin mücadelesini doğrudan kapitalist sömürünün temellerine yöneltilmesi gereği şendikaların niteliklerine sınıfsal boyut kazandırmaktadır. Bu iki nitelik arasındaki uyum, sendikaların görevlerini ve işci sınıfı partisiyle sendikalar arasındaki sıkı ilişkiyi de belirlemektedir. Marks'ın ve Lenin'in sendikaların bu iki niteliğinin uyumlandırılması sürecinde çeşitli eğilimlere karşı verdiği mücadele sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin belirginleşmesini sağlamıştır. İşçi sınıfı mücadelesi yanlızca ekonomik ve politik mücadeleyle sınırlı değildir, işçi sınıfını yeni bir toplumun kuruluşuna götürecek, kapitalizmin sömürüsünü ortadan kaldıracak ideolojik yaklaşımlarıyla bir bütün olarak görülür. Onları tam kurtuluşa götürecek politik savaşımın ideolojik boyutu gözardı edilemez. Bu yaklaşım geçmişte sendikaları ideolojik farklılıklara göre bölünmesini getirmiş, sosyal-demokrat sendikalarla komünist sendikalar ayırımını yaratmıştır. Sınıf sendikacılığı kavramı sendikalarda tek sınıfın, işçi sınıfının örgütlü olmasından doğmamıştır. Sınıf sendikacılığı sınıf çıkarlarını korumak gibi genel tanımla da ifade edilemez. Tanımdaki temel öz onları yeni bir topluma götürecek amaçlarıdır. Nitekim,sınıf ve kitle sendikacılığı kavramının yerleşmesini sağlayan Maden İş Sendikası'nın yayınladığı Sendikalı İşçinin Ders Notları'nda "sendikanın kitle örgütü olma niteliği sömürüyü sınırlama mücadelesinden kaynaklanır. Sınıf örgütü olma niteliği ile sömürüyü ortadan kaldırma mücadelesinden(siyasal mücadele) kaynaklanır. Ekonomik, demokratik ve siyasal mücadele birbirinden ayrılamaz. Bu bütünlük nedeniyle sendikalar işçi sınıfının sınıf ve kitle örgütü olmak zorundadır...Sendika üyelerinin tümünü kapitalist sömürüye karşı mücadele hedefi etrafında toplamak mümkün ve zorunludur. Devrimci sendikanın saflarına katılan tüm üyelerine antikapitalist bilinhç vermek şartıır."denilmektedir.(s.53)

yor. Polisler, asker kişiler, yazarlar, öğretmenler, genişleyen hizmet sektörünün üyeleri de sendikalaşıyor ya da sendika üyesi kapsamına girmeye başlıyor. Sendikalar işsizler, emekliler, geçici süreli ya da bağımsız çalışanların haklarının korunması yolunda çalışma yürütmek zorunda kalıyorlar.

Uluslararası Alanın Belirleyiciliği Artıyor.

Günümüzde bilimsel-teknolojik devrimin derin etkileri üretimin uluslararası boyutunun artmasına, uluslararası işbölümünün büyümesine, uluslarötesi şirketlerin tekelci sermayenin önde gelen ve üst biçimi olarak ortaya çıkmasına neden oluyor. Dünyanın bütünselliği ve parçaların birbirine olan bağlılığı artıyor. Bugün uluslararası mücadele ulusal düzeyde verilen mücadelenin destekleyicisi, katkı sağlayıcısı olmaktan çıkıyor, zorunlu ve belirleyici bir nitelik kazanıyor, onsuz mücadele sonuç alıcı olamıyor.

Ancak, uluslararası boyutun taşıdığı önemin abartılması ulusal düzeyde insiyatifin frenlenmesine, ortak eylemler için karşılıklı beklemelere yol açmakla birlikte, tek tek ülkelerdeki mücadelenin abartılması da uluslarötesi sermayenin diğer ülkelere kaçmasına kadar uzanan sonuçlar yaratabiliyor. Özellikle bilimsel teknolojik devrimin bir sonucu olarak esnek üretim teknikleri bunu daha da kolaylaştırıyor. Bu nedenle uluslarötesi sermayeye karşı mücadele yanlızca ekonomik olmaktan çıkıyor, bu şirketlerin ekonomik programlarını güvence altına alacak politik girişimlerinin de engellenmesi gereği doğuyor.

Bu gerçek, sendikaları eşgüdümlü çalışmaya, uluslararası sendikal hareketin örgütsel yapısını güçlendirmeye ve birlik arayışlarına yöneltiyor. Uluslararası sendikal hareket geçmişteki politik ayrılıklardan temellenen farklılıklarının günümüzde ne ölçüde sendikal hareketin çıkarına olduğunu tartışıyor. Bunun ötesinde mülkiyet ilişkilerindeki sosyalist yeniden biçimlenişin, kendi başına ekonomik ve sosyal gelişmenin verimli toplumsal sistemini kurmaya ve de sosyalist demokrasinin çok yönlü gelişmesini sağlamaya yeterli olmadığı gerçeği de tarihsel ayrılıkların gerekçelerini tartıştırıyor.

Bu durum, uluslararası devrimci sendikal hereketi sosyal demokrat ve liberal eğilimli sendikalarla birleşmeye itiyor. Uluslararası sendikal hareket, dünyanın toplumsal ilişkilerinin demokratikleştirilmesi, yeni bir ekonomik düzenin yaratılması, global sorunların çözümü, sendikal hareketi yok etmeye çalışan yenitutucu politikanın etkisizleştirilmesi, evrensel çalışma normlarının oluşturulması, bilimsel-teknolojik devrimin sonuçlarının çalışanlar lehine kullanılması, barışçıl bir dünyanın kurulması konusunda çözümler üretmeye yöneliyor.

Sendikal hareket, işçi sınıfının üzerindeki sömürünün ortadan kaldırılması konusunda farklı çözümleri tartışıyor. Ekonominin yönetiminin aşırı merkezileştiği ve devletin rolünün abartıldığı uygulamaların teknolojinin yenilenmesi ve düzenli gelişmenin sağlanmasında yeterli alternatif olmadığı saptaması yapılıyor. Bu nedenle, "ulusal ekonomilerin işbirliğini derinleştiren, uluslararası ekonomik ilişkilerin bütünleşen dokusunu mekanik olarak parçalayacak" antitekel uluslaştırma alternatifi yeniden ele alınıyor.

Demokratik alternatif olarak "ulusal ekonomilerin karşılıklı içiçe geçişi ve bütünleşme konsepti ile ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekte bir toplumsal üretimin demokratik denetim sistemini yaratabilecek güçlerin uluslararası işbirliği" konsepti geliştiriliyor. Ülke bazında, "ulusal, belediyesel ve diğer mülkiyet biçimlerinin dolaylı denetim yöntemleri ve

farklı politika araçlarıyla daha esnek bir biçimde birleştirilmesi"ni yeni bir model olarak ileri sürüyorlar. Kooperatif hareket bu çerçevede geliştirilmesi gereken önemli bir alan olarak kalıyor.

Politik Mücadele Konseptindeki Değişim

Sendikaların komünist partiler dışında diğer örgütlenmelerle ve politik partilerle yakın ilişkiler içine girmesi politik arenada daha aktif olma gereksinimini duyumsamaları, birçok kazanımın politik mücadelede elde edilmesine bağlı olması yanında, günümüzün ilerleme konseptinin de değişmesine dayanıyor. Çünkü bilimsel teknolojik devrim azgelişmiş kapitalist ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbölümünü derinleştiriyor, uluslarasılaşma (entegrasyon)sürecini artırıyor, var olan eşitsizlikleri pekiştiriyor, bu ülkeler arasındaki farklılıkları daha da açıyor. Bu süreç politik partilerin stratejilerinde değişikliği zorunlu kılıyor. Uluslararası tekelci sermayenin askersel-sanayi kompleksleriyle sıkı bağlar içinde bulunan kesimler dışında, tüm ulusun çıkarlarını düşünen kesimler genişliyor.Dünyayı var olma ve yok olma sınırına getiren uluslararası paylaşımdaki derin eşitsizlikler nedeniyle güvenlikli ve istikrarlı bir ilişkiler ortamından bu sistemin kurtarılması gereğine sahip çıkanlar çoğalıyor Hatta, gelişmekte olan ülkelerde tekelci sermaye çevrelerinin bazı kesimleri bile, gelecekte ekonomik paylaşımdan kendilerine düşecek bölümün giderek azalacağını kavrıyorlar. İstatistikler daha fazla ihracata karşın elde edilen reel gelirin gelişmekte olan ülkeler aleyhine hızla azaldığını gösteriyor. Gelişmekte olan ülkelerdeki sanayici çevreler, geleceklerinin pek parlak olmadığını, gelirlerinin düzeyinin dünya ölçeğinde demokratik, adil, eşit haklı bir paylaşım mekanizmasının yaratılmasına bağlı olduğunu giderek daha açık bir biçimde kavrıyorlar. Bu kesimlerin olduğu gibi işçi sınıfının da gelir düzeyini ve bu gelirin sürekliliğini belirleyen faktörler giderek daha fazla uluslararası değişimlere bağlı oluyor. Bu durum, ulusal politika arayışları içindeki gelişmekte olan ülkeleri yeni bir ekonomik düzen için birleşmeye yöneltiyor.

Ulus içindeki kesimler ve politik partileri böyle bir politikaya sahip çıkma gereksinimini duyumsuyorlar. Ulusal ekonominin dünya ölçeğinde ekonomik ilişkilere bağlanma zorunluluğu ve teknolojik yeniden üretimin bu bağlanmayla ancak olanaklı olacağı gerçeği ulus içinde diyalog ve işbirliği zeminlerini genişletiyor, hatta bunu zorunlu kılıyor. Sosyalist yönelimli ülkelerin bile bağımsız teknolojik yenilenme olanaklarını yitirmiş olması, sosyalist sistemle birlikte tüm gelişmekte olan ülkeleri benzer çözüm arayışına yöneltiyor.

Bu koşullar, politik partiler gibi, sendikaları da eski, sınıfsal, sert mücadele araçlarını kullanmak yerine ortak çözümler aramaya ve "asıl" olanı birlikte saptamaya yöneltecektir. Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının çok bozuk ve sınıfsal farklılıkların derin olması, bu arayışları henüz belirgin kılmıyorsa da, artan dış borçlar, eşitsizliği sürekli pekiştiren dış değişim ilişkileri tüm kesimleri düşünmeye itiyor.

Yeni bir ekonomik düzenin yaratılması çabası, sendikaları yalnızca işçi sınıfı partileriyle değil, diğer partilerle de daha yoğun ilişkiye yöneltiyor. Bunun dışında ekonominin tüm potansiyelinin harekete geçirilmesi, bilimsel ve teknolojik devrimden daha iyi yararlanılması bakımdan ekonomiyi düzenlemede önemli bir araç olan kamu yatırımları ve ekonomik işletmelerin demokratik bir biçimde yeniden örgütlenmesi, çalışanların sendikalar aracılığıyla yönetime katılması temel ulusal hedefler arasına giriyor. Ekonomik gelişme ve kaynak yaratılmasında silahlanma harcamalarının azaltılması, vergi adaletini sağlayacak ve

devletin vergi gelirlerini artıracak vergi reformu, dış ticaret ve bankacılıkta kamunun rolünün artırılması gibi hedefler gerçekçi politikalar oluyor. Bu hedefler birçok partinin programında yer alıyor, bu da sendikaları diğer partilerle işbirliğine yöneltiyor.

Sendikal harekete yüklenen yeni görevler ve roller, ülke düzeyinde sendikanın var oluş amacı olan ücret ve çalışma ilişkilerinin iyileştirilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi çabasını geri plana itmiyor. Ancak daha bütünsel mücadele perspektifine sahip olması ve ona bağlanması gerektiğini ortaya çıkarıyor.

İlişki Tarzındaki Değişim

Üniversite laboratuarında bile atom silahının yapılabildiği teknik koşullar, insanlığı yok olma sınırına getiren bir tehlikenin içine düşmekten kurtaracak ilişkiler ve idealler bütünü yaratmaya yöneltiyor. Kentleşmenin, sanayileşmenin yarattığı sorunlar, ekolojik tahribat, açlık, ekonomik kaosa hızla ilerlemesi her an olası olan uluslararası ekonomik ilişkiler tüm örgütleri yeni tarzda davranmaya zorluyor. Çelişkinin unsuru olan gücü ortak kabul noktalarına çekecek, karşılıklı ödünler vererek onu mutabakata zorlayacak ilerleme yöntemi çağın genel davranış tarzı durumuna geliyor. Böylesi koşullarda, sınıf mücadelesinin bir tarafın yok edilmesine dayalı keskin biçimleri ve araçları yerine, toplumsal gelişmenin bütününü dikkate alan, kin, nefret, öfke ve şiddeti politika ve toplum yaşamının dışına çıkaran biçimlerin yaratılmasına doğru ilerleme anlayışı, diğer örgütlerin olduğu gibi, sendikaların da gündemine giriyor. Artık çok şey, burjuvazi-proleterya ayırımı üzerine temellenemiyor. Bir diğerini yok sayarak sorunu çözme olanakları daralıyor, hatta ortadan kalkıyor. Sağ-Sol ayrımı yerine, toplumun çıkarlarının tümünü koruyup geliştirenler ile bunları geriletenler arasındaki ayırım temel duruma geliyor. Genel insanlık ideallerinin yaratılmasına bağlananlarla bunu geriletenler arasındaki çelişki, sendikal mücadelenin dikkate alması gereken bir ölçüt oluyor.

Kötüleme, olumsuzlama, inkar yerine alternatif üretme, yaratıcı önerileri yaşama geçirme yeni insanlık kültürünün temel normları durumuna geliyor.

Bilimsel-teknolojik devrimin varlığı ve kapitalizmin özdüzenleme mekanizmalarını yaratmış olması, toplum yaşamında altüst oluş arzusunu ortadan kaldırıyor, gelişme arzusunu ve gereksinimini tatmin ediyor, bireyin tinsel, kültürel yabancılaşmasından rahatsız olmasının koşullarını, yeni yeni biçimler yaratarak (sunarak) azaltıyor.Kapitalizmin gelişim düzeyiyle bağlı olarak işçi sınıfının yarattıkları çoğalıyor, yararlandığı maddi zenginlikler artıyor, işçilerin kaybedecekleri şeyler arasına yenileri ekleniyor. Eski tarz militanlık kavramı değişiyor. Militanlığın kaynaklandığı üretim kesimleri giderek ikincil sanayi kollarına itiliyor. Bu durum "proleter" kavramının tarihselliğini gündeme getiriyor. Herşeyini feda etmeye hazır "devrimci işçi" kavramı yerini, maddi ve manevi beklentileriyle uygar çözüm arayışları içindeki işçiye bırakıyor. İletişimin gelişmesiyle birlikte barışçıl ve demokratik araçların etkinliği anlaşılıyor. Mutabakaklara dayalı çözüm arayışı ile diyalog ve işbirliği insanlığın sorunlarının çözümünde daha sık kullanılır bir yöntem durumuna geliyor ve sendikal yaşamı da etkiliyor. "Toplumsal anlaşma" önerileri çalışma yaşamında tartışılır duruma geliyor. Gelir dağılımındaki adaletsizliğe karşı çıkan burjuva çevreler artıyor. Toplumda artan yozlaşmanın sonuçlarından etkilenmekten kurtulamayan burjuva çevreler adil bir çözüme destekçi olabiliyorlar. Buna, iletişim ve kültürün yeni düzeyi de etkide bulunuyor.

İşverenleri anlaşmaya zorlayan, grev gibi sert araçlar olmayabiliyor. Kamuoyu baskısı, demokratik kurumların ve aile bireylerinin fiili tepkileri (tüketici boykotları) ilerici ülkelerin tepkileri (mal boykotları, kredi kesme) ve diğer yaptırımlar toplumsal anlaşma zeminleri yaratıyor. Tekellerin ücret artışlarını çeşitli araçlarla yansıtabilme olanakları kamuoyu desteğini öne çıkarıyor. Sendikalar eylemlerinde toplumun ve işçilerin diğer kesimlerinin güvenini almak, mücadelelerine duydukları sempatiyi artırmak, yapılan eylemle toplumsal ilerleme arasındaki bağı, diğer kesimleri de geliştiren, onların çıkarlarını yükselten bağı göstermek zorunda kalıyorlar. Bütün bunlar sendikaların başarısında temel faktör oluyor.

Artık sendikal mücadele bir işyerindeki direnme gücüne bağlı olmaktan çıkıyor; ulusal, hatta uluslararası düzeydeki mücadeleye bağlı oluyor. Bilimsel-teknolojik devrimin işyeri açıp, kapatılmasını kolaylaştıran (esnek kılan) niteliği, işyeri esasına dayalı sendikal çalışmayı temel biçim olmaktan çıkarıyor. Bunun ötesinde, bilimsel-teknolojik devrim sayesinde işverenlerin işçileri denetlemesi kolaylaşıyor. İşverenlerin işçiler üzerindeki etkinliğinin işyerinde artması, sendikal çalışmayı zorlaştırıyor. Bu durum işyeri bazında kullanılan mücadele araçlarını geri plana iterken, şimdi daha bütünsel araçları öne çıkarıyor.

Günümüzde sendikaların daha etkin bir politik mücadele vermeleri gerekiyor. Bu gereklilik politik mücadelenin günümüzde etkinliğinin artması yanında, çağımızın sendikalara yüklediği yeni görevlerden de kaynaklanıyor. Sendikalar, toplumda ve devlette güçler dengesinin değişmesini sağlayacak müdahaleleri tartışıyorlar. Tek başına refahın paylaşılması doğrultusunda verilen mücadelenin burjuvaziyi yeni egemenlik biçimleri arayışına yönelteceğini saptıyorlar. Demokratik katılımcılığın artırılmasının altını çiziyorlar.

Zamanımızda öznel faktörün öneminin artması, ileşitim olanaklarının genişlemesi kültürün ilerleme sürecindeki rolünü büyütüyor. Sendikaların başarısı üyeleri içinde y r alan ve teknolojik yeniden üretimin merkezinde bulunan kesimlerin barışçıl mücadele yönündeki talepleri yanında, yeni bir kültürle davranmak gerçeğine de bağlanıyor. Denetleyen, araştıran, ortak çözümler ve alternatifler üreten, demokratik bir kültürle donanmış aydın çalışan barışçıl yöntemleri tercih ediyor. Sendikaların yapısında olan çeşitlilik ve çok renklilik sendikaların mücadele biçimleri kadar, hedeflerini de değiştiriyor.

Yeni Dönemdeki Bekleyen Görevler

Sendikalar geleneksel rollerinden, yani işçilerin hak ve çıkarlarını savunmaktan başka, toplumsal ve ekonomik süreçlerin birçok yönlerine ilişkin sosyopolitik işlevler de almaya başlıyorlar. Nükleer savaş tehlikesinin önlenmesi, şiddetin toplumsal yaşamın dışına çıkarılması, yeni bir ekonomik düzenin yaratılması, ekolojik tahribat, açlık, borç sorunlarının çözümü, ulusal azınlıkların haklarına saygı, toplumsal yaşamın demokratikleştirilmesi, insanın yabancılaşmasının önlenmesi, kadının toplumdaki konumunun güçlendirilmesi, cinsiyet farklılıklarından doğan egemen anlayışlardan kurtulunması gibi, acil çözüm bekleyen konular artık sendikaların da faaliyet alanına giriyor. Sendikalar üyeleri arasında var olan ilişkilerin demokratikleştirilmesi ve toplumsal ilişkilerin insancıllaştırılması sorununa maddi çıkarlar kadar ilgi gösteriyorlar. Çalışanların kültürel ve mesleki gelişme, spor yapma ve dinlenme olanaklarının artırılması, sağlıklı bir yaşam ortamı, daha kısa süreli çalışma gibi istemleri öne çıkıyor. Bu istemler arasında, kültürel zenginliğin artırılması, mesleki ilerlemenin teknolojik değişimlere karşı koymada sendikal faaliyetin önemli alanı sayılması bir istem olarak öne çıkıyor. Sendikalar yaşamın niteliği ile ilgili sorunlar, yani ekono-

mik üretkenliğin artırılmasının gerekliliğiyle çevrenin korunmasının gerekliliği arasındaki uyum sorunları üstüne düşünmek zorunda kalıyorlar.

Bugünkü aşamada sendikalardan beklenen, üyelerinin birliğini sağlamak, insiyatiflerini yükseltmek, katılımlarını artırmak, teknoloji yenilenmenin bir unsuru olarak onun sonuçları üzerinde sorumluluk taşıyacak bir konum kazandırmak ve sendikaların örgütlülüklerini geliştirmek oluyor. Özellikle yenitutuculuğun saldırısına karşı çalışma süresinin düşürülmesi, işten çıkarılan işçilere yeni meslekler kazandırılarak isdihdam yaratmak, yoksul kesimleri koruyacak yardım sisteminin geliştirilmesi, ilk elde onların durumları düzeltecek politikalar olarak görülüyor. Demokratik kooperatif sisteminin geliştirilmesi, yönetime katılmanın ve devletin sosyal politikalar oluşturulmasındaki rolünün artırılması, silahsızlanma, askersel üretimden barışçıl üretime geçiş, işsizliğe karşı işgüvencesinin sağlanması, kısmi süreli çalışanların sorunlarının çözümü, daha insancıl ve insanın yabancılaşmasını azaltacak çalışma düzeni mücadelesi sendikaları toplumda daha etkin kılabilmenin yöntemleri olarak görülüyor.Sendikalar bilimsel-teknolojik devrimin etkilerini silmek amacıyla yüksek teknolojinin planlamasına, yatırım ve emeğin örgütlenmesine katılmak bu süreci denetleyebilecek haklar elde etmek zorunda kalıyorlar; tersi durumda üye kayıpları artıyor.

Bütün bunların ötesinde sendikaların geçmişten devraldığı sorunlarla birlikte çözüm bekleyen önemli yeni sorunları bulunuyor [2] Gelişmiş teknolojili işlerde çalışanlar arasındaki bağlantı kopukluğu nedeniyle bu kesimde sendikalaşma oranı bir hayli azalması sendikal hareketi oldukça kaygılandırıyor.

Sendikalar ileri teknoloji kullanılan teknolojinin merkezinde yeralan kesimlere ulaşmak gerektiğini hissediyorlar. Bu nedenle onların farklılıklarını gözeten politikalar üretme gereği doğuyor. Toplu sözleşmeler de ücretlerde eşitlikçi bir konumla yaklaşmak yerine düz işçilerle teknik kadroların ayrıcalıklarını gözetmek daha doğru bir politika sayılıyor. Sendikalar işbulanlarla işsizler, yüksek becerili işçilerle düz ve geçici işçiler, teknolojik işsizlerle yeni teknoloji sayesinde işbulanlar arasındaki çelişkileri dikkate almak zorunda kalıyorlar. Sendikalardaki geniş çıkar farklılıkları demokratik-merkeziyetçi anlayışları değiştiriyor, demokratiklik sendikanın temel özelliği oluyor. Kararların birlikte alınmasının önemi ortaya çıkıyor.

(Bu yazı Genişletilmiş Yazı Kurulu seminerlerinden birine sunulan tezler olarak hazırlanmıştır.)

---

(2) Türkiyede sendikal hareketin geçmişten devraldığı sorunlar:
- -Sendikal hak ve özgürlüklerin kazanılması,
- -Serbest toplu sözleşme düzeninin gerçekleştirilmesi,
- -Kısıtlanmamış grev hakkı,
- -İş güvencesinin ve işsizlik sigortası hakkının kazanılması
- -Sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesi,
- -İşsizlik sorununda çözüm alıcı politikaların üretilmesi.

TOPYEKÜN UZLAŞMA TEZLERİ

(Celal A. Kanat'ın Tezleri Üstüne Eleştirel Notlar) (*)

Aziz ÇELİK

"Kapitalizm hiçbir zaman kendi doğurduğu sorunları çözümlemede bu denli yeteneksiz kalmamıştı. Ne var ki, bu yeteneksizlik onun için ölümcül değil. Kapitalizm, bugüne kadar pek incelenememiş ve ancak çok az kavranabilmiş bir gücü, kendi sorunlarının çözümsüzlüğüne hakim olma gücünü ele geçirmiştir. Kapitalizm kötü işlemesine rağmen yaşamını sürdürmesini bilir, hatta bu durumdan kendine yeni bir güç bile çıkarır, çünkü sorunların çözümsüzlüğü onun özünde vardır"

Andre Gorz, Elveda Proleterya

1) Var olan sendikal gelenekler ve politikalar, sendikaların ve işçi hareketinin içinde bulunduğu sorunları çözmede yetersiz kalıyor. Yenitutuculuğun antisendikal stratejisini etkisizleştirmeye yönelik kapsamlı sendikal projeler henüz geliştirilmiş değil. Sendikalar klasik ve temel işlevlerini yerine getirememe tehlikesiyle karşı karşıyalar. Bugün, ne Komintern'in sendika siyasetinin (profintern) türevleriyle, ne de doğrudan soğuk savaşın ürünü olan sendikal bölünmüşlükle malül yaklaşımlarla günün sorunlarına yanıt bulabiliriz. Sendikal hareketin yeniden insiyatif kazanması için yapılması gerekenler çetin tartışmalara aday görünüyor. Oldukça netameli bir alan olan "sendikalar ve işçi hareketi" konusunda yürütülecek tartışmalarda makyajla yetinmek sorunu çözemeyeceği gibi, "çubuğu tersine bükmek" de yapay sorunlar ve kutuplaşmalar yaratacaktır.

(*): Celal A. Kanat, "Günümüzde İşçi Hareketi ve Sendikal Politikalar Üstüne Birkaç Tez," **Yeni Açılım,** sayı 19, Kasım 1989.

(Bu yazıda yer darlığı nedeniyle sözkonusu tezlerden ayrıntılı alıntılar yapılmayacaktır. Bu yüzden yazının tezlerle birlikte okunmasında yarar vardır. Tezlerin bütünündeki egemen vurguya katılmamakla birlikte, 6, 7,8,9,17 ve 19 nolu tezlerin çok önemli ve doğru saptamalı içerdiğini düşünüyorum.)

2) Celal A. Kanat'ın, **Yeni Açılım**'ın 19. sayısında yayınlanan tezlerinin teorik arkaplanını "yeni düşüncenin" sendikal alana uyarlanması oluşturuyor. Ancak "yeni düşüncenin" (birçoğu tartışmalı) önermeleri, kategorileri hiçbir ayıklama, eleme, ülke koşullarına ve alana uygunluk dikkate alınmadan bire bir sendikal alana uyarlanmıştır. Yeni düşüncenin tezleri veri alınmış sendikalar ve işçi hareketi tezlere uygun hale getirilmiştir. "Eski" ile "yeni" toplumsal pratik ve ampirik bulgularla doğrulanma ölçütüne göre değil, adeta kronolojik bir tercih olarak ele alınmıştır.

3) Tezlerdeki metodolojik birkaç soruna değinmek istiyorum: Tezler göreli stabilizasyon (istikrar) ve kapitalizmin bilimsel-teknolojik devrim (BTD) koşullarına uyumu önkabulleri üzerine yükselmektedir. Stabilizasyon tezlerini güçlendirmek için Kondratief Dalgaları Teoremi veri olarak alınmıştır. Ve aynı teoreme dayanılarak stabilizasyon dönemi 2000'li yılların ilk çeyreğine kadar uzatılmıştır. Bilindiği gibi, Kondratief dalgaları 20 genişleme ve 20 daralma dönemi olmak üzere yaklaşık 40 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Tezlerde stabilizasyondan söz edildiğine göre "genişleme" döneminde olmayız. Ancak yazıda karşılaştırılan dönemler (1914-50 ile 1951-87) Kondratief dalgalarına uygun değildir. En son Kondratief dalgaları 1897-1933 döneminde değerlendirilmektedir. (1)

Öte yandan stabilizasyon ve BTD'ye uyum açısından seçilen karşılaştırma dönemleri (1914-50 ile 1951-87) metodolojik olarak uygun değildir. Bilindiği gibi, BTD ya da "ikinci sanayi devrimi" 2. Dünya savaşı sonrasına raslamaktadır (2). Saptanması gereken, bu yeni dönem içinde kapitalizmin göreli bir stabilizasyon ve uyum içinde, olup olmadığıdır. Nasıl ki, modern kapitalizmi buhar makinesi çağıyla karşılaştırarak bir uyum ya da stabilizasyondan söz edemezsek, BTD dönemini de BTD öncesi (iki dünya savaşı ve bir büyük depresyonun yaşandığı 1914-50) dönemiyle karşılaştırarak kapitalizmin BTD'ye uyumundan ve stabilizasyonundan söz edemeyiz. BTD dönemi kendi içinde karşılaştırılmalıdır. Oysa tezlerde karşılaştırma dönemleri, kanıtlar ve veriler kurguya uygun olarak seçilmiştir.

4) 1950'den günümüze, BTD koşullarında kapitalizm incelenecek olursa; 1970'li yıllara kadar var olan görece istikrarın yerini daralmaya, göreli bunalıma bıraktığı (ampirik bulgularla) görülecektir. 2. Dünya Savaşı sonrası gelişmiş kapitalist ülkelerde yüzde 5-6 olan büyüme hızı 1970'li yıllardan sonra yüzde 2-3 düzeyine düşmüştür. Genel olarak ekonominin bütününde düşen büyüme hızı endüstriyel üretim alanında daha da düşüktür. Bu daralma günümüzde de sürmektedir. Yine aynı dönem içinde işsizlik oranı yüzde 4'lerden yüzde 11'lere tırmanmıştır. Halen OECD ülkelerinde 31 milyon kayıtlı işsiz vardır. **Yeni Açılım**'ın 1. sayısında yayınlanan bir yazıda kapitalizmin günümüzde yaşadığı bunalım ayrıntılı ampirik bulgularla ortaya konmuştu (3). Aradan geçen 18 ayda kapitalizm stabil hale gelmiş olamaz! Öte yandan kapitalizmin stabilizasyonu, sistemin tümü açısından ele alınmalıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerin birçoğunda (özellikle 7 zenginlerde) fiyatlar genel düzeyinde görülen istikrar sistemin tümü için geçerli değildir.

---

(1) Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu, **İktisadi Olaylar Tarihi,** Filiz kitabevi, İstanbul, 1980 sh.78

(2) A.g.y sh. 16, 17

(3) Fahri Türel "Kapitalist Dünyada Yeni Gelişmeler ve Çelişkiler," **Yeni Açılım** Mayıs 1989

Kapitalizmin görece istikrarsızlığına ilişkin diğer ampirik bulgular ise şöyledir -1948-80 döneminde ABD kâr oranları yüzde 69 oranında gerilemiştir. Diğer OECD ülkelerinde de kâr oranlarında düşüşler görülmektedir.

-Reel sermaye piyasası indeksi aynı dönemde yüzde 51 oranında gerilemiştir.

-1948-66 arasında reel olarak yılda 2.1 artan ücretler 1966-80 döneminde yüzde 0 artmıştır. 1980 sonrasında ise reel ücretlerde düşüşler görülmektedir. (4)

-Mali istikrar kurulmamıştır. Wall Street'te Ekim 1987'de yaşanan Kara Pazartesi bunun en son örneğidir.

- ABD'nin dış ticaret hadlerindeki açık tehlikeli boyutlardadır.

- ABD doları sistemin yumuşak karnı olmaya devam etmektedir. Kambiyo hadlerinde ABD doları aleyhine gelişme sürmektedir.

-Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş kapitalist ülkelere olan 1.2 trilyon dolar borcu bir başka mali istikrarsızlık kaynağıdır.

- Gelişmiş kapitalist ülkelerin aşırı himayeci tavırları yüzünden dünya ticareti daralmakta ve bu gelişmekte olan ülkeler aleyhine bir sonuç vermektedir.

Yukarıdaki ampirik bulgular kapitalizmin bir daralma ve göreli bunalım yaşadığını göstermektedir. Bu bunalım sisteme içkin bir bunalımdır.

Böylece stabilizasyon ve BTD'ye uyum önkabulüne dayanan diğer tezler iyice tartışmalı hale gelmektedir.

5) Yeni politik düşüncede önemli bir yeri olan "global sorunların çözümün de sınıf karşıtının partner olabileceği" tezi Celal A. Kanat'ın tezleriyle sınıf ilişkilerinin bütün alanlarına teşmil edilmektedir. Örneğin, *"son çözümlemede,* patronların da işçilerin de aynı kayıkta oldukları bilinci yaygınlaşıyor" (tez 10) gibi. Burada *son çözümlemede* vurgusu bir tesadüf eseri olmasa gerek. *Son çözümleme,* marksist literatürde bir sürecin, bir ilişkiler sisteminin özüne dair olan yasallığı, iç bağlantıyı anlatır.Bu tezle (tez 10) son çözümlemede işçi-patron karşıtlığının yerini işçi-patron uyumu alıyor. Bu bilincin kimde geliştiği yazıda açık değil, ama işçilerde böyle bir bilincin yaygınlaşmadığı kesin. "Aynı kayıkta olmak" mekânsal bir durumu değil, sınıfların global, ülke ve işyeri düzeyinde bir uyumunu ve ortak çıkarlara sahip olmasını anlatıyor. Böyle bir kayıkta yer alan sınıflar arasındaki mücadele ise olsa olsa "kayıkçı döğüşü" oluyor.

Yine 10. tezde eskiden rekabetçi bir anlayışla ülkenin ve ekonominin kaldıramayacağı istemlerin (işçiler ve sendikalar tarafından A.Ç.) kolayca öne sürüldüğü savlanıyor. Kısaca, geçmişte işçiler bu tavırlarıyla kayığı batırmaya kalkmışlar, ekonomiyi krize sürüklemişlerdir! Bu saptamanın işçilere ve sendikalara büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum. Bilindiği gibi emek gelirlerinin milli gelire oranı 1977'lerde yüzde 36 düzeyine yükselmişti. Aynı yıllar ülkemizde reel ücret düzeyinin en yüksek olduğu yıllardı. Bu durum karşısında patronların en büyük yakınması maliyetler içindeki işçilik payının yüksek olmasıydı. Bu yüzden sermeye gelirlerini artırmanın en kestirme yolu olarak reel ücret düzeyinin ve milli gelirde emek gelirlerinin payının düşürülmesini görüyorlardı. (Gelişmiş kapitalist ülkelerde milli gelir içinde emek gelirlerinin payının yüzde 70'ler düzeyinde olduğunu gözden uzak tutmamak gerekiyor.) Ülkemizde emek gelirlerinde 10 yıldır görülen mutlak gerilemeye rağmen "kayığın" durumu düzelmedi.

6) Tezlerde karşıtların birliği, uyumu, uzlaşması esastır. Karşıtların zıtlığı, çelişkisi ve müca-

(4) Anwar Shaikh, "Günümüz Dünya İktisadi Bunalımı; Nedenleri ve Anlamı, 11.Tez sayı 1 Kasım 1985

delesi yok sayılmaktadır. Tezlerde kapitalizmin istikrarı esastır (Tez 1,3,11). Bunalım, daralma ve istikrasızlık özenle geri plandadır. Marks'ın, "ancak canlı emeği emerek yaşayan ve emdiği emek arttıkça daha fazla yaşayan bir vampire benzettiği kapitalizmin temel özelliği artı değer yasası adeta yok sayılmakta, kapitalizm bu y asallık dışında iyileştirilmeğe çalışmaktadır. Reformasyon amaçtır, rehabilitasyon amaçtır. Ancak kapitalizmin aşılmasından, toplumsal dönüşüm hedeflerinden, kapitalizmin gayri insani yaşam tarzları karşısında daha insani toplumsal projelerinden eser yoktur. Tezler kapitalizmin kendini geliştirme olanaklarının cazibesine öylesine kapılmıştır ki, zimnen kapitalizmin aşılma olasılığını/olanağını gerçeklik alanının dışında görmektedir.

Tezlerde sınıfların uzlaşması esas ama sınıfların mücadelesi "koşulsuz radikalizm" ya da "ofensiv politika" dır. Tezlere göre uyum ve uzlaşma rasyonel, mücadele, çelişki ve eylemlilik ise kuraldışı ve irrasyoneldir. Oysa sınıfların rasyonaliteleri sınıf tanımı gereği farklıdır, örtüşemez ve bu yüzden tezlerde sözü edilen "anlamlı optimuma" gelmek için bile sınıfların mücadelesi sözkonusudur. Öte yandan, mücadele kavramına ofensiv, saldırgan ve radikal anlamlar yüklemek de zordamadır. Kuşkusuz sınıf mücadelesi var olan dengeleri, uzlaşmaları tarafların güçlerine, olanaklarına ve konjonktüre bağlı olarak bozar, ama yanı zamanda bir üst düzeyde, sarmal bir biçimde bu denge ve uzlaşmalar yeniden üretilir. Özellikle sendikal alandaki uzlaşmalar tarafların güçleri, olanakları, mücadeleleri ve ustalıklarıyla belirlenmektedir. Mücadelenin kendi başına amaç olması ne kadar doğal değilse, mücadele olmaksızın "anlamlı optimumlar" da o kadar gerçek dışıdır.

Sınıfsallıktan ayrılmış bir optimum ve ekonomik mantık mümkün değildir. Örneğin, 1980-88 arasında Türkiye'de kişi başına GSMH reel olarak yüzde 25 civarında artmıştır, ama aynı dönemde reel ücretlerde büyük bir erozyon yaşanmıştır. Ekonomik büyümeye göre reel ücretlerin arttığı, emek gelirlerinin payının en azından korunduğu bir optimumda tarafların anlaşması son derece rasyonel bir sonuç olmalıydı. Oysa aynı dönemin sınıf ilişkileri, sınıf mücadelesinin koşulları buna uygun değildi. Koşulları, yöntemleri ve araçları son derece değişmiş ve çeşitlenmiş olmasına karşın sınıfların mücadelesi olmadan, sınıf çıkarları dengeye ya da anlamlı bir optimuma gelemiyor. Kaldı ki bu, "denge" ve "optimum" da son derece görecedir.

7) Tezlerde işçi hareketinin geçmiş deneyim ve anlayışlarına karşı toptancı ve tepkici bir yaklaşım vardır. Örneğin, 10 nolu tezde işçiler ve sendikalar rekabetçi bir anlayışla ekonomiyi ve işyerlerini riske etmekle eleştiriliyor. Eskiden işçi sınıfının temel politikalarının "saldırıya dönük" olduğu belirtiliyor ve "koşulsuz radikalizm" olarak değerlendiriliyor. Böylece işçi hareketinin tüm bir deneyimi ve geleneği; grevi, yürüyüşü, direnişi eleştiriliyor ve terkedilmesi gereken yöntemler ve gelenekler olarak ima ediliyor. Ofensiv politikalardan ve koşulsuz radikalizmden birkaç ultrasol eylem ya da yöntem anlaşılmıyorsa geriye terkedilmesi gereken tüm bir geçmiş kalmaktadır. Tezlerin amacı kapitalizmin reforme edilmesi ve iyileştirilmesi olduğu için, geçmiş sınıf mücadelesi yöntemlerinin ve deneyimlerinin reddi gerekiyor. Bugüne taşınacak hiçbir olumlu miras kalmıyor.

8) Bu tezlerle işçi hareketinin çok dar bir kesiminin, işçi aristokrasisinin kucaklanması olasıdır. Ancak geniş ücretli yığınların bu tezler etrafında birleştirilmesi en azından ülkemiz açısından gerçekçi görünmemektedir. Ülkemiz işçi sınıfının eylemliliği, hareketliliği aksi tezlere rağmen yükselmektedir. İşçilerde gelişen, işverenlerle aynı kayıkta oldukları bilinci değil; yıllarca kendilerine haksızlık edildiği ve bunun değiştirmenin ancak mücadele ile olacağı bilincidir. İşçiler bunu, "iki şeyden emin olabiliriz: Mücadele edeceğiz ve kazanacağız" şeklinde ifade ediyorlar.

Tezler kitle çizgisinin, meşru kitle mücadelesinin, yığınların insiyatiflerinin yerine sınıflar arası uzlaşmayı ve uyumu koymuştur. Bu tesbit (ülkemiz) işçi hareketinin gelişim eğrisine, sınıf dinamizmine terstir. Çalışanların, ücretlilerin toplumsal dönüştürücü rolünü iyiden iyiye yadsınmasıdır.

İstikrarlı bir sosyoekonomik yapı sokağa dökülemez, ama işçiler sık sık sokağa dökülüyor.

GELENEKSEL Mİ, ÇAĞDAŞ SENDİKACILIK MI?

(Sendikal mücadelede yeni sorunlar, yeni çözümler)

Dursun ÖZDEN

Dünyada, başdöndürücü hızla gelişen ve değişen olaylar; yeniden yapılanmalara ve çağdaş yenilenmelere neden oluyor. İnsanlığın temel ve ortak sorunları; sistemleri, üretim ilişkilerini, üretim güçlerini, ideolojileri ve toplumsal politikaları alt üst ediyor. Özgürlük, insan hakları, barış ve çağdaş demokrasinin yanı sıra; çevre sorunu ve feminist hareketler de insanların ve toplumların ortak sorunu olarak önlerinde duruyor. Çözüm bekliyor. Bilimsel ve teknik gelişmeler de bu sorunları kamçılıyor, etkiliyor. Böylesi somut ve yakıcı sorunlar, işçi sınıfını ve onun sendikal örgütlerini direkt ilgilendiriyor. Bu sorunların tesbiti ve çözümünde; klasik mi, yoksa çağdaş yöntemler mi izleneceği tartışılıyor. Araştırılıyor. Bu konuda bilimsel çalışan "işçi, eğitim ve araştırma enstitüleri" kuruluyor. Sendikal merkezlerde, endüstri mühendisliği büroları oluşturulması ve de "ergonomi" gibi üretim ilişkisi konularında uzmanlaşmak gerekliliği, bir zorunluluk olarak gündeme geliyor.

Sendikal konularda uzman olan ekonomist N. Karpukhin, kapitalist ülkelerde yeni teknolojinin uygulanması sonucunda sendikaların karşı karşıya bulundukları sorunları ve onların bu sorunlara yaklaşımlarını irdelerken; "...günümüzde sendikalar nedir, ne değildir? sorularına doğru yanıt verilmelidir. Aksi taktirde,çağdaş sendikal politika ve perspektiflerin öne çıkarılmasını gerektiren yöntemler klasik ve geleneksel yollarla aşılamaz..." diyor. Yani, sendikaların var oluş nedeni olan çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi mücadelesi, günümüz dünyasında yeni ve karmaşık sorunların gündeme girmesi sonucunda, sendikaların geleneksel anlayış ve yaklaşımlarıyla yürütülemez hale geliyor.

Günümüzde sendikaların birçoğu, 1992'de kurulacak olan "Avrupa tek pazarının"

sendikaların önüne ciddi sorunlar getirecek bir meydan okuma olduğu görüşünde birleşiyorlar. Bunlara göre, sınırların kaldırılması emekçilerin önüne yepyeni ekonomik ve toplumsal sorunlar yığacak. Bu durum kaçınılmaz olarak sendikal hareketi daha da büyük zorluklarla yüz yüze getirecek. Bu gelişme karşısında sendikal hareket şimdiye kadar olduğundan daha fazla saflarını uluslararası ölçekte sıklaştırmak zorunda. Bu, farklı ülkeler sendikalarının ikili ilişkilerini yoğunlaştırarak değişik ülkelerde faaliyet gösteren tek bir şirkette çalışan üyelerinin haklarını daha bugünden korumayı yoğunlaştırmalarını gerektiriyor. Nitekim bu , gerçekleştirilmiş kimi örneklerle açıklanabilinir. Ortak sendikal eylemde Ford, Unilever, Renault, Philips'teki başarılar dikkate değer. Ne ki,bu alanda atılmış olan adımların henüz başlangıç safhasındayız. Gerçekten "uluslarötesi" sendika ihtiyacının, tekellerin bölgesel boyutlu ekonomik yapılar kurduğu ölçüde gitgide arttığını ve artacağını gözardı edemeyiz. **World Trade Union Movement** dergisinin muhtelif sayılarındaki raporlardan da anlaşılacağı üzere, çağdaş sendikal politika ve perspektiflerin öne çıkarılması gerekmektedir.

Bilimsel - Teknolojik Devrim ve Sendikalar

Günümüzde sendikaların başlıca kaygılarından biri, emek dünyasında giderek artan toplumsal ve mesleki çeşitliliğe daha iyi uyum gösteren işçileri örgütlemenin yeni yollarını bulmaktır. Giderek artan bir işçi kategorisi olan BEYAZ YAKALI İŞÇİLER açısından böylesi yeni örgütlenme biçimleri büyük ölçüde bulunmalıdır. Birçok Batı ülkesinde bu işçi kategorisinin sendikalaşması son zamanlarda kayda değer ölçüde artmıştır.

Yüksek teknolojili sanayilerde, hizmet sektöründe ve araştırma enstitülerinde çalışan yüksek derecede vasıflı işçiler, tekniker, teknisyen ve mühendisler söz konusu olduğunda, bunların düşük sendikalaşma oranı işgücü pazarlarındaki konumlarıyla açıklanabilir: Sözleşmeli personel, ücretlerdeki yaygın bireyselleşme, bu kesimlerin toplu sözleşmelerdeki bütün düzenlemelerin dışında kalmasına yol açar. Klasik sendikal anlayıştakı seyyanen ücret zammı olayı, bu kesimi bireysel arayışlara iter. Ne var ki, bu işçilerin sayısı arttıkça ayrıcalıkları aşınmıştır, öyle ki artık sendikalara katılmak onların çıkarlarına uygun hale gelmelidir. Birçok Batı ülkesinde, sendikalar, bu işçi kategorisinin ücretlerindeki ve çalışma koşullarındaki artan çeşitliliğe uygun yeni toplu sözleşme biçimleri bulmaya çalışıyorlar. Vasıfsız işlerde çalışanların durumları ise biraz farklıdır.

İşverenler tarafından şantaj olarak kullanılan yüksek işsizlik oranının yanısıra, geçici ve "part-time" işçilerin, gündelikçilerin ve evde çalışan işçilerin sendikalaşması konusunda; bu durum sendikalar için, sözünü ettiğimiz farklı işçi kategorilerinin yarattığı sorunlarla aşağı yukarı aynı sorunları yaratmaktadır. Bu işçi kategorilerinin özelliği olan toplumsal heterojenliğe rağmen, bunların hepsi, çıkarlarının toplu olarak korunması yönünde aynı nesnel ihtiyacı duyar; bunların çoğu henüz sendikalara katılmış olmasalar da, bunu onlara ancak sendikalar sağlayabilir.

Kimi geleneksel sendikacıların ileriyi görmeyen politikaları, 1980'li yıllarda toplumsal değişmelere sendikaların zamanında tepki göstermemesine yol açtı. Ve sonuçta sendikalar, sendikal hareketin başlıca toplumsal rezervini temsil eden geniş işçi kesiminin güvenini kaybetti. Geleneksel sendikaların üyeliğindeki düşüşü, yeni sanayilerdeki ve mesleklerdeki işçilerden yeni üyeler kaydederek gideremeyen sendika yönetimleri, politikalarının sendika tabanında artan ölçüde sorgulandığını görmüştür. Günümüzdeki teknolojik ve ekonomik yeniden yapılaşmanın sonucu, aktif nüfusun mesleki bileşimindeki önemli değişmeler, "KESİMCİ SENDİKACILIK"ın aksamalarını ve yeni işçi kesimini çekmeyi gerektiren yeni koşullara uyamaması olgusunu öne çıkarmıştır. Sendikalar, istisnasız bütün işçi kesimlerinin yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirme savaşımı vermelidirler.

Günümüzde işçilerin ihtiyaçları ve çıkarları giderek ekonomik alanı aşıyor. Bunu son yıllarda çevre ve barış hareketlerinde, ırkçılığa ve diğer ayırımcılık biçimlerine karşı hareketlerde beliren yükselmede gözlemek mümkün. Sendikaların geleneksel rolünün önemini koruduğu günümüz koşullarında; mesleki eğitim, boş ve dinlenme zamanlarının örgütlenmesi, konut ve tüketim sorunu, kültür, ulaşım vb. sorunlar da önemini korumaktadır. İşyerlerinde yönetime katılma, kalite çemberleri ve istihdam sorunları da sendikaların uğraşlarını kapsıyor. Ayrıca, teknolojik dönüşümle ilgili işyeri ve işkolu düzeyindeki sözleşmelerde; işten çıkarılma, istihdam, mesleki eğitim, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin yanı sıra tazminat konularında da çağdaş çözümler bulmalıdırlar. İş alanında çalışma süresinin kısaltılmasının yanı sıra, yeni iş sağlayacak sürekli ekonomik büyüme politikasına yönelik istemlerle birlikte yürütmelidir. Ayrıca, kamu fonlarında, sendikaların da içinde bulunduğu toplumsal denetimin kurulması mücadelesi verilmelidir.

Uluslararası pek çok olay, sendikaları çağdaş ve yenilikçi yöntemlerle ortak harekete itmektedir. Gerçek uluslararası işbirliği olmaksızın global sorunlarla gerçek çözümlerin getirilemeyeceği, karşılıklı bağımlılık ilişkileri içindeki bu dünyada birlik nesnel bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu aynı zamanda, dünya sendikalarının gerçek uluslararası işbirliği ve ortak eylemi anlamına gelir. Öyleyse, değişen dünyada sendikalar da değişmelidir. Yenilenmelidir...

KALIN ÇİZGİLERLE TÜRKİYE'DE BURJUVAZİNİN TOPLU PAZARLIK POLİTİKASI (1980 - 1990)

Can ŞAFAK

12 Eylül sabahı egemen sınıflar, işçi sınıfına -ve genel olarak da emekçi sınıflara- karşı Türkiye'nin yakın tarihinin en sert karşı saldırısını başlattı. 12 Eylül askersel rejimi egemen sınıflara, krizi aşmayı, ekonomik, politik ve toplumsal istikrar sağlamayı hedefleyen 24 Ocak 1980 programının uygulanabilmesi ve geliştirilebilmesinin olanaklarını -araçlarını- verdi.

24 Ocak programı salt bir istikrar programı değildi; egemen sınıfların emekçi sınıflara karşı güçlendirilmesi gibi stratejik bir perspektife de sahipti. Bu bağlamda, askersel rejimin baskı koşullarında oluşturulan sendika hareketinin ve toplu pazarlığın yasael çerçevesi; 1982 Anayasası ve 2821-2822 sayılı yasalar, 1980 yılından başlayarak uygulanan ücret ve gelirler politikasının yanında, egemen sınıfların toplu pazarlık politikasının da temel tercihlerini ortaya koydu.

I

24 Ocak programının genel çizgisi ve burjuvazinin gelirler politikası ile 1980-1990 döneminde hükümetin ve işveren sendikalarının uyguladıkaları toplu pazarlık ücret politikası arasında güçlü bir nedensellik bağı vardır. Somut olarak da yılı ortalarına kadar yürürlükte olan zorunlu tahkim sistemi içinde YHK kararları ve gerekse 1984 yılının başlarında açıklanan hükümet güdümlü Koordinasyon Kurulu'nun, TİSK'in ve MESS'in toplu sözleşme prensipleriyle belirlenen yüzde 27 - yüzde 30 zam oranları egemen sınıfların ve onun örgütlerinin ücret politikalarının açık göstergeleridir.[1]

Genel olarak bakıldığında; 1980'li yıllar boyunca Türkiye gerçek ücretlerin en hızlı düştüğü ülkelerin başında yeralmaktadır. Emek gelirlerinin milli gelir içindeki payı

---

(1) Tisk; Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu; *Toplu Sözleşmeler Prensip Taviye ve Hedefleri; (Taslak);* Ankara, 12.3.1984; Kamu Toplu İş Sözleşmeleri Koordinasyon Kurulu; *İlke Kararları Tutanağı;* Ankara, 4.8.1985.

1970'lerde yüzde 30 düzeyindeyken, 1987 yılında yüzde 17 düzeyine düşmüştür, kâr, faiz, rant gelirlerinin toplamı ise yüzde 65 dolayına gelmiştir.[2] Doğrudan işçi ücretlerinin seyri izlendiğinde; 1970'li yılların ikinci yarısında görece yükselen reel ücretle rin 1980 yılından bu yana düşme eğilimine girdiği, işçilerin satınalma gücünün yarı yarıya eridiği, sanayide ücret payının büyük ölçüde gerilediği sayısız inceleme ve araştırmayla kanıtlanmıştır.[3] Bu tablo karşısında burjuvazinin ücret politikasının toplu pazarlık süreci içinde önemli ölçüde başarı kazandığında herhalde kuşku yoktur.

II

Ücret politikasının arka planında, bu politikanın toplu pazarlık süreci içinde uygulanmasında -ve başarısında- etken olan; genel olarak antidemokratik yasal düzenlemelerle belirlenen, mücadele sürecinde de mücadele alanının ve yöntemlerinin şekillenmesiyle somutlanan egemen sınıfların toplu pazarlık politikası -strateji ve taktikleriyer alıyor.

1980-1990 döneminde burjuvazinin toplu pazarlık stratejisinin tartışılması, öncelikle ona temel olan ve 1970'li yıllar içinde hızlanarak süren iki temel trendin belirlenmesini zorlamaktadır:

1) 1970-1980 Dönemi, Türkiye'de sermayenin ekonomik entegrasyonunun ve sendikal örgütlenmesinin geliştiği yıllardır. 12 Mart 1971 darbesinin ardından, aynı yıl içinde TÜSİAD kurulmuş, TİSK 1970'li yıllar içinde bağlı işveren sendikalarının bütün işkollarında yaygınlaşmasıyla güçlenmiştir.

2) 1970-1980 Dönemi, toplu pazarlığın merkezileşme sürecinin hızlandığı bir dönemdir. 1960'lı yılların ikinci yarısında başlayan bu süreç, 1970'li yılların ikinci yarısından sonra ivme kazanmış, kamuda ve özel sektörde yaygınlaşan *"grup pazarlığı"* büyük mücadele birimleri yaratmıştır.

Toplu pazarlığın yapısını kuran başlıca değişkenlerden ikisini; toplu pazarlığın *düzeyini* ve *taraflarını* (işveren tarafı) doğrudan etkileyen bu iki süreç, özü bakımından toplu pazarlığın diğer tarafı olan işçi sendikalarının güçlenmeleri temelinde yükselmiştir. 1982 Anayasası ve 2821-2822 sayılı yasalarla işçi sendikalarının etkisizleştirmeyi hedefleyen egemen sınıflar, işveren sendikalarının gelişmeleri ve toplu pazarlığın merkezileşmesi yönündeki iki trendi destekleyici, tamamlayıcı politikalar izlemiştir.

III

Toplu pazarlığın düzeyi, mücadele alanını belirlemesi bakımından toplu pazarlık süreci içinde stratejik bir öneme sahiptir. 1980-1990 Döneminde burjuvazinin bu alandaki en önemli tavrı *çokdüzeyli* (multilevels) toplu pazarlığı reddetmesidir. Bu tavır doğrudan 1982 Anayasasıyla ortaya konmuş ve *"aynı işyerinde aynı dönem için birden çok toplu iş sözleşmesinin yapılması ve uygulanması"* yasaklanmıştır. Bu yasaklama temelinde toplu pazarlığın endüstriler - işkolları düzeyinde merkezileşmesine olanak

---

(2) Boratav, Korkut; *Türkiye'de İktisat Tarihi (1908-1985)*; Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi: 1 İstanbul 1988, s.13

(3) Bkz. Boratav, Korkut; "Türkiye'de Burjuvazinin Yapısı ve Siyasi İktidarla İlişkileri"; *Marksizm ve Gelecek*; Haziran 1989. Sayı:1 S.131-153; Akad, M. Tanju; "Alaturka Kapitalizmin Ekonomi Politiği", *Marksizm ve Gelecek*; Güz 1989; 2, s. 11-26.

veren yasal düzenlemeler, egemen sınıfların toplu pazarlık politikasının bir diğer belirleyicisi olmuştur.

1- Yasal düzenlemelerle, 275 sayılı Kanunun uygulanması döneminde hedeflenen ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen *"işletme"* toplu pazarlığı hayata geçirilmiş, bu yolla özellikle kamuda onbinlerce işçiyi kapsayan büyük toplu pazarlık birimleri yaratılmıştır.

2- Toplu pazarlığın birden çok işyerini kapsamasına olanak veren 275 sayılı Kanundaki kurallar, 2822 sayılı Kanunda da korunmuştur.

Bu noktada, 2822 sayılı Kanunda toplu pazarlık modelinin kural olarak *"işyeri"* düzeyine dayandırılmasının ve 1982 Anayasasının olanak tanımasına karşın *"işkolu"* düzeyinde toplu pazarlığın tercih edilmemesinin, burjuva politikaları bakımından öze dönük değil, ama devresel bir tercih olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim, 2821 sayılı Kanunda, işyeri sendikalarının, meslek sendikalarının, lokal sendikalarının yasaklanmaları ve küçük endüstri -işkolu- sendikalarının da 2822 sayılı Kanunda getirilen yüzde 10 barajıyla toplu pazarlık alanından uzaklaştırılmaları bunu net olarak göstermektedir. Egemen sınıflar, toplu pazarlığın merkezileşmesi trendini işveren sendikalarının gelişmelerine bağlayan ve işveren sendikalarının güçlü oldukları konumlarda merkezileşmiş toplu pazarlığa olanak veren esnek bir toplu pazarlık modeli seçmiştir. Kamuda ise işyeri düzeyinde toplu pazarlık hemen bütünüyle ortadan kalkmıştır. Bu noktada egemen sınıfların gerçek tercihleri, merkezileşmiş toplu pazarlığın süreç içinde bütün işkollarında uygulanmasıdır.

Bunu somut olarak TİSK'in ve MESS'in 1984 yılı başlarında belirledikleri tutanaklardan ve politik iktidarın 1987 ve 1988 yılları Hükümet Programından da gözlemek olanaklıdır. Bu belgelerde, sadece kamuda değil özel sektörde de toplu pazarlığın merkezileşmesi öngörülmekte, aynı işkolundaki birden fazla işyerini kapsamına alan grup sözleşmelerinin kamu kesiminde ve özel kesimde yaygınlaştırılması gereği vurgulanmaktadır.[4]

IV

Toplu pazarlığın düzeyi alanında burjuvazinin bir diğer tavrı ise, neo-korporatist endüstri ilişkileri modelini reddetmesi ve hiçbir düzeyde danışmaya yer vermeyen keskin politikalara yönelmesidir. Buna bağlı olarak politik iktidar işçi sendikalarıyla ulusal düzeyde her türlü uzlaşmayı reddetmiş, buna karşı baskı ve şiddet yoluyla işçi sendikaları üzerinde sıkı bir denetim kurarak endüstri ilişkilerini sözde "piyasa" modeline dayandırmıştır.

Gerçi 1978 yılında CHP hükümetiyle Türk-İş arasında bağıtlanan *"Toplumsal Anlaşma"* da içinde olmak üzere Türkiye'de Batıdaki anlamıyla *"ulusal düzeyde toplu pa*

---

(4) Hükümet Programı 1988; *Resmi Gazete*; 28.2.1988/19739 (Mükerrer Sayılı), S.291; 1988 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenemesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı; Ek; *Resmi Gazete*; 18.2.1988/19729.

zarlık" hiçbir dönemde söz konusu değildir. Ve Türkiye'de kısa ömürlü *"Toplumsal Anlaşma"* dışında burjuva politikalarının her dönemde piyasa modeline yatkın bir gelişme izlediği de söylenebilir. Ancak 1980-1990 döneminde, 1970'li yıllar boyunca hükümetler ve Türk-İş arasında uzlaşma zemini yaratan klasik zirve ve lobbying yöntemlerinin de reddedilmesi, bu alandaki katı bir politika değişikliğini göstermektedir. Burjuvazinin neokorporatist endüstri ilişkilerine dönük bu tavrı, uluslararası zeminde, ABD'de *Reagan* yönetiminin ve İngiltere'de de *Thatcher* hükümetinin politikalarıyla çakışmaktadır. Özellikle İngiltere'deki gelişim, bazı tarihsel kesitler bakımından Türkiye'deki hükümet politikalarının değişimine biçimsel bir benzerlik de göstermektedir. İngiltere'de de *İşçi Partisi* (Labour Party) döneminde geliştirilen ulusal düzeyde merkezileşmiş toplu pazarlık kurumlarının daha sonra muhafazakarlarca reddedilmiş, Thatcher hükümeti toplu pazarlığı bütünüyle "piyasa" modeline terketmiştir.

V

1990 yılının başlarında, artık toplu pazarlığın merkezileşme süreci önemli ölçüde tamamlanmıştır; bütün işkollarında onbinlerce işçiyi kapsayan mücadele birimleri ortaya çıkmıştır, kamuda ise 1989 toplu pazarlığında bütün işkollarında toplu pazarlık tek elden ve üst düzeyde yürütülmüştür, toplu pazarlığın düzeyi kamuda işkolları düzeyinin de üzerine çıkmıştır. Bugün Türkiye'de merkezileşmiş toplu pazarlığın baskın nitelikte olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Burjuvaziye, toplu pazarlığın merkezileşmesi politikası dayatan objektif gerçeklik; güçlü işçi sendikaları karşısında kendi aralarındaki emek faktörüne dayalı rekabeti ortadan kaldırma ve birlikte davranma zorunluluğudur. İşveren sendikaları işçi sendikaları karşısında tarihsel olarak *ikincil* (secondaire) konumundadır. Ve emek piyasasında *taaruzi* (offensive) bir yapıya sahip olan işçi sendikaları karşısında tek tek işverenlerin birleşmeleri kaçınılmazdır... Ve toplu pazarlık mücadelesinin tek tek işverenlerin ortak çıkarları, giderek uzun dönemli sınıf çıkarları zemininde yürütülmesi, açık bir deyişle toplu pazarlığın merkezileşmesi işveren sendikalarının varlık koşuludur. Bu tarihsel gerçekliı nedeniyle işveren sendikaları her zaman büyük toplu pazarlık birimleri yaratma eğili ni taşırlar. Öte yandan, sermayenin ekonomik entegrasyonu da otoriteyi işyerlerinden merkezi bir yapıya taşımaktadır ve karar mekanizmasının değişimi toplu pazarlık r ücadelelerini de tek bir sürece bağlamaktadır. Bu noktada gerek işveren sendikal ırı gerekse tekeller işçi sendikalarına karşı aynı ilkeler ve dayatmalarla çıkmakt dırlar.

Toplu pazarlığın merkezileşmesi, sendikal mücadelenin -sınıf mücadelesinin- boyutlarlının yükseldiği tarihsel bir dönüm noktasıdır. Artık toplu pazarlığın tek tek işyerlerinde yürütüldüğü ve işverenlerin işçi sendikaları karşısında sınıfının uzun dönemli çıkarlarını değil, kendi işletmesinin özgün çıkarlarını ön plânda tuttukları bir dönem tarihsel olarak kapanmaktadır. Artık egemen sınıflar için -ve işçi sınıfı için- yeni bir süreç başlamaktadır. Burjuvazi, birleştirilmiş toplu pazarlık mücadelesi içinde etkin bir ücret politikası uygulayabilmekte, işverenlerin birliğini sağlayarak işçi sendikalarının işverenlerin bölünmüşlüğü'nü temel alan *örnek pazarlık* (pattern bargaining) politikalarını etkisizleştirebilmekte, endüstrilerde standartlaşma sağlayabilmektedir.

Bunlarla bağlı olarak toplu pazarlığın konuları büsbütün değişmektedir; işyeri sorunları yerlerini endüstrilerin genel sorunlarına bırakmaktadır.

İşveren sendikalarının ücret ve sosyal yardımlara dönük politikalarının da büyük ölçüde bu süreç içinde ele alınması gerekmektedir.

Öte yandan, birleştirilmiş toplu pazarlık burjuvazi için son derece önemli güçlükler de taşımaktadır. Öncelikle sendikal mücadelenin boyutları yükselmiştir ve bu işçi sendikalarının birliğini ve karşı hedeflere varmadaki becerisini nesnel olarak geliştirmektedir. İşçi sınıfı da bu yeni mücadele basamağında, karşı ücret politikalarını kitlesel olarak zorlamak, sömürüyü sınırlama yönünde bütün endüstriler düzeyinde genel kazanımlara yönelebilmek ve işçi sınıfının uzun dönemli çıkarlarını toplu pazarlık süreci içinde savunabilmek, hayata geçirebilmek olanağına kavuşur. Bununla bağlı olarak birleştirilmiş toplu pazarlık, ücret dışı rekabet seviyesini yükseltmek yerine, yeni firmaların endüstriye giremeyecekleri kadar yüksek tutulmuş bir maliyet yapısını ortaya çıkarabilir, grev eğilimi düşmesine karşın grev hedefleri yeni nitelikler kazanarak kısa, ancak bütün bir endüstriyi sarsabilecek çok daha güçlü bir mücadele silahına dönüşür.

Bugün Türkiye'de de işçi sınıfı böyle bir tarihsel dönemin başlarındadır. Bu noktada birleştirilmiş toplu pazarlığa yönelmek, burjuvaziyle aynı politikaları savunmak değil; bu tarihsel değişimi zamanında yakalamak, burjuvazinin daha büyük boyutlardaki mücadele davetini kabul etmek ve burjuvazinin silahını yine burjuvaziye çevirmek olacaktır.

Bu bağlamda grup ve işletme toplu pazarlığı politikası, sermaye örgütlerinin, endüstri ilişkilerinin ve toplu pazarlığın tarihsel gelişimine kendilerini uydurma perspektifidir. Ancak burjuvazinin toplu pazarlık politikasının tutucu yanı, tekdüzeyli toplu pazarlığın katı biçimde savunulmasıdır ve tarihsel olarak aşılacak olan da budur.

İLERLEME İÇİN FORMÜLLER

Massimo D'ALEMA
İtalyan Komünist Partisi liderliği üyesi,
l'Unita Başeditörü

İtalyan komünistlerinin tarihsel gelişmeleri ölçtükleri ölçek bugün demokrasidir -belirli Batı ülkelerinde var olan belli bir politik biçimden çok, evrensel bir değer olarak demokrasidir. Karşıtlar ve partnerler de içinde, çeşitli güçlerin değerlerindeki değişmeler, onların politik alarının etkileri, hatta bir bütün olarak gelecek demokrasi perspektifinden değerlendiriliyor. Aşağıda, İtalyan Komünist Partisi merkez gazetesinin editörü bu yaklaşımın kökenlerini ve demokrasi ile sosyalizm arasındaki ilişkinin başka yönlerini açıklamaktadır.

Eurokomünist Manifestodan Yeni Ereklere

Partimizin şimdiki kuramsal platformu, asıl olarak, Eurokomünizmin, bir dizi Batı Avrupa Komünist partisinin benimsediği bir doktrinin belirli düşüncelerinden çıkmaktadır. Bu doktrin 1970'lerin sonlarında, uzayıp giden politik durgunluk, bürokrasi ve doğmanın egemenliği, emir-komuta modelinin yaşanan bunalımı anlamına gelen (zaman zaman da, gelişmiş diye övülen) reel sosyalizm uygulamasına İtalya, İspanya ve Fransa komünist partilerinin artan muhalefetin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bellibaşlı Batı Avrupa komünist partilerinin ideolojik değerleri ve kültürel konumları ile Doğu Avrupa ülkeleri yönetici partilerinin deneyimi arasında bir çizgi çekmek gerekiyordu. Politik demokrasi ve onun, toplumsal ilerleme ve sosyalizmin gelişmesi içindeki evrensel önemi bu çizgiyi temsil etmeye başladı.

Eurokomünizm konseptinin başka bir boyutu daha vardır. Onun ortaya çıktığı zamanda, sosyal bir devlet kurmayı amaçlamış olan kimi Batı Avrupa yönetici sosyalist

ve sosyal demokrat partilerinin yolu bir bunalıma giriyordu. Bu devlet ile onun toplumsal güvenlik gibi kurumları gerçekte kapitalist gelişmenin kendiliğindenci, yıkıcı etkilerinin kimilerini etkisizleştirmiş, çalışan insanların durumunu iyileştirmiş ve onları daha çok korumaya almıştı. Ama onlar da, halka yeterince erk vermemekle, aslında kendi sınırlılıklarını ortaya koymaktaydılar.

Sanırım, Enrico Berlinguer ile bir dizi başka komünist parti yöneticisince[1] Eurokomünist Manifesto'nun duyurulmasını, birincil olarak, onların hem devrimci Sovyet uygulamasının, hem de reformist sosyal demokrat deneyimin sonuçlarına ilişkin eleştirel görüşleri hareketi geçirdi. Sol akımlar için yeni bir kanal, toplumsal dönüşüm için "üçüncü bir yol" bulmak gerekiyordu. Kuşkusuz, Batı Avrupa'nın bütünleşmesinin ilerlemesi de içinde olmak üzere, birçok etken nedeniyle bu gereklilik daha da artıyordu. Ne var ki, asıl sorun sosyalizmin otoriter modelinin çıkmazından uzak durmak ve sosyal demokrat uygulamanın labirentinden kaçınmaktı; bu sonuncusu, çalışan insanlara bir dizi önemli kazanım getirmiş olmakla birlikte, temelde, yani üretim ilişkilerinde ciddi nitel değişiklikler üretmeyi başaramamıştı. Kısacası, asıl düşünce, toplumu yenilemek konusundaki iki ana tarihsel deneyin sınırlılıkların üstesinden gelmek için işçi sınıfı hareketinin yeni bir politik kültürünü yaratmaktı.

Bu girişim, bütünüyle boşa gitmediyse de, başarıya ulaşamadı. Yenileştirme; cesur girişimler ve sorgulama olmadıkça, yeni anlamı sönümlenmeye ve perspektif de bulanıklaşmaya yüz tutmaktadır. Ancak, özgün belgiden vazgeçildi, çünkü büyük değişimin belirtileri ortaya çıkmış bulunuyordu: Olağanüstü etkisiyle Sovyet perestroyka'sı. Bu, Eurokomünistlerin karşıt olduğu herşeye, örneğin durgunluğa, buyrukla yönetmeye, gerçek demokrasinin olmayışına ve başka ülkelerin sınırlı egemenliği doktrinine karşı yönelmişti. Süreç güçlükler olmadan gitmemektedir, çünkü olağanüstü bir devrimci altüstlüğü -toplumsal yaşamın kapsamlı demokratikleştirilmesini-kapsıyor.

Değişim rüzgarları sosyal demokrat kampta da esmektedir: Birçok parti, soğuk savaş döneminin karakteristiği olan eski, cepheleştirici antikomünizm ve antisovyetizm konumlarını terk ediyor. Tersine olarak, bu partilerden kimileri komünistlerle açık bir diyalog ve işbirliği için içten çağrılar yapıyorlar. Üstelik, Batı Avrupa sosyalist ve sosyal demokrat partilerinden kimileri sosyal devlet uygulamasının ötesine geçme gereksinimini duyumsuyorlar: Toplumsal gelişmenin niteliğini ve ekonomik demokrasinin ilerletilmesini tartışıyorlar ki, bu da üretim ilişkilerinde çarpıcı değişiklikler anlamına geliyor. Başka bir deyişle, kendi kalıplarını kırma sürecindedirler.

Eurokomünizmden vazgeçişimizin kendi tarihimizi unutmakla, kendi ülkülerimizi değiştirmekle ve ereklerimizi bir yana atmakla eşdeş olup olmadığı sorulabilir. Böyle birşey yok. Parti yaşamındaki kimi dönemleri ya da belirli hataları eleştirebiliriz, ama o (parti) her zaman otoriteryanizme karşı olmuş ve toplumsal yenilenme yanında yer alan büyük bir demokratik muhalefet gücü olarak kalmıştır. Ülkenin en iyi demokratik

---

(1) Enrico Berlinguer, Santiago Carillo ve Georges Marchais'nin 2-3 Mart 1977'de Madrid'deki toplantıda yaptıkları ortak açıklama (Der. Notu)

gelenekleri İtalyan Komünist Partisi'nin adıyla bağlantılıdır. PCI "komünizmin tarihi" içinde olmaktan çok İtalyan demokrasisi tarihi içinde algılanmalıdır. Ve biz Eurokomünizmin, sosyalizme doğru ilerlemenin demokrasinin tutarlı gelişmesi anlamına geldiğine ilişkin temel öncülüne hâlâ inanıyoruz.

Ama, demokrasiye niçin böylesine çok yer veriliyor, niçin bu konuda böylesine güçlü sözler veriliyor? Toplumsal uygulama, *dönüşümlerin öbür etkenleri arasında demokrasinin rolünün amansız bir şekilde arttığını ortaya çıkarıyor. Bu, hem toplumsal ilerleme formülü, hem de onun itici gücüdür* ve bu iki yan birbirleriyle uyumlu bir biçimde bağlantılıdır. Biz, komünistlerin, sosyalizm savaşımından yana olduğu için demokrasiye sahip çıktıkları iddiasını reddediyoruz. Bizim için demokrasi bir alet, amaca giden bir araç değil, *kendisi içinde bir amaç, sosyalizmi geliştirme sürecidir.* Birilerinin evrensel demokrasiyi bencil amaçlar için kötüye kullanabileceğinden endişe duymak için neden de yoktur. Kuşkusuz, bugün Batıda politik demokrasi şu ya da bu yolla, büyük sanayi ve mali sermaye gruplarının erkiyle kısıtlandırılmıştır. Bu gruplar demokrasiden değil, demokrasi yokluğundan kâr etmektedirler. PCI o nedenle, bugünkü demokrasinin sınırları ötesine geçecek bir toplum için çalışıyor.

Burjuva devriminin uzun zaman önce deklare etmiş olduğu evrensel hak ve özgürlükleri gerçekten yaşama geçirme görevi gündemimizdedir. Kapitalist toplum aslında bunları ortaya atmış, ama aynı zamanda da bunları sınırlandırmış ve çeşitli koşullarla çembere almıştır. Gerçekte bu, toplumsal eşitsizliğe ve halkın politikadan yabancılaşmasına -bunların her ikisinin de üstesinden gelmek gerekir- neden olmuştur ve bu da, bizleri, toplumun demokratikleştirilmesi, halk tarafından yönetim ilkelerinin geliştirilmesi, böylelikle, sosyalist ilkeler için savaşıma götürmektedir. Eurokomünist Manifesto'da ortaya atılan, demokrasi ile sosyalizm arasındaki ilişki sorusu ivediliğinden ya da güncelliğinden hiçbir şey yitirmemiştir.

Bu anlamda, Eurososyalizmin, özellikle de Willy Brandt'ın, Olof Palme'nin yenilikçi düşüncelerinden kimilerine kendimizi yakın buluyoruz. Bu, PCI'nın, Eurokomünizmi bir yana atarak, Eurososyalizmi bağrına bastığı anlamına gelmez. Tanığı olduğumuz şey, bellibaşlı Avrupa sol güçlerinin demokrasiyi ve toplumsal yenilenmede bunun rolünü kabul etmeleri şeklindeki bir *karşılaşmasıdır.*

Büyük bir Adım

Eurokomünizm konsepti bir başka bir önemli öğeyi daha, yani, Batı Avrupa ülkeleri çalışan insanların verdiği savaşımın anakarasal boyutlar alması gerektiği, çünkü bir dizi önemli sorunun yenilikçi yöntemlerle bile olsa, ulusal bir çerçeve içinde artık çözülemeyeceği olgusunun kabul edilmesini de içeriyordu. Bu konum zamanın sınavına dayanmıştır ve daha da ileri gütürülmektedir. Marksist kuramcılar *Eurokomünizm platformundan bir Avrupa-Solu* düşüncesine, yani Avrupa Solu arasında eylem birliğine doğru önemli bir adım atmıştır. Temelden yeni bir noktadan hareketle, yalnızca komünist yahut sosyal demokrat olandan daha geniş bir toplumsal yenilenme hareketi yaratma sorunu Avrupa'nın gündemine girmiştir. Pratik göstermektedir ki, belli başlı toplumsal sorunları -gelişme tarzı, yaşam kalitesi, çevre koruma, istihdam, tek bir Avrupa

evinin kurulması ve en başta da, ilerlemenin ereği olarak, insan varlığı sorunu- çözmenin tek yolu *tüm ilerici ve demokratik güçlerin çabalarını toplamaktır.*

Batı Avrupa'nın artan politik ve ekonomik bütünleşmesi ve ulusal sorunların sonuçta aşınması anakaradaki yeni durumun önemli bir etkenidir. Ama, bu süreç hangi senaryoyu izleyecektir? Bu soru çeşitli ülkelerin sol güçlerini endişelendiriyor, onları kendi aralarındaki işbirliğini genişletmeye zorluyor. Doğal olarak, her geleneksel sol parti ve her yeni alternatif toplumsal hareketin kendi öz amaçları vardır. Ne var ki, bugün onlar, *Doğu'daki reformları desteklemeyi ve uzun erimde, tek bir demokratik Avrupa, halk için bir Avrupa yaratmayı* amaçlayan programlar da içinde olmak üzere, ortak uzlaşma amaçları ve eylem programları konusunda bir mutabakata varabiliyorlar.

Böylesi bir konsolidasyonun temeli demokrasinin evrensel öneminin ve yaşam veren gücünün; onun gizli güçlerini, tutucuları yalıtlamak ve hem Doğu, hem de Batı Avrupa'nın ilerici güçlerini bir araya toplamak amacıyla serbest bırakmak gereğinin kabul edilmesidir. Bu bağlamda, yeni politik Euroreformist düşüncenin öncülü olarak Eurokomünizmin kendi çağının on yıl önünde olduğunu söylemek bir abartma olmaz.

Anakara'daki durum şimdi bütünüyle farklıdır, işbirliği özlemiyle doludur. Kuşkusuz, tüm Doğu-Batı farklılıkları ve çelişkileri giderilmiş ya da çözülmüş değildir. Eğer Batı Avrupa politik ve ekonomik bütünleşme süreci Doğu Avrupa'daki benzeri süreçlerden yalıtık olarak ilerlerse, bu daha da artabilir ve böyle bir reel risk vardır. Ama güçlükler her durumda muhakkak olacaktır, çünkü ortak Avrupa demokratik sürecinin birliğe doğru derinleşmesi başlangıçta Doğu ülkeleri için ek sorunlar üretebilir, zira bunlar ne Batı ekonomilerinde var olanlara benzer rasyonel ekonomik yönetim biçimlerine , ne de rekabet etme, üretimi etkilendirme ve isteme yanıt verme yeteneğine sahiptirler. Ortak bir Avrupa evi kurma sorunları açıkçası kolay olmaktan uzaktır ve sihirli çubuk tedavisiyle de iyileştirilemezler. Zaman ve gayret gerektireceklerdir. Ama, yeni düşünce sayesinde, bugün yakın geçmiştekinden çok daha fazla olanağa sahibiz ve bunları kaçırmamalıyız.

Yeni Politik Etik

Yumuşama ve diyalog politikasından yeni bir politik kültür, bir *karşılıklıbağımlılık kültürüne* geçiş gereğini ivedi olarak ele almanın zamanı gelmiştir. Yeni bir tarihsel işbirliği düzeyine yükselmeliyiz. Avrupa'da toplumsal ilerlemenin geleceği, görkemli dünya sorunlarının çözümü ve insanlığın geleceğinin kendisi bizim karşılıklı bağımlı bir şekilde geliş me yeteneğimize bağlıdır. Bu ise, Batı ile Doğu Avrupa arasında hızlı bir yakınlaşma gerektiriyor ve inancım odur ki, yalnızca birleşik bir sol bu duruma yanıt verebilir. Dahası, onların karşılıklı bağımlı bir dünyada yaşamayı, ulusal bencillikten kaçınmayı ve başka ülkelerdeki gelişmelere duyarlı olmayı öğrenmeleri de gerekiyor. Komşum açısından ne denli kötüyse, benim için o denli iyi olur düşüncesine yer olmamalı. Bu formül bugün iş görmez. Başka insanların sıkıntıları ortak sıkıntılar durumuna geliyor. Karşılıklı bağımlılık "yasası" işte buradadır ve işlemektedir. Başlangıç olarak, sürüp giden türden, propagandaya yönelik şu spekülasyonlardan vazgeçmeliyiz: Bu sorunlar kapitalizmden kaynaklanmıştır ve şunlar da

lizmden; öyleyse, varsın herkes kendi başının çaresine baksın. Bu yaklaşım yalnızca üretken olmamakla kalmıyor, çoğu kez çözülmemiş sorunların gerileme riskiyle yığılmasına da izin veriyor. Karmaşık toplumsal sorunlar ancak ortak ilgi, karşılıklı sorumluluk ve yardımlaşma temelinde çözülebilir. Etik toplumsal davranış çeşitli sol güçlerin politik kültürünü kuşatmalıdır, çünkü büyük uluslararası görevlerin ve ereklerin - ekonomik gelişme, çevrenin korunması, silahsızlanma, geriliğin üstesinden gelinmesi, dünya topluluğunun demokratikleştirilmesi- başarılmasının yolu budur; ayrıca bu, bir dizi Doğu Avrupa ülkesindeki bunalım durumlarıyla baş etme olanağı da sunmaktadır, vb.

Kısacası, *enternasyonalizmin, uluslararası dayanışmanın sınırlarını* genişletmek önemlidir. Bir şekilde bu zaten yapılıyor. Avrupa komünistleri ve sosyalistleri aralarındaki çatlağı kapatmaya başlamışlardır. Lenin'in Birinci Dünya Savaşı'nı, sömürgeci politikaları, vb. onayladığı için sosyal demokrasiyi eleştirmesinden buyana çok şey değişmiştir ve onun eleştirisi de zamanında doğruydu. Şimdi ise, Sosyalist Enternasyonal enerjik bir şekilde barışı, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney diyaloglarını teşvik ediyor. Buna karşılık, yineliyorum, sosyalizmin otoriter modelinin kaldırılması da işçi sınıfı hareketinin iki büyük dalgasının birbirlerine daha yaklaşması için bir başka nedendir. Şimdi, onların sorunu eski cephelerini savunmakta değil, global tutum almaya girişmekte ve anakarasal ve evrensel insani sorunları çözmek için birlikte çalışmakta yatıyor. Herbirisi, bu çabaya özgün bir katkı yapabilir.

Avrupa Solu, karşılıklı bağımlılığın politik kültürü olmadan iş göremez. Mihail Gorbaçov'un haklı olarak belirttiği gibi, Fransız Devrimi ile Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi tarihsel sürecin karakterine ve bugünkü düşünce tarzına etki yapmışlardır; birincisi Batı Avrupa'nın, ikincisi de Doğu Avrupa'nın oluşumunu etkilemiştir. Bu iki önemli sol hareket arasındaki tarihsel bakımdan aşılmış ayrışmanın üstesinden gelinirken ortaya çıkan demokratik Avrupa düşüncesinin özü bu iki devrimin değerleri ve amaçları arasındaki diyalogdur. Euorokomünizm düşüncesi kuşkusuz böylesi bir bağlam içinde yitip gitmiyor, ama yine de onun, çeşitli ilerici güçlerin entellektüel özlemlerinin insanlık için bir gelecek sağlamak çabası içindeki sentezi olarak yeni, global düşünme tarzının temel ve ilkelerinin formülasyonuna katkısı küçümsenmemelidir. Eurokomünizm kimi komünist partilerin bu tür düşünmek ile, karşılıklı bağımlılık sanat ve kurallarını öğrenme tarzı çağına girerlerken taşıdıkları kalıtır.

Eurosol: Politik-Kültürel Bir Eksen

Solun yeni politik kültürü, yeni yeni ortaya çıkıyor ve işlenmesi gerekiyor. İlk elde, sosyalist ve sosyal demokrat partilerin yönetiminin daha ayrımlandırılmış bir değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bunun sınırlılıkları yukarda belirtilmiştir, ama bunlar farklı ülkelerde değişik ölçülerde kendilerini ortaya koymaktadırlar. Sosyalistlerin deneyi Güney Avrupa'da belki daha az başarılı oldu, çünkü yeterince uzun bir zaman erkte kalmadılar. Öte yandan, İskandinav ülkelerinde sosyal demokrat hükümet derin bir etki bıraktı. Örneğin İsveç Meidner Planı [(2)] olarak bilinen, işçilerin yönetime katılımı

(2) Bir sendikalist olan Rudolf Meidner işçilerin işletmelerde pay alması için fonlar kurulmasını önermişti. (Der. Notu)

yoluyla üretim ilişkilerin değiştirme, yani yalınkat bir sosyal devletten daha öte birşeyler kurma konusunda bir erek bile formüle etmiş bulunuyor. Sosyal demokrasi sosyalizm kurmamış olduğu için yalnızca bu nedenle, bu kazanımları gözardı etmek yanlış olur. "Reformizm" gibi ideolojik yaftaların gerçekliğin anlaşılmasına yardım edeceğini ve bizlerin henüz, hakiki sosyalizmin neye benzediğini baştan sona düşünmek ve görüntülemek durumunda olduğumuzu sanmıyorum.

Başka bir sorun gerçekliğin ideolojik değerlendirilmesinden çok, nesnel değerlendirilmesidir. Brejnev döneminde, Sovyet kentlerini caddelerindeki bayraklarda sosyalizmin çoktan kurulmuş olduğu ve komünist kuruculuğun önde bulunduğu ileri sürülüyordu. Şimdi perestroyka çarpıtılmış sosyalizm algılayışlarını parçalıyor ve uzun erimli reformları ve toplumun demokratikleştirilmesi yoluyla sosyalist ilkeler ileri sürmeye çalışıyor.

Yeri gelmişken, görevimizin bunun ötesinde olduğunu söylemeliyiz, çünkü emek ile sermaye arasındaki uzlaşmazlığın ürettiklerinden daha başka eşitsizlikler de, sözgelimi cinsiyetler arasındaki eşitsizlik söz konusudur. Ya da başka bir sorunu alalım: Bir zamanlar araba , bir anlamda, insanın bir kurtuluş simgesiydi, ama şimdi işler değişmiştir ve araba sahibi trafik sıkışıklığının, kirlenmiş havanın, vb. bir rehinesidir. Anlatmak istediğim şey, toplumsal ilerleme sorununun, bırakın 70 yıl öncesini, 20-30 yıl öncesinde düşünüldüğünden çok daha zor olduğunun kanıtlanmış olduğudur. Bilimsel ve teknolojik ilerleme tüketim modellerini devrimcileştirmiş, ama aynı zamanda da, insanlar için yeni özgürsüzlük biçimleri yaratmıştır. Üstelik, yaşamın niteliğindeki iyileştirmeler belli bir noktada kendi karşıtlarına -çevrenin bozulması ve yaşamın kendisine yönelik tehditler- dönmüşlerdir.

Başka bir deyişle, sol güçlerin dosdoğru ve yenileştirici bir şekilde, karşı karşıya geldiği *yeni çelişkiler* ortaya çıkmıştır; onlar tüm kapıları bir yana atmakta ve bu çelişkileri karşılıklı bağımlı bir dünya, görüş çoğulculuğu ve mutabakat arayışı açısından ele almaktadırlar. Zamanımızın bu istemi karşılanmalıdır. Teknolojiler geliştirmeyi ya da ekonomik altyapılar modernleştirmeyi durduramayız, çünkü bu, global sorunlar karşısında dayanamamak anlamına gelir. Gelişme bölük-pörçük düşünme, romantik bilimcilik ya da ekofundemantalizm yoluyla değil, demokratik karar-alma ve yükümlülükler, ortak insani çıkarlar ve insancıl dürtüler ve ahlak temelinde götürülmelidir.

Demokrasi, yetkinlik ve sorumluk uygarlığın olağanüstü kazanımlarını insanların hizmetine sunabilir. Eurosol altarnatif bir politikaya gerek duyuyor; Avrupa'nın hangi yarısında ve hangi toplumsal ve ekonomik gelişme düzeyinde olursa olsun, herbir ülkenin normal ilerlemesi açısından zorunlu olan insani etkeni canlandırmak üzere, çevre güvenliğini dikkate alarak, üretimin daha ileri kesimlerinin ve hizmet sanayilerinin yenilenmesine izin verecek alternatif bir politikaya gerek duyuyor.

Böylesi bir politika, birincil olarak, sivil hak ve özgürlüklerin genişletilmesiyle devlet kurumlarını dönüştürmeyi amaçlayan bir reformlar stratejisini öngörmektedir; bu ise, bir yandan, kamu ve özel sektördeki toplumsal enerjileri serbest bırakacak ve öte yandan da, onun yönetsel işlevleri pahasına ekoloji karşısındaki sorumluluğunu artıra-

rak, devletin toplumsal yaşamdaki rolünü değiştirecektir. Karşılıklı bağımlılık "yasası"nın artan etkisi ve yeni teknolojik sürecin neden olduğu sorunların (örneğin, artan işsizlik) doğması da sosyal devlet için yeni bir rol gerektiriyor.

Bir devletin hukuk gücüne daha sıkı bir şekilde dayanma gereği de buradan çıkıyor; bu her işçiyi, bir anlamda üretimin efendisi yapacaktır, modernleşme düşüncelerinin bir kaynağı da budur, vb. Birçok böyle düşünce vardır ve bunların çok azı dikkate değerdir. Daha geniş demokrasi bunların en iyi ve en yenilikçi olanlarını seçmeye ve gerçekliği çevirmeye yardım edecektir. *Çalışmanın karakterini değiştirme* amacıyla, işçinin üretimin sürdürülmesine katılımını genişletmek ve güçlendirmek için, çalışma saatlerini düşürmek ve insanları gönüllü etkinliklere çekebilmek gerekiyor; bunlar genç erkek ve kadınlara giderek artan bir çağrı yapmakta ve toplumun ahlaksal yenilenmesi yönünde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Yerel yönetimin egemenliğini yeniden kurarak ve ona daha geniş yetkiler vererek de aynı amaca hizmet edilecektir; Eurosol onun çalışmalarına belirleyici bir katkı yapabilirdi.

Eurosol, kadınların politikaya ve temsili sistemin kurumlarına daha geniş katılımı yoluyla toplumun modernleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi için şimdi etkin bir kampanya yürüten kadın hareketine de dayanabilirdi. Bu artan ivme yeni tip bir politikaya; insan etkenini (aile için endişelenmek) gerektiren ve bu yüzden de şimdiki politik gerçekliklere bir alternatif sunan yeni tip bir politikaya işaret etmektedir.

Bu yukardakiler Eurosol gündeminin kısa bir taslağını, tek tek ülkelerdeki somut durumlara, özgül gelişmelere, vb. bağlı olarak tamamlanabilecek bir taslağı temsil ediyor. Asıl iş, Eurosol doktirininin reel içerikle doldurulmasıdır. Ne var ki, komünist partiler için özellikle de büyük, geniş tabanlı olanlar için gereksinim, bu süreçte tartışmaya sokulmaktadır. Onlar olmaksızın, Eurosol'un paleti kuşkusuz soluk kalacaktır ve bir dizi ülkedeki politika ışıltılarını yitirecektir. Ben soruyu farklı bir şekilde çerçevelendireceğim: Yeni Avrupa ve dünya gerçekliklerini karşılamak durumundaysa, çağdaş bir komünist partinin imgesi ne olmalıdır? Sanırım ki *reform zihniyetli olmalı ve demokr.ik bir sosyalizm persfektifini ve Avrupa için demokratik bir Avrupa alternatifini sa. ınmalıdır. Aynı zamanda da kitlesel bir parti olmalıdır,* çünkü toplum ve politika ge.tikçe daha da karmaşık olmaktadırlar. Bireysel ve kollektif çıkarlar ve tek tek katman ve grupların çıkarları daha çeşitli ve oynak duruma gelmektedir ve bunlar, ancak bir kitle partisiyle, hem şimdi, hem de gelecek için insancıl ülküler ve değişim çabasını payalşan yüzbinlerce farklı kişiliğin bir partisiyle dile getirilebilir. Bu yüzden gerek duyduğumuz şey, büyük toplumsal beklentilerin bir partisidir, çok görkemli değişikliklerin bir partisidir. Ama güçlü reformizmin yanısıra, geleneksel reformizme de, demokrasiye ve yenilenmeye açıklık lehine, eski dar devrimcilik anlayışından da sakınacak bir partidir. Belki de başka bir ilerleme formüllü budur.

(Çeviren : C.A. KANAT)

DOĞU AVRUPA'DAKİ KOMÜNİST PARTİLER: ÇÖKÜŞ MÜ, YENİDEN DOĞUŞ MU?

Liliya ŞEVTSOVA
Tarih Bilimleri Doktor Adayı

"Bitti artık!" Farklı politik görüşlere sahip pekçok insanın, komşu ülkelerdeki komünist partilerle ilgili gelişmelere tepkisi genellikle böyle.

Yakında tüm komşu ülkelerde serbest seçimler yapılacak. Sonuçta komünist partilerin yönetici konumlarını koruyamayacakları artık belli olmuş durumda. Geçen yıl Polonya'da yapılan seçimler, bu yolda bir sinyal olmuştu. Gelişmelerin şu dramatik yanını belirtelim: Yenilgiye uğrayanlar, partinin reformcu kesimiydi. Bunlar, miadını çoktan doldurmuş şemaları ilk kez parçalayabilmiş, kişisel ve dar-partisel çıkarları aşmasını becerebilmiş ve karşıtlarıyla görüşme masasına oturmuş insanlardı. Ama bu adımları atmaya öylesine geç karar vermişlerdi ki!

Komünistlerin veya onların devamcılarının, ana güç değil, yalnızca bir katılımcı oldukları koalisyon tipi erk sistemlerinin gündeme gelmekte olduğu artık giderek netleşmektedir. Hatta kimi komünist partilerin gerekli oyu toplayamaması ve hükümete giremeyerek muhalefette kalması da olasıdır.

Daha düne kadar etkili durumda olan örgütlerin böylesine hızlı biçimde düşüş içine girmelerinin nedeni nedir? Acaba suç liderlerde ya da parti aparatlarında mıdır? Yoksa parti yapısının yeterince mükemmelleştirilmemesinde midir? Belki de sorun, bu partilerin kendilerini yenileyememesinden ibarettir.

Hayır hayır! Sorunu böyle göstermek için sayısız girişimde bulunuldu. Ama sorun bunlara indirgenemedi.

Şu acımasız sonucu çıkarmak zorundayız: Bütün sorunların kaynağı, tarikatlar örnek alınarak oluşturulmuş olan parti modelinin kendisidir.

Parti, artık çeşitli biçimlerde niteleniyor: Aparat partisi, etatist (devletçi) parti, administratif (yönetsel) parti, otoriter parti, vb. Partinin etkinlik ilkeleri, merkeziyetçi yapısı ve nihayet, devletin bütün gücü kullanılarak pekiştirilmiş olan mutlak iktidar teke-

li... Tüm t ınlar demokrasinin, çoğulculuğun, meta ekonomisinin gereksinimlerine yanıt veremiyor. Böylesi bir parti reforme de edilemiyor.

Yeni tipte bir sol partinin yaratılması zorunludur: İşte Doğu Avrupa'da sıra neferlerinden parti yöneticilerine kadar pekçok komünistin vardığı sonuç budur.

Ne yazık ki, bu gerçek büyük bir gecikmeyle kitlelerin komünistlerden yüz çevirdiği koşullarda kavranmıştır. Berlin'de, Prag'da ve Budapeşte'deki devrimci gelişmelerden sonra bile, ufak-tefek değişikliklerle durumu idare etmeye çalıştılar. Yaptıkları olağanüstü kongreler de pek fazla birşey değiştirmedi. Bir türlü radikal değişimlere gidemediler.

İnsanın aklına sürekli olarak şu soru takılıyor: Neden böyle oldu? Olmak ya da olmamak sorunu gündemdeyken, böylesine yavaş ve hantal kalınmasının nedeni nedir?

Herhalde bu sorunun yanıtında herşey birbirine karışıyor: Mücadele yeteneğini yitirmiş, ama etkili konumunu koruyan eski "parti betonu" ve onun ataletinin gücü, fikirsel belirsizlik ve şaşkınlık, geçmişle ilgili suçlar, toplumda yalıtlanmışlığın giderek güçlenm(,i...

Ne o ırsa olsun, son birkaç ay, komünistler için "kaçırılmış fırsatlar dönemi" olmuştur. Ş imdi bunu kendileri de ifade ediyorlar. Ama bu arada muhalefet puan almayı başarmış.ır. Pekçok komünist bugün şöyle demektedir: "Oldukça geç kaldık. Geçmişten, çok daha önce sıyrılmak ve yeni bir parti kurmak gerekirdi. Biz bunu, ancak insanların bize olan inançlarını tümüyle yitirdikleri zaman yapabildik."

Eski yöneticilerin gerçek yüzlerinin ve yaşam tarzlarının ortaya serilmesi son darbeyi vurmuştur. Gerçi sıradan yurttaşlar kimi şeyleri biliyorlardı. Ama erk çevrelerindeki yolsuzlukların ve çürümenin gerçek tablosu, zengin bir düş gücünün bile kolay kolay altından kalkamayacağı bir görüntü yaratmıştır: Adam satın almalar, sınırsız zenginleşme tutkusu, İsviçre bankalarındaki dev hesaplar, Bizansvari bir görkem ortamının oluşturulması, pekçok suç ortağının ve şakşakçının devlet kasasından beslenmesi, yarıfeodal aile kabileleri, özel köle birlikleri, ülke çapında onbinlerce muhbir...

Evet, bugün hem eski sol partiler, hem de yeni kurulanlar çok zor koşullarla karşı karşıyadır.

* * *

Yine de bir yeniden doğuş umudu var mıdır? Gerçi tarihin sarkacı şimdi sağa doğru kaymıştır. Yalnızca "komünist parti" değil, "sosyalizm" sözcüğü bile kitlesel bilinçte itici l ir etki yaratmaktadır. Ama dünya deneyimi bize, toplumların alternatifsiz gelişemeye eğini öğretiyor. Solcu doğmatikler gibi, sağcı güçlerin erk tekeli de acıklı sonuçla ı yol açacaktır. Lech Walesa bir ara şöyle bir şey söylemişti: "Toplum iki ayağının ü; ırinde durmalıdır; sağ ve sol ayağının." Bilgece bir sözdür bu. Bununla birlikte, gele ek sol güçlerindir. Gerçekten demokratik bir örgüt kurmasını, eşitlik ve sosyal adalet iı.calleriyle, sağlıklı bir girişimciliği, pazar ekonomisi değerlerini birleştirmesini becerecek olan sol güçlerin...

Ancak şu anda, sol güçler kendilerine yeni bir çehre aramak gibi zorlu bir süreç yaşamaktadır. Yeni tipten sosyalist parti nasıl olacaktır? Şimdiye dek ortaya çıkmış olan eğilimlere bir göz atalım.

Yeni partilerin çoğunluğu, çoğulculuğa ve geniş bir demokrasiye geçmeyi amaç ediniyor. Bu partilerdeki çeşitli kulüplerin, akımların, hareketlerin ve platformların varlığı legalleşiyor; bunların en ileri gelenlerinin temsilcileri partilerin üst organlarına seçiliyor. Pekçok parti, miadını doldurmuş demokratik merkeziyetçilik ilkesinden resmen vazgeçtiklerini açıkladı ve demokratik birlik ya da konsensus (mutabakat) temelinde faaliyet yürütmeye başladı. Artık bu partilerde kararlar, basit bir çoğunluk hesa-

bıyla değil, azınlığın görüşü dikkate alınarak, uzlaşma yoluyla belirlenecektir. Söz konusu partilerde, askeri karargahlardan çok, Avrupa parlamentolarına benzeyen yeni parti üst organları kuruldu. Parti-içi yatay yapılar gelişmeye başladı. Partiler, devletten ayrılıyor ve dolayısıyla her türlü yönetsel ve ekonomik destekten yoksun kalıyor. Artık kendi kazançlarını kendileri elde etmek durumundalar. Ki ,yalnızca bu durum bile, onların ellerindeki aparatların büyük bölümünün (yüzde 50, bazılarında ise yüzde 70-75 oranında) daraltılmasını, toplumsal faaliyetlere dayanılmasını zorunlu kılıyor. İşletmelerdeki, ordudaki ve içişleri bakanlığındaki parti örgütleri dağıtılıyor.

* * *

Sol hareketin, sosyal demokrat ve komünist olarak ikiye ayrılmışlığı oldukça belirgin biçimde gözler önündedir. Hangisi daha büyük bir perspektife sahiptir? Açık söyleyelim, sivil, çoğulcu topluma sosyal demokratlar daha uygun düşmektedir. Ancak Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda böyle bir sivil, çoğulcu toplumun yaratılmasına daha yeni başlandı. Bunun yanısıra, sosyal demokratların kendi sosyal tabanlarını oluşturmaları da gerekiyor; şimdiki sosyal tabanları oldukça belirsizdir. Komünist harekete gelince o, işçi hareketinin bir kesimi ve yaşlı kuşaktan insanlar üzerinde belirli bir etkiye sahiptir. Ancak, geleneksel yapıdaki komünist örgütlerin aydınları, gençliği ve işçilerin öncü kesimlerini kendine çekmesi artık çok zordur.

Zaman içinde herşey yerli yerine oturacaktır. İki-üç yıl içinde kimi ülkelerde solcu güçlerin etkinlikleri açısından daha elverişli koşulların ortaya çıkacağını söylemek için gerekli dayanaklar vardır. Çünkü, bu ülkeler piyasa ekonomisine geçmektedir. Zaman gelecek, eşitlik, adalet ideallerini savunan partilere duyulan gereksinim artacaktır. Ancak tam da o sırada, sol güçlerin önünde yeni bir tehlike belirecektir: Kitlelerin yalnızca hoşnutsuz kesimlerinin sözcüsü, popülist eğilimlerin temsilcisi durumuna düşmek tehlikesi.

Biz şimdilik şu konu üzerinde kafa yoralım: Doğu Avrupa'dan almamız gereken ders nedir? Konuyu iyimser biçimde noktalamak ne kadar güzel olurdu. Ama kafa kurcalayan kimi görüşler buna izin vermemektedir. SBKP Merkez Komitesi'nin geçenlerde (Şubat ayı başında -**Der.notu**) yaptığı Plenum, partiden çoktan beri beklenen ileri adımı atmıştır. Ama kaçan treni yakalamak için ne denli geç çaba gösteriyoruz! Komşularımızdan daha fazla gecikmiş olduğumuz ortadadır. Ayrıca, çoğulculukla ilgili becerilerden yoksun bir toplumda komünist partinin otoritesinin azalması politik bir boşluk yaratmaktadır. Anarşi, küçük grupların uzlaşmaz kavgası veya popülist ve milliyetçi güçlerin herşeyi silip süpürmeye hazır kör baskısı bu boşluğu doldurabilir. Bunu neyin izleyebileceği ise herkesin malumudur: Ya yıkım, ya da -belki daha şimdiden saatini beklemekte olan- güçlü ve baskıcı bir erkin başa gelmesi. Bu ise, demokrasi umutlarının kırılması anlamına gelecektir. İşte bu nedenle, SBKP'nin radikal tarzda reforme edilmesi (aslında artık "reform" sözcüğü bile yeterli gelmemektedir), yeni tipte sol bir partinin veya partilerin kurulması, ülkemizde ortaya çıkabilecek toplumsal sarsıntılara karşı bir güvence olabilir ki, bizde ortaya çıkabilecek olası toplumsal sarsıntıların yanında, Romanya olayları bile hafif bir macera gibi kalabilir. Toplumda bu gerçek artık kavranıyor. Ama, bu arada zaman da ilerlemeye devam ediyor. Acaba başarabilecek miyiz?...

Sovyet Moscow News (Moskova Haberleri) gazetesinin 18 Şubat 1990 arihli [illegible] türkçeleştirilmiştir.

Çeviren:Akgün ŞENLER

SOSYAL DEMOKRASİYE DOĞRU BİR KAYMADAN KORKMALI MIYIZ?

Boris ORLOV
(Tarih Doktoru)

Uluslararası sosyal demokrasi tarafından biriktirilmiş olan zengin deneyimi ülkemiz benimsemeli midir? Daha önce düşünülmesi bile güç olan bu soru politik konular üstüne günümüzün tartışmalarında ortaya çıktı ve hemen bunu, "sosyal demokrat konumlara kaymaya" karşı uyarılar izledi.

Tartışmaya çeşitli toplumsal güçler katılmaktadır ve söz konusu sorun hiç de akademik bir konu olmadığı için, bu çok iyi anlaşılabilir. Bu, neredeyse stratejik bir konudur.

İlk bakışta, uzun süredir sosyal demokrat partiler tarafından yönetilen ülkelerde sosyal demokrasinin olumlu puanları açıktır. Emekçilerin yaşam düzeyi ve sosyal güvenliği kuşkusuz artmıştır. Ancak, bu yadsınmaz olgu sosyal demokrasiye doğru kaymanın karşıtlarına ikna edici görünmüyor. Bunların herşeyden çok ilgilendikleri şey kanımca, "ilkelere" bağlılıktır.

Sosyal demokrasiye doğru kaymanın karşıtları kapitalizme, özel mülkiyete ve insanın insan tarafından sömürüsüne geri dönüşten korkuyorlar. Şöyle akıl yürütüyorlar: Diğer ülkelerdeki işçilerin Sovyet işçilerinden daha iyi yaşadıkları önemli değil, onlar kapitalistler için "didiniyor", oysa Sovyetler Birliği'nde insanlar "kendileri için" çalışıyor.

Sosyal demokratlaşmaya bu denli şiddetle kim ve neden karşı çıkıyor? Dünüşebildiğim üç ana karşıt grup var: Birinci grup yönetim, bölüşüm, denetim ve cezalandırma mekanizmasında çalışan yetkililerden oluşuyor. Çeşitli kademelerdeki bu yetkililer tarafından işletilen devletçi ekonomi bunlara göre gerçek sosyalizm anlamına geliyor.

İkinci grubu, mevcut mekanizmaya uyum sağlayan "taban" oluşturuyor. Bunlar için düşük bir düzeyde olsa bile, garanti altına alınmış toplumsal güvenlik en önemli şey. Böylesi bir sistem altında kendilerini çok fazla zorlamaları gerekmiyor ve bu da onlara çok uygun geliyor.

Üçüncü grup, "reel sosyalizm"in bölüşümcü ütopyasını iman gibi algılayanları içeriyor.

Sovyet deneyimini çözümleyen sosyal demokratlar, demokrasinin olmadığı bir ülkede üretimin topyekün toplumsallaştırılmasının, parti ve devlet bürokrasisi tarafından otokratik bir biçimde yönetilen ekonominin devletleştirilmesine yol açtığı sonucunu çıkarmışlardır. Sonuç olarak insan "klasik" kapitalizmde olduğundan bile daha fazla yabancılaştırılmaktır. Aynı zamanda, Batı'da sendikaların ve partilerin işverenlerden yalnızca birkaç ödün koparmakla kalmadıkları da ortaya çıktı. Sosyal demokrasinin bu politikasının sonuç alıcı olduğu kanıtlanmıştır.

Mülkiyet Ödevler Getiriyor

Peki sömürüye ne demeli? Sosyal demokrasiye doğru kaymaya karşı ana tez olarak bu kullanılıyor. "Sömürü" sözcüğünün sosyal demokrasinin politik ekonomi sözlüğünden neredeyse kaybolmuş olduğunu, bir süre önce şaşkınlıkla farketmiştim. Yakınlarda ise,sol eğilimli bir Batı Alman sosyal demokrat kuramcının bir yapıtında, sömürünün demagojiyle yüklü bir kavram olduğuna ilişkin bir söylemle karşılaştım.

Batı'da insanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kayboldu mu? Geçmişte bazı ekonomistlerimiz "sömürü" oranı" nı bile hesaplayabiliyordu. Ancak bütün bunların saçma olduğu ortaya çıktı. Kârın oluşumunda o denli çok etken devreye giriyor ki; ücretli işçiler tarafından, işgücünün değerinden fazla olarak yaratılan mal değerinin hangi bölümünün kapitalistler tarafından sahiplenildiğini belirlemek olanaksız değilse, bile son derece zordur. Ben sömürünün niteliği üstüne tartışmaların bizi spekülasyonlar labirentine soktuğuna giderek daha fazla ikna oldum. Ya bunları bırakmak ya da sağduyuyu rehber edinmek gerekiyor.

Sağduyu rehber alındığında geçtiğimiz onyıllar boyunca Batı ülkelerinde bir iş ilişkileri sisteminin oturtulduğunu göreceğiz. Bu sistem işçilerin ve işverenlerin haklarını kesin bir biçimde düzenliyor ve Marks tarafından, "vahşi kapitalizm" zamanında sömürü olarak adlandırılan şeyi fiilen dışlıyor. Bu kurallardan herhangi bir sapma suç sayılıyor. Böylesi bir sistemin titizlikle tasarlanmasında başlıca onur sahibi, kural olarak sosyal demokrat eğilimli partilerle işbirliği içinde hareket eden sendikalardır.Bu yetkin olmaktan açıkca uzak bulunmakla birlikte, iş ilişkilerinin gerçekten insancıllaştırılması demektir.

Tartışmalardaki bir diğer "nâzik konu" mülkiyettir. Sosyal Demokratlar mülkiyetin her insanın dokunulmaz hakkı olduğuna inanıyor. Kişi aynı zamanda ortak da olabilir. Örneğin bir kooperatif üyesi, şu ya da bu işletmenin hissedarı ya da onun üretim değerlerin ortağı olabilir. Farklı mülkiyet biçimleri bulunmaktadır, yani sendikalar gibi yığınsal kamu kuruluşlarına ait kolektif ya da kamu mülkiyeti ile devlet mülkıyeti var.

Batı'nın bireylerin ve özellikle, büyük mülk sahiplerinin egemenliğinde bir toplum olarak tasarlanması yüzyılımızın başında da kaba bir basitleştirme idi, bugün ise daha fazla böyledir.

Kendiliğinden açık olan bu gerçeği yinelemek garip. Ancak özel mülkiyet yasallaştırıldığı zaman ekonomik erki mafyanın ele geçirebileceği yolunda uyarılar işittiğinizde şaşırmaktan başka yapacak birşey kalmıyor. Özel mülkiyet ilkesini ilan ederken sosyal demokratlar buna sınırlar koyuyorlar. Almanya Sosyal Demokrat Partisi tarafından 1959'da onaylanan Godesberg programı, üretim araçlarında özel mülkiyetin toplumsal adalete engel olmayacak bir ölçüde teşvik edilmesi gerektiğini söylüyor. Bu arada, aynı düşünce değişik bir biçimde olmakla birlikte, Federal Alman Cumhuriyeti'nin ana-yasasında da bulunabilir. Orada, mülkiyetin ödevler getirdiği söyleniyor.

Rekabet ile Mafya Karşı Karşıya

Sosyal demokratlar ilkeler ilan etmenin yeterli olmadığının farkındalar. Bunları uygulamaya sokmak da zorunlu. Sosyal demokratlar tekelleşme eğilimini, sermayenin yoğunlaşmasını, bunun politik erk üstünde etkide bulunma çabalarını biliyor ve bu konuyu etkin bir biçimde tartışıyorlar. Yerli mafyanın ekonomik erki ele geçirmesine engel olmak için, örneğin Almanya Sosyal Demokrat Partisi tarafından ne gibi önlemler öngörülüyor? Bu parti, rekabet mekanizmasını düzenleyen ve böylece tekelleşmeyi engelleyen daha katı yasalar çıkarılmasını savunuyor.

Büyük iş çevrelerinin erke egemen olması güçlü sendikalar tarafından da sınırlandırılmak durumunda. En fazla açıklık ekonomik erkin politik erke dönüşmesine karşı koymanın bir diğer yolu. Bu, temel bir kamu denetimi yöntemi. Sosyal demokratlar erk yoğunlaşmasının işletme tiplerinde çeşitlilik ile engellendiğine inanıyorlar. Bu nedenle de sanayide, el sanatlarında, ticaret ve kamu hizmetlerinde küçük ve orta işletmeciliği teşvik ediyorlar.

Özel girişimciliği teşvik etmekle birlikte, ASDP ekonomideki kamu sektörünü de savunuyor. Devlet ve kamu mülkiyetindeki işletmeler gereklidir. Bunlar yalnızca kârı rehber edinmeyerek, çoğu kez halkın istemlerini özel sektörden daha iyi karşılayabilirler.

Dolayısıyla, eskiden "kapitalizmin köpek balıkları" olarak adlandırılan Batı Alman kapitalist mafyasının istediğini yapabildiği yolundaki algılama, karma ekonomi koşullarında oldukça ilkel bir basitleştirme olmaktadır. Piyasanın kurnaz satıcıların birbirlerini ve hep birlikte tüketiciyi kazıklamaya çalıştıkları bir yer olduğu yolundaki yaygın sanı da ilkeldir. Piyasada farklı mülkiyet biçimlerinin temsilcileri karşılaşır. Bunlar, Sovyet ekonomi yöneticilerince katı bir biçimde savunulan bir ilke olan bölüşüm temelinde değil, piyasa ilişkileri mekanizması tarafından belirlenen değer temelinde ilişki içine girerler.

Batı Almanya sosyal demokratlarının görüşüne göre; demokratik bir sistemde piyasa ve rekabet kaçınılmazdır. Piyasa olağanüstü çeşitlilikteki ekonomik çözümleri etkin bir biçimde eşgüdümlerken, rekabet tüketiciye yarar ve ona mallar arasında geniş bir

tercih olanağı sağlar.

Sosyal demokratlar piyasayı idealize etmeyerek, onun gölgeli yönlerini de görüyorlar. Piyasanın kendi başına tam istihdamı sağlayamadığını adaletli bir bölüşüm gerçekleştiremediğini ya da çevreyi koruyamadığını biliyorlar. Onun toplumsal gelişim eğilimini belirlememesi gerektiğini de biliyorlar.

Sosyal demokratlar programlarının ancak seçimleri kazanıp, iktidar partisi olurlarsa uygulanabileceğinin farkındalar. Seçmen desteğini kazanmak için etkin bir biçimde çalışıyor ve pek çok ülkede sosyal demokratlar erke geliyor. Ancak, çoğulcu demokrasi koşullarında hiçbir parti hükümet olmak için süresiz yetki elde edemez. Uzun ve başarılı bir hükümet döneminden sonra İsveç sosyal demokratları, halkın düşüncesini hesaba katmadan nükleer enerji geliştirmeye ağırlık verince seçimi kaybettiler ve muhalefet partisi oldular. Sonraki altı yılda İsveç sosyal demokratları programlarını gözden geçirdiler. Şu anda yine baştalar.

Emekçilerin ülkesinde, kendilerini seçimlerde diğer partiler ve örgütlerle yarışma olanağından mahrum edenler güçlerinden, programlarından ve stratejilerinden emin değildirler. Sosyalist demokrasinin özgül niteliği hakkındaki söylemle üstü örtülmüş böylesi zayıflık er ya da geç ortaya çıkar. Bu bağlamda, Doğu Avrupa'daki olaylara daha yakından bakmaya değer...

Sosyal Demokrasiye Doğru Kayma mı?

Emekçi haklarının aşırı gayretkeş savunucularına, kimi sosyalist ülkelerde, işletmelerde ustabaşıları seçiminin uygulamaya sokulup sokulmaması üstüne bir tartışmanın boy göstermesinden çok önce, ekonomik demokrasi projeleri çizenlerin sosyal demokratlar olduğunu anımsatmak yararlı olacaktır. Sosyal demokratlar ekonomik demokrasinin, işletme yönetimine ücretlilerin ve onların sendikalarının ekonomik ve sosyal kararların alınmasına eşit olarak katılımını gerektirdiğine inanıyorlar.

Sosyal demokratlaşma konusunda durum bu merkezdedir. Bir süre önce başka eğilimlerdeki partilerin de bu politikayı benimsediği işaret edilmeye değer. Bunlar işçiler ve işverenler arasında sözleşmeli ilişkiler kurulmasını, ekonominin devlet tarafından düzenlenmesini ve vergi ödenekleri pahasına toplumsal gereksinimler için daha fazla devlet harcamalarında bulunulmasını kabul ettiler.

Bu gelişme sosyal demokrasinin güçlü geleneklere sahip olduğu Batı Avrupa'da, büyük bir sosyal demokrat partinin hiçbir zaman var olmadığı ABD'de ve sosyal demokrat eğilimli iki partinin bile olduğu ancak bunların hiç ülkeyi yönetmediği Japonya'da gözlemlendi. Bütün bu ülkelerde (gerçi değişik ölçülerde) demokratikleşme ile birlikte izlenen sosyal politika yaklaşık olarak aynıdır. Batı Alman siyasal bilimci Ralf Dahrendorf bir "sosyal demokrat mutabakat" fenomeninden sözetti.

SBKP sınıfsal öncelikler yerine evrensel değerlere ağırlık verince, o da politikasını sosyal demokrat gelişmeye doğru kaydırmış oldu. Bu, 20. yüzyılda insanlığa azap çektiren bütün kanlı çatışmalara, totaliter rejimlere ve nükleer felaketlere karşın, dünya-

toplumu içinde hümanist potansiyelin gelişmeye devam ettiğini gösteren,umut verici bir değişikliktir.

Bu bağlamda, ben sosyal demokrasiye doğru kayma konusunda değil, Sovyetler Birliği'nin bunu benimseyebilme yeteneği konusunda kaygılıyım. Çünkü sosyal demokratlaşma günlük yaşamda olduğu kadar politik ve ekonomik alanlarda daha yüksek standartların işaretidir. Buyruklara göre yaşamaya alışmış olanlara sosyal demokrasiyi özümsemek zor geliyor -tıpkı bilgisayarlar yerine abaküsler (hesap tahtaları) kullanmayı yeğleyenlerin, bırakalım yüksek matematiği, cebirden anlamasının bile zor olması gibi...

(Çeviren : **Saadettin Yumuşak**)

BİRLİĞİN ALTERNATİFİ YOKTUR; YA BİRLİK YA KAOS

Veysi SARISÖZEN

Yazılı tarih insanın ilk konuştuğu günden çağlar sonra başladı.

Tartışma kültürümüzdeki, aslında pek de yavaş sayılmayacak gelişme süreci, şaşırtıcı şekilde insanoğlunun evrim çizgisindeki aşamaları izliyor.

Homomarksistyanus da diyebileceğimiz kendi cinsimizin karşılıklı konuşma pratiği ileri aşamalara ulaştı. Her şeyden önce ayrı türden ağaçlardan toprağa ayak basan iki ayrı marksistin, ilk buluşmada karşılıklı bakışması ve ansızın kızarak birbirine saldırması aşaması, neyse ki, geride kaldı. Şimdi onlar karşılıklı konuşuyor ve pekala anlaşıyorlar. Öyle ki, alelade bir homosapiens hayretler içinde kalıyor ve bize bakarak "bunlar konuşuyor" diye mırıldanıyor.

Gerçi hâlâ kimileri "hugh" diyorsa da, konuşma pratiğimize her geçen gün derinleşen, bir uygar tartışma kültürünün damgasını vurduğundan şüphe edilemez. Kuruçeşme soluna mensup marksistler arasında ciddi ve samimi dostluklar oluşuyor. Bu son derecede önemli gelişme, marksist birliğin sosyopsikolojik mekanizmasını giderek kavradığımızın en sevindirici işaretidir.

Fakat yazı dili için aynı sonuca varmak öyle kolay değil. İnsanlığın evrim aşamalarına ayak uydurduğumuz için olacak, karşılıklı konuşurken dilimizi tutabiliyorsak da, yazarken kalemimize şimdilik tam egemen olamıyoruz. Bizim yerimize "taktik yoldaş" yazıyor.

Kuruçeşme Solu'na mensup sayısız derginin, broşürün, Kuruçeşme tartışma [illegible]naklarının bende bıraktığı izlenim budur.

O nedenle ben, birlik meselesi hakkında yazarken kendimi konuştuğum gibi yazmaya zorlayacağım. Böyle yapmaya zorlayacağım, çünkü tersi durumda, geçmişteki bir dizi yazımın da kanıtladığı gibi, ben de tıpatıp benzediğim diğer arkadaşlar gibi yazardım. Örneğin böyle yapsaydım, bazı arkadaşların yeryüzünde TBKP olmasaydı ("ah nerede o günler" diye birilerinin yazmaya hazırlandığını hissediyorum) kendilerini nasıl tarif edeceklerini mutlaka sorardım. Daha da ileri giderdim: Mavnaya kerterizle yön vermenin mümkün olabileceğini; Kuruçeşme sularında yönünü TBKP'den iki mil sola çevirerek menzile ulaşmanın, diyelim ki, bir ya da iki mil TBKP mavnasının sol açıklarında seyreden üç dört diğer mavnayla birliğe varmanın pratik bir politika olabileceğini; buna mukabil, çağın fırtınalı, ters akıntılı ve ufukta karaya rastlanmayan sularına çıkıldığında kerterizle yön tutturmanın artık rota bilimine sığmayacağını, esasen bu sulara mavnayla açılmanın tamamen imkânsız olacağını eklemekten kendimi alamazdım. İrademin dışında, kalemim şu sonucu kendi partimle de, Kuruçeşme Soluyla da başımı derde sokacak şekilde kâğıda dökerdi: TBKP ve Kuruçeşme Solu da içinde marksist hareketin bütün mavnalarının toplamı, hepsi de klavuz tipi olduğu için, olsa olsa açık denize elverişli bir geminin ancak kaptan köşküne yeterdi. Oysa, Türkiye'ye milyonların gücüyle inşa edilecek koca bir transatlantik gereklidir.

Peki ama, derdim en nihayetinde, milyonların gücüyle inşa edilecek tekneye TBKP'yi ya da bir başkasını sokmamak kimin haddinedir?

Böyle yazardım.

Tufan patlayacaksa, Nuh peygamber akla gelmeli. Az sonra herkesin, herkese ihtiyacı olacak...

I

Kuruçeşme Solu'nun girişimi, Türkiye marksist hareketinin son çeyrek yüzyılda yarattığı en anlamlı, en isabetli başlıca adımlardan birisidir. Tam zamanında atılmıştır: Çünkü Kuruçeşme'den bir adım sonra, dünya komünist hareketi, tarihinin gördüğü en ağır krizin beklenmedik hızda gelişen yıkıcı sonuçlarıyla yüzyüze gelmiştir. Kuruçeşme o nedenle bir umut olmuştur; onun başarısı, yalnız Türkiye sınırlarına kapanıp kalmayacak, fakat uluslararası komünist harekete, eğer biz bu girişimi devam ettirebilirsek, sanılandan da büyük bir katkı yapacaktır. Tek soru yeter: Dünyanın neresinde "goşist", "ekstremist", "sosyoideolojik provakatör", "antiproleter" diye lânetlenen akımlarla, "revizyonist", "uzlaşmacı", "sosyal faşist", "küçük burjuva" diye lânetlenen akımlar bir araya gelebilmiştir?

Ne yazık ki şimdilik, Devrimci-Yol ve öteki hareketlerin yokluğu nedeniyle eksikli olan bu tablo, 1960 ortalarında siyasal hayata gözlerini açan ve bugün gerisinde şaşırtıcı zenginlikte bir deneyim biriktiren kuşağın ve ardıllarının henüz sallantılı ve sonu belirsiz de olsa, tüm solu etkileyen ürünüdür ve herhalde, hareketimizin "büyük başlangıcı" olsa gerektir.

Her "büyük başlangıç" gibi, bizim bu büyük başlangımız da, adı üstünde başlangıç olduğu için, vereceği sonuçtan habersiz atılan ve günlük çalışmaların rutini, sıradanlığı, bıkkınlık verici çatışmaları, umut kırıcı talihsiz gelişmeleri ile bir dizi belli belirsiz adımlar-

dan oluşuyor. Hatta bu adımlar, çoğu kere onu atanların ilk niyetlerinden bile bağımsız bir yönde gelişiyor. Bu karmaşıklıktan dolayıdır ki, insan yaşarken, okuduğunda kendisinin de şaşıracağı, bir tarih yazdığını kavrayamıyor.

Tarih şakacı bir aksakaldır; her uyandığında "bugün bir tarihi adım atayım" diye çoğu zaman köşedeki bakkaldan gazete almakla yetineni başlangıçta ciddiye alır görünürse de, ilk fırsatta böylelerine kötü oyunlar oynar. Ama büyük hadiselerin kahramanlarına, çoğu zaman onlar yarattıkları eserin değerinden habersiz, kendi eylemlerini, örneğin "şu bizim Kuruçeşme gerçekten kuru ve ha bire hırıltı çıkarıyor, bundan bir sonuç alınmaz" diyerek alaya aldıkları zaman, bu şakacı aksakal onlara göz kırpar ve "haydi bakalım, bırakın alçakgönüllüğü, bu defa yaptığınız iş tarihsel olmaya adaydır" diye sırtlarını sıvazlar.

Elbette Türk gibi başlayıp, Türk gibi bitirirsek kötü bir not alacağız. Bu hareketi dağıtmak ve onu birbirine benzeyenlerin monolog platformuna çevirmek isteyen, tarihle kavgalı olacaktır. Bir dizi rastlantı, dünyanın birçok ülkesine kıyasla Türkiye'de marksist hareketin şimdiye kadar denenmemiş birliği için, en kritik zamanda istisnai bir olanağı bize sundu. Bu olanağı boş çekişmelerle harcamamak ve onu gerçekliğe dönüştürmek hepimizin devrimci görevidir.

II

Dünya komünist hareketini temelden sarsan *kriz*, yalnız gereneksel komünist partiler ya da Komintern geleneğini sürdürenler için değil, önüne sosyalizm amacını koyan bütün marksist akımlar için de, Marks-Engels-Lenin'in görüşlerini savunan bütün partiler için olduğu kadar, genç Marks'ı savunanlar, Troçki'den ya da Stalin'den kaynaklananlar, Mao, Castro ve Che hakkında olumlu yargıda bulunanlar için de *nesneldir*. Patlayan kriz marksizmin bütün dünyasını etkileyen global bir krizdir.

Bu kriz haklı ile haksız, uzak görüşlü ile kısa görüşlü, krizde payı olanla krizden zarar gören, erken ya da geç yenilikçi ile doğmatik ve devrimci ile reformist ayrımı yapmadan, milyonlarca emekçinin gözünde sosyalizm idealini sarsıyor. Tüm insanlık adına korktuğumuz nükleer kış bizim dünyamıza egemen oldu sananlarımız panik içindedir.

Biz Kuruçeşme'yi gürül gürül bir akarçeşme haline henüz getiremediğimiz, hâlâ güçlü eylemlere yönelemediğimiz, varlığımızı en inandırıcı şekilde ortaya koyamadığımız için, "işte marksizm, işte sosyalizm" uğultusu her tarafı kaplıyor ve Kuruçeşme'den bir saat, diyelim ki krizden de beş saat önce, her nasılsa aramızdan ayrılmış ve hidayete ermiş olanlar, bu uğultuya, hepimizi alaya alan, aşağılayan yazılarıyla eşlik ediyor. Şimdilik de olsa, gün onların günüdür, yapacaklardır.

Fakat Kuruçeşme solu ne yapıyor? Bazı arkadaşlar "dün Brejnevci, bugün Gorbaçovcu" TBKP'nin krizin altında ezilip gittiğine ya da gideceğine, bizim arkadaşlarımız da çağın geldiğinden bihaber "yenilenemeyen"lerin, "çağdışına düştüklerine" emin görünüyorlar. Burada tehlike vardır. Eğer Kuruçeşme'deki bu iki ses ile, Babıali'deki uğultu ve salonlardaki alaylı kahkahalar titreşime gelirse, üzerinden geçmekte olduğumuz köprü çöker. Kuruçeşme'den çok farklı seslerin çıkması gerekmektedir.

Kriz bizim krizimiz değil, sizin kriziniz demekle, kriz marksizm- leninizmin değil, stalinizmin ya da ekonomist-dogmatizmin, reformizmin ya da modern revizyonizmin krizidir demekle, gerçek bir milim değişmiyor. Çünkü, krizi kime mal edersek edelim, temeli sarsılan ve yıkılan yalnızca belirli bir akım ya da belirli bir antihümanist, bürokratik rejim değildir. Sosyalizme uymayan üst yapılan yıkılıyor ama, sermaye sınıfının elinden alınan ve sosyalizm için bir başka yerde olamayacak ölçüde büyük bir imkân veren -şimdilik sahipsiz- ekonomik temel, sosyalizmin büyük potansiyelleri tehdit altına girmiştir. Antibürokratik halk ayaklanmalarıyla yıkılan bürokratik rejimlerin yıkıntıları üstünde, hümanist ve demokratik, gerçek sosyalizmin var olan güçlerinin yanısıra, antikomünist, milliyetçi ve intikamcı elemanlar da bir tehlike olarak belirmiştir. Sovyet perestroykası çelişkilerle kendisine çıkış yolu ararken, koca emperyalizm dünyasında, hiç değilse şimdilik, uluslarötesi tekellerin "nach Osten" sloganlı iştahlarını gemleyecek büyük güçler harekete geçmiş olmaktan uzak görünüyor.

O nedenle kriz benim krizim değil demek, deprem esnasında "ben değil, dünya sarsılıyor" diye kendini aldatmaya benzer. Kriz marksizm dünyasını sarsıyor ve bu dünyada şimdilik küçük bir yer tutan bizim ülkemizin marksist hareketi, elbette sarsıntıyı gökdelenlere göre saz kulübelerin duyduğu kadar duyuyor, ama duyuyor. Ve biz, temeli kitlelere dayalı bir parti inşa etmeye görelim, krizi ta temellerimizde hissedeceğiz.

Çünkü kriz, 1914-1917'de olduğu gibi, saflaşan taraflardan birinin yüzünü güldüren türde bir kriz değildir. II. Enternasyonalin bir otoritesi, **Kapital**'in tamamlayıcısı Kautski'nin adım adım erimesine ve çökmesine devrimci saflarda esef eden olmamıştı. Ama bakınız, Çevuşesku'nun ardından neredeyse gözyaşı dökecek hale gelenlerimiz var. Devrimci sol, adeta işgüdüsel bir seziyle bu krizin eşi benzeri olmayan bir kriz olduğunu anlamış, buna karşı bildiği, öğrendiği kadarıyla savunma mekanizmalarını hareket geçirmeye başlamıştır.

Ama kriz anında savunma olmaz.

Kriz savuşturulamaz. Krizden kaçılamaz.

Kriz göğüslenir, durdurulur ve aşılır. Bunun tersi yenilgidir.

Kriz tek başına özeleştirinin, kendini acındırmanın, ona kurbanlar adamanın, gittikçe artan ödünlerle krizi yatıştırma çabalarının, dün lanet edilene bugün tapınmanın ve dün tapınılana bugün lanet okumanın dilinden anlamaz. Bütün bunlar belki kriz öncesinde işe yarasa da, bu durumda işe yaramaz. *Kriz öncesi durumda yenilenme yeterli olur, kriz anı ise devrimci yenilenmeyi zorunlu kılar.*

Bir kere doğup patladıktan sonra kriz, dün dağıttığı, alt ettiği kuvvetten bambaşka, onunla kıyaslanmaz ve krizin görüp tanımadığı nicelik ve nitelikteki bir kuvvetin, *yepyeni bir kuvvetin* dilinden anlar. Çünkü kriz *eski kuvvetlerde* iktidarsızlığı, iktidarsızlık ise krizi doğurur. Kuvvet krizin çaresidir.

Marksizm ve marksist hareket bugün de bir kuvvettir. Ona çok zarar verdiğimiz ve onu emekçilerin sosyal kurtuluşuna yol açacak ölçüde büyük bir kuvvete dönüştüremedğimiz

hiç kimse için sır değildir. Ama bugünkü ağır krize bakarak marksizmin ölümünü ilân edenlere, ölüden kriz çıkmayacağını ve krizin bizzat hayat belirtisi olduğunu, eğer her kriz patlayan evden cenazeler çıksaydı, dünya kapitalizminin bugüne kadar bin defa yok olup gitmiş olması gerektiğini hatırlatmak yetecektir.

Kriz kuvvetle aşılır. Kuvvet hareketin birliğinden başka bir şey değildir.

Her ne pahasına olursa olsun birlik zorunludur. Şu anda birlik için en ağır bedeli ödemeyi göze alamayan, kendi fikirlerini, inançlarını, umutlarını ve çoğu zaman beş para etmez iddialarını marksizmin yerine koyan ve bunlardan fedakârlık edemeyen kişi, bu cimriliğinin bedelini, marksist hareketi, kendisini de fırlatıp bir kenara atacak olan, kaosa iterek ödeyecektir.

"İlkesiz birlik olmaz!" "Birleşmeden önce ayrılmak gerekir!" Genel olarak doğrudur bu düşünceler. Ama şu anda bu sözleri slogan haline getiren kişi, cenaze merasiminde ölü sahiplerine "gözünüz aydın" diyen şaşkının durumuna düşer.

Çünkü şimdi, TBKP'ye, TKKÖ'ye, Dev-Yol'a, troçkistlere ve başkalarına göre farklı farklı yorumlanan ilkeleri kurtarmak, yeniden canlandırmak ve hangi yorum yanlışsa onu atıp, hangisi doğruysa onu kabul edebilmek için birlik gereklidir.

Birliğin alternatifi yoktur. Önümüzdeki onyılı belirleyecek olan ikilem *ya birlik ya kaos* ikilemidir.

O nedenle marksist hareketin yeni kurtuluş mücadelesinde "partilerin, örgütlerin, hareketlerin, kısaca herhangi bir hattın müdafaası yoktur; sathın müdafaası vardır. Satıh, bütün marksist harekettir."

Kuruçeşme, marksist hareketin en geniş sathı olmalıdır.

III

Marksist hareketin tüm çeşitliliği içinde en geniş birliğini, dünya komünist hareketinin krizi acil kılıyorsa, var olan bölünmeleri eski saflaşmalar temelinde sürdürmemizi de hareketin 12 Eylül "yenilgisi" ile sonuçlanan yirmibeş yıllık yakın tarihi, bütünüyle saçma ve politik anlamda ahlâk dışı hale getirmiştir.

Yirmibeş yıl boyunca *sınıf mücadelesinin bütün biçimlerini* (darbelere etkide bulunmaktan, parlamentoya katılmaya; kır ve şehir gerillasından, kitlesel grevlere; tam konspratif örgütlenmeden, tam yasal örgütlenmeye kadar) *deneyen*, akla gelebilecek *bütün politik stratejileri* (sosyalist devrimden, milli demokratik devrime; kesintisiz devrimden halk devrimine; kapitalist olmayan yoldan halk savaşına; ileri demokrasiden, antiemperyalist, antimonopolist, antifaşist ve antişövenist devrime kadar) *en ince ayrıntısı ile formüle eden*, ülkeyi tarihin tanıdığı *bütün üretim biçimlerine göre* (yarı feodal, yarı sömürgelikten, devlet tekel kapitalizmine; asya tipi üretim tarzından, altemperyalizme; finans kapital, tefeci bezirgân ilişkilerinden, milli burjuvazi-komprador burjuvazi çelişkisine; işçi sınıfının hegemon güç oluşundan, işçi sınıfının kendiliğinden sınıf oluşuna kadar) uysa da uymasa da *tasnif eden* ülkedeki rejimi, insanlığın başına musallat olmuş *bütün rejim tipleriyle* (parlamenter

.ejımden, faşist rejime; gerici askeri diktatörlükten, bonopartist rejime; oligarşik egemenlikten, sürekli faşizme; Filipin tipi demokrasiden, çok partili rejime kadar) *tanımlayan* , dünyada gelmiş geçmiş *marksizmin bütün eğilimlerini* (marksizmden, marksizmleninizme; stalinizmden, Maozedung düşüncesine; troçkizmden althuserciliğe; Kimilsung düşüncesinden Çarumazumdarcılığa kadar) *bayrak edinen* devrimci merkezler temelinde *enternasyonalizmin bütün varyantlarını* (Avrupa-merkezcilikten, dünya kırlarının esas oluşuna; Ortadoğu devrimci çemberinden, Latin Amerika devrimci fırtınalar bölgesine; Moskova'dan, Pekin'e; Tiran'dan Havana'ya ve giderek anlaşılıyor ki, Şam'dan Bükreş'e kadar) İstanbul ya da Tunceli'de, Ankara ya da Gaziantep'de, Fatsa yada Antakya'da *dile getiren* marksist hareketimizin hangi eğilimi, üstelik 12 Eylül "yenilgisi"nden on yıl sonra, kendisini bütünüyle doğrulanmış hissedebilir?

Marksizme dışardan bakanlar için, bu tablo ne denli anlaşılmaz ve hatta akıl dışı görünürse görünsün, Ertuğrul Kürkçü'nün güzel deyimini tersine çevirerek söylersek, *ayrılık gerekçelerini tüketen* hareketimizin amansız bir terör altında, nice kurbanlar pahasına yürüdüğü şerefli bir tarihin, eğer ona eleştirel bakmayı başarırsak, muazzam bir zenginliğe dönüşecek olan bilançosudur.

Ama gerçekten tarihe eleştirel bakmayı başarırsak... Çünkü, yirmibeş yıl, artık her eğilimin kendisi hakkında yeterli bir sonuca varması için bütün verileri bize sunmuştur. Hiçbir eğilim, milyonlarca emekçiden, kendisine bir yirmibeş yıllık mühlet talep etme hakkına, sanırım artık sahip değildir.

Bir kıyaslama için, yine tarihe kısaca göz atmak iyi olacak. Bolşevik partisi programını 1903 yılında yapmış, 1905'de doğrulamış ve oniki yıl sonra zafere ulaştırmış, bu büyük başarıları ve ulaştığı güç sayesinde 1914-1917'de marksist harekette boy gösteren krizi aşmayı başarmıştır. Devrimin ilk gününde bolşevizmin arkasında sadece 15 yıllık bir deneyim duruyordu. Bizim kuşağın arkasında ise 25 yıl birikmiştir ve bolşeviklerin 15 yılındaki belli başlı üç bölünme ve üç devrime karşılık, bizim 25 yılımızda 40, 50 belki daha fazla bölünme ve iki karşı/devrim yer alıyor.

Yenilgi yılları iyi bir okuldur. Bu düşünceye katılıyorum. Ama bu sözler, sanırım okul çağını aşmış olanlar için her zaman uygun düşmeyecektir. Artık uzun bir tarih dersini andıran yenilgi derslerini okumakta olduğumuz ve her birimize ait sınıflardan çıkmanın ve okulun bahçesinde topanarak yürüyüşe geçmenin zamanı gelmiştir.

IV

Kuruçeşme tartışmalarının ilk aşaması tamamlanıyor. Hareket yeni bir karar eşiğinde, keskin sorular ve sorunlarla yüzyüzedir. Doğru çözümler bulamazsak dünya çapındaki kriz yetmiyormuş gibi bir de *birlik krizi ile* karşılaşmamız büyük olasılıktır.

Daha şimdiden bu birlik krizinin ilk belirtileri su yüzüne vurmuştur. Birlik arayışının birlik krizine dönüşmesi kendisini, örgütlerin hem birlikten vazgeçemeyişleri, hem birlik yönünde adım atamayışlarında, hem harekete kan kaybettiren durgunluğu görmeleri, hem ne birlikte, ne de ayrı ayrı politik mücadeleye atılmayışlarında gösteriyor.

Durumu değiştirecek çözüm yolları, Kuruçeşme solunun kendi içinden çıkabilir. Burada, tartışmaların sonucundan aceleci yargılara varmamak gerektiğini ifade etmekle yetineceğim. Tartışmalarımızı ilk tur tartışmalar olarak tanımlamak ve bundan sonraki tartışmaları eylemlilik ile birleştirerek ve daha somut sorunlar çerçevesinde yürütmek yararlı olacaktır.

Bir başka ifadeyle, pratik ihtiyaçların eseri olarak ortaya çıkan Kuruçeşme platformunu sürekli hale getirme noktasında tüm katılanların -eleştirileri saklı kalsa da- birleşmesi, eğer okuduklarımı yanlış anlamıyorsam, genel bir eğilimdir. Fakat bu süreklilik, birliğin imkanlarını araştırırken, sorunları doğru şekilde formüle etmeğe sıkı sıkıya bağlıdır.

Bir bakış açısından, tartışmalar, pek çok çevrenin hâlâ doğmatik konumlarında ısrar ettiğini gösterdi diye sonuç çıkartmak mümkündür. O zaman soru kendiliğinden şöyle formüle edilecektir: *Yenilenme çizgisiyle doğmatik çizginin birleşmesi mümkün müdür?*

Bir başka bakış açısından ise, tartışmalar, TBKP'nin ya da bazı Sosyalist Birlik sözcülerinin reformist konumlarında ısrar ettiğini gösterdi diye, farklı bir sonuç çıkartmak da mümkündür. O zaman da, soru bu defa kendiliğinden şöyle formüle edilecektir: *Devrimci çizgiyle reformist çizginin birleşmesi mümkün müdür?*

Sorular anlamsız değildir. Kesindir ve her ikisi de ilkeseldir. Ama anlamlı, kesin ve ilkesel soruların, her zaman hareketin pratik amacını aydınlattığını söylemek doğru olmaz. Çünkü bu türden sorular, yerinden sorulmazsa, tüm ilkesel görünüşlerine karşılık yanlış sorulmuş ve hareketin pratik amacına ters düşen yeni bir soruya yol açmış olmaktan kurtulamazlar. Nitekim her iki soru, bizzat birlik arayışı ile bağdaşmayan şu umut kırıcı soruya yol açmaktadır: *Marksist solun birliği mümkün değil midir?*

Sorulara itirazımdan, "sen bana reformist deme, ben sana dogmatik demeyeyim" gibi çocukça bir -moda deyimle- konsensüs önerdiğim her halde sanılmayacaktır. İsteyen istediğine, istediği terimle hitap etmekte özgürdür. Mesela, yanıtı kendi içinde saklı duran Kuruçeşme öncesinde de, benzer bir tartışma sonrasında da sorulsa, yanıtı değişmeyecek olan boş sorularla zaman öldürmek ve birliği imkansız hale getirmemektir.

"Dogmatizmle yenilenme; devrimcilikle reformizm birleşir mi" sorusu soru değildir. Çünkü "birleşemez" yanıtı sorunun içinde saklıdır. Böyle bir soru ancak birliğin imkansızlığını kanıtlamak için yararlı olur. Bu ise Kuruçeşme'nin varlığı ile bağdaşmaz.

Ama soruyu başka türlü formüle etmek mümkündür. *Kendisine dogmatik denilenle kendisine reformist denilen, kendisini devrimci diye tanımlayanla kendisini yenilenme yanlısı diye tanımlayan yanyana gelebilir ve diyalog kurabilir mi?* Bu gerçek bir sorudur. Çünkü şu somut durumda bu kişiler bir araya gelebilir, bir başka somut durumda bir araya gelmeleri imkansız olabilir. Kuruçeşme pratiği, bugunkü somut durumda, bu soruya bizim olumlu bir yanıt vermemizi mümkün kılmıştır. Bu gibi kişiler bir araya gelmiştir.

Devam edelim: bir araya gelenlerden devrimci olanı dogmatik olmadığını, yenilenmeci olanı reformist olmadığını söylüyor, anlatıyor ve yazıyorsa, bu iki kişi birbirine "madem sen dogmatik değilsin o halde devrimci çizgini yenile; ya da madem sen reformist değilsin

yenilenme çizgini devrimcileştir" diye diye, *birlikte devrimci bir yenilenme çizgisini yaratabilir mi?* Birinin bir suçlama olarak kabullenmediği, diğerinin ise zaten karşı olduğu *dogmatik ya da reformist hataları, eğilimleri ya da bizzat doğmatizmi ve reformizmi bu iki kişinin birlikte aşması mümkün olabilir mi?* Bunlar da gerçek sorulardır. Yanıtları kendi içinde saklı değildir. Soruların şu somut durumda olumlu, bu somut durumda olumsuz yanıtları vardır. Kuruçeşme tartışmaları, bu karmaşık soruya kesin bir yanıt vermek için henüz yeterli sayılamaz.

Ben soruyu kısaca söyle formüle edebileceğimizi düşünüyorum: *"Marksist hareketimiz gerçekten devrimci bir yenilenme çizgisine birlikte koyulması ve dogmatik ve reformist hatalardan birlikte arınması mümkün müdür?*

"Birlik" sloganını konjonktürel ya da soluk alma amaçlı taktik bir slogan düzeyine düşürmeyeceksek, bu soruya çok ciddi teorik, pratik ve örgütsel çabalar harcamadan, hayır demekten sanırım kaçınmamız gerekecek. Bu soruya verilecek yanıtın pratik içinde kesinleşeceğini kabul edersek, Kuruçeşme'nin sürekliliği için sağlam bir temel yaratmış olacağımız açıktır.

Birliğin temel, özgül görevi, Kuruçeşme soluna süreklilik kazandırmanın somut yolunu, yöntemini bulmaktır.

V. Sonuç

Birlik fikrini böylesine dramatik bir edayla savunduğum zaman, okuyucu bana, "bu birlik söyleminde, senin kendi geçmiş çizgini bağışlatma içgüdüsünü görür gibi oluyorum" derse, ben her insana ağır gelen bu teşhise, samimiyetle katıldığımı söylerdim.

Birlik, kendi partimiz, tüm marksist hareket ve işçi sınıfı önünde bazen suç derecesine yükselen büyük hatalar işlemiş her bir komünistin özeleştiri görevidir. Çünkü bu hataların biricik somut sonucu bugünkü bölünmüşlük ve hareketten kopuştur. Son çeyrek asırda (kulağa ne kadar eski geliyor ve bizim için ne kadar canlı) hareketimizin en ağır sorumluluk taşıyan partisinde 15 yıl yönetici görevlerde bulunmuş bir insan olarak ben, kendisini birlik davasına adama dışında, bir başka pozitif özeleştiri yolu bulamıyorum.

Özeleştiriden, şunun bunun önünde dize gelmek, kendini aşağılamak ve benzeri kişiliksiz işler yapmayı anlayanın karşısında, bilinmeli ki, bir komünist bu duruma asla katlanmayacaktır. Ama eğer, Türkiye marksist hareketi, sırtında geçmişin sorumluluğunu taşıyan insanların, geri kalan ömürlerini, geçmiş hataların sonuçlarına karşı şerefleriyle savaşmak için harcamalarını da çok görseydi, ben kendi payıma bu ağır sonuca katlanmayı da göze alırdım. Çünkü marksist hareketin karşı karşıya olduğu ağır sonucun yanında, bu sonuçta derece derece pay sahibi olan bizlerin karışacağımız kişisel sonuçların, hiç değilse tarih önünde bir değeri olmayacaktır.

Bize göre daha genç olan yoldaşlar, kırk yıl birlik tekkesine odun taşımayanı artık mürit saymamalıdır.

Devrim için de, reform için de , marksizmi savunmak için de, onu yenilemek için de tek yol birliktir. Birlik bizim kuşağın kişisel meselesi, özeleştiri yoludur.